

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Кафедра психології

На правах рукопису

СОЛОМЕНКО КАТЕРИНА МИХАЙЛІВНА

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПЕРЕЖИВАННЯ
ПОЧУТТЯ КОХАННЯ ТА ЗАКОХАНОСТІ

Спеціальність: 053 «Психологія»
(код) (назва спеціальності)
Освітня програма Психологія
(назва)
Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:
канд. психол. наук, доц.
Тришелева І. М.

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ
Протокол засідання кафедри психології

№ 10 від 15.06.2024

Завідувач кафедри психології

Людмила ПРІСНЯКОВА
(підпис) (Ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Дніпро, 2024__

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Кафедра психології
Освітній ступінь МАГІСТР
Спеціальність 053 «Психологія»
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри психології

Людмила ПРІСНЯКОВА

2024 року

**ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
СОЛОМЕНКО КАТЕРИНА МИХАЙЛІВНА**

1. Тема роботи: «Гендерні аспекти психологічного переживання почуття кохання та закоханості».
2. Науковий керівник роботи:
Затверджені наказом вищого навчального закладу від « » 20__ року №
3. Строк подання роботи на кафедру:
4. Мета кваліфікаційної роботи: виявити прояви та переживання кохання-закоханості в залежності від гендерних ознак.
5. Завдання кваліфікаційної роботи
 - здійснити теоретичний аналіз існуючих досліджень феномену любові у психології;
 - проаналізувати поняття кохання та закоханості у психології;
 - проаналізувати поняття гендера та гендерних стереотипів;
 - провести діагностику за допомогою батареї обраних та розроблених методик;
 - здійснити аналіз результатів діагностики та сформулювати висновки;
 - надати пропозиції щодо результатів теоретичного та емпіричного досліджень.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1.	Вступ	<i>жовтень</i>	виконано
2.	I Розділ	<i>листопад</i>	виконано
3.	II Розділ	<i>грудень</i>	виконано
4.	III Розділ	<i>січень</i>	виконано
5.	Робота в цілому	<i>лютий</i>	виконано

Науковий керівник _____

Лі. Крисенко Л. А.

Здобувач вищої освіти *[підпис]* _____

СОЛОМЕНКО К.М.

Дата видачі завдання *.16 .09* 2023__р.

АНОТАЦІЯ

Соломенко К.М. Гендерні аспекти психологічного переживання почуття кохання та закоханості/ Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 053 Психологія (освітньо-професійна програма «Психологія»). ВВПЗ ДГУ, Дніпро, 2024__.

Зміст анотації

Актуальність роботи обумовлюється тим, що сучасне суспільство, переживаючи наслідки глобального поширення масової культури і втрати традиційних духовних і моральних цінностей, встало перед вибором подальшого шляху розвитку. Тема кохання, яка ніколи не втрачала своєї актуальності, тепер набуває особливого значення. Необхідність дослідження феномену любові викликана критичною соціально-психологічною ситуацією, системою соціальних переживань, яка в даний час визначає стан душі народу.

Об'єкт дослідження: феномен кохання та закоханості.

Предмет дослідження: особливості прояву кохання та закоханості в гендерному аспекті.

Гіпотеза дослідження: психологічні особливості переживання індивідом почуття кохання-закоханості знаходиться в певному зв'язку з його гендерними (маскулінністю - фемінністю) ознаками.

Мета дослідження: виявити прояви та переживання кохання-закоханості в залежності від гендерних ознак.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз існуючих досліджень феномену любові у психології.
2. Проаналізувати поняття кохання та закоханості у психології.
3. Проаналізувати поняття гендера та гендерних стереотипів.
4. Провести діагностику за допомогою батареї обраних та розроблених методик.

5. Здійснити аналіз результатів діагностики та сформулювати висновки.

6. Надати пропозиції щодо результатів теоретичного та емпіричного досліджень.

Методи дослідження: для розв'язання поставлених завдань, застосовувались теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення психологічної літератури з проблеми дослідження), емпіричні (анкетування, спостереження, психодіагностика) та математико-статистичні методи.

Психодіагностичні методики: «Анкета статевих ролей» (С. Бем), «Метод особистісного семантичного диференціала» (О. Кустова), «Запитальник на схильність до кохання або закоханості», «Тест на характер любовних стосунків» (К. Хендрік, С. Хендрік), «Тест на романтичні стереотипи» (Д. Нокс, М. Спораківські), «Тест на переконання щодо кохання» (Д. Шпрехер, Б. Меттс), «Тест на сприйняття та вираження кохання» (М. Хект, П. Марстон, Л. Ларкі), «Запитальник на визначення локусу контролю у любовних стосунках» (Ф. Люїс, Т. Чейні, С. Девіс).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше було проведено порівняльне дослідження кохання і закоханості та виявлені відмінності у переживанні цих почуттів; отриманні нові уявлення щодо психологічних особливостей переживання індивідом почуття кохання-закоханості в залежності від вікових та гендерних ознак.

Теоретичне значення роботи полягає у подальшому розвитку наукових уявлень щодо психологічних особливостей переживання кохання та закоханості; було вивчено феномен любові у дослідженнях вітчизняних і зарубіжних психологів; виявлені основні тенденції розвитку психології любові; зроблено аналіз визначень та психологічних теорій любові; розкрито зміст основних підходів до класифікації любові; розкрито зміст основних підходів до визначення почуття закоханості; виявлені відмінності у переживанні кохання і закоханості.

Практичне значення роботи полягає в тому, що проведене в даній роботі теоретичне дослідження феномена кохання і закоханості в психології

дозволяє адекватно розробляти методики діагностики та корекції почуття любові і любовних стосунків, а також курси та тренінги з психології любові для різних вікових груп. У рамках даної роботи був розроблений «Запитальник на схильність до кохання або закоханості», а також робоча програма з дисципліни «Психологія любові» для студентів-психологів.

Дипломний проект (робота) магістра містить вступ, 3 розділи – 2 теоретичні та 1 емпіричний, висновки, список літературних джерел та додатки.

Ключові слова: ЛЮБОВ, КОХАННЯ, ЗАКОХАНІСТЬ, ГЕНДЕР, МАСКУЛІННІСТЬ, ФЕМІННІСТЬ, АНДРОГІННІСТЬ.

ABSTRACT

Solomenko K.M. Gender aspects of the psychological experience of feelings of love and falling in love/ Qualification work for obtaining an educational degree "master" in the specialty 053 Psychology (educational and professional program "Psychology". VNPZ DSU, Dnipro, 20____.

Abstract content

The relevance of the work is determined by the fact that modern society, experiencing the consequences of the global spread of mass culture and the loss of ordinary spiritual and moral values, has faced the choice of a further path of development. The theme of love, which has never lost its relevance, now takes on special significance. The need to study the phenomenon of love is caused by a critical socio-psychological situation, a system of social experiences that currently determines the state of the soul of the people.

Study object: the phenomenon of love and infatuation.

Study subject: features of the manifestation of love and love in the gender aspect.

Research hypothesis: the psychological characteristics of an individual's experience of the feeling of love are in a certain connection with his gender (masculinity - femininity) characteristics.

Study purpose: to identify manifestations and experiences of love and infatuation depending on gender characteristics.

Study tasks:

1. Carry out a theoretical analysis of existing research on the phenomenon of love in psychology.
2. Analyze the concept of love and falling in love in psychology.
3. Analyze the concept of gender and gender stereotypes.
4. Carry out diagnostics using a battery of selected and developed methods.
5. Analyze diagnostic results and draw conclusions.

6. Provide suggestions based on the results of theoretical and empirical research.

Research methods: to solve the problems, theoretical (analysis, synthesis, generalization of psychological literature on the research problem), empirical (questionnaire, observation, psychodiagnostics) and mathematical-statistical methods were used.

Psychodiagnostic methods: “Gender Role Questionnaire” (S. Bem), “Method of Personal Semantic Differential” (O. Kustova), “Questions on the tendency to love or being in love,” “Test on the nature of love relationships” (K. Hendrik, S. Hendrik). Hendrick), “Romantic Stereotypes Test” (D. Knox, M. Sporkowski), “Love Conviction Test” (D. Sprecher, B. Matts), “Test for the Perception and Expression of Love” (M. Hecht, P. Marston, L. Larkey), “Questionnaire to determine the locus of control in love relationships” (F. Lewis, T. Cheney, S. Davis).

The scientific novelty of the study lies in the fact that for the first time a comparative study of love and falling in love was carried out and differences in the experience of these feelings were identified; obtaining new ideas about the psychological characteristics of an individual’s experience of feelings of love and infatuation, depending on age and gender characteristics.

The theoretical significance of the work lies in the further development of scientific ideas about the psychological characteristics of the experience of love and being in love; the phenomenon of love was studied in research by domestic and foreign psychologists; the main trends in the development of the psychology of love have been identified; an analysis of definitions and psychological theories of love was made; the content of the main approaches to the classification of love is revealed; the content of the main approaches to determining the feeling of falling in love is revealed; identified differences in the experience of love and falling in love.

The practical significance of the work is that the theoretical study of the phenomenon of love and infatuation in psychology carried out in this work allows

us to adequately develop methods for diagnosing and correcting feelings of love and love relationships, as well as courses and trainings on the psychology of love for different ages. As part of this work, a “Questionnaire on the tendency to love or falling in love” was developed, as well as a work program in the discipline “Psychology of Love” for psychology students.

The master's diploma project (work) contains an introduction, 3 sections - 2 theoretical and 1 empirical, conclusions, references and appendices.

Key words: LOVE, ROMANCE, INFATUATION, GENDER, MASCULINITY, FEMININITY, ANDROGYNY.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	11
РОЗДІЛ I ФЕНОМЕНИ КОХАННЯ І ЗАКОХАНОСТІ У ПСИХОЛОГІЇ.....	17
1.1 Феномен любові в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних психологів.....	17
1.2 Основні тенденції розвитку психології любові. Визначення любові.....	25
1.3 Аналіз психологічних теорій любові.....	32
Висновки до першого розділу.....	80
РОЗДІЛ II ЗАКОХАНІСТЬ: ПІДХОДИ У ВИЗНАЧЕННІ ЦЬОГО ПОЧУТТЯ.....	81
2.1 Філософський підхід у визначенні закоханості.....	81
2.2 Фізіологічний та біохімічний підходи у визначенні закоханості.....	94
2.3 Психологічний підхід у визначенні закоханості.....	99
2.4 Відмінності у переживанні кохання і закоханості.....	108
2.5 Вплив статевих та гендерних особливостей на прояв та переживання кохання та закоханості.....	114
2.6 Кохання та сучасні гендерні стереотипи.....	139
Висновки до другого розділу.....	144
РОЗДІЛ III ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОХАННЯ ТА ЗАКОХАНОСТІ.....	148
3.1 Методи та методики дослідження.....	148
3.2 Учасники емпіричного дослідження.....	156
3.3 Результати емпіричного дослідження та їх аналіз.....	157
Висновки до третього розділу.....	174
ВИСНОВКИ.....	178
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	187
ДОДАТКИ.....	197

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасне суспільство, переживаючи наслідки глобального поширення масової культури і втрати традиційних духовних і моральних цінностей, встало перед вибором подальшого шляху розвитку. Тема кохання, яка ніколи не втрачала своєї актуальності, тепер набуває особливого значення. Складність і важливість любові продиктовані тим, що в ній сфокусовані в органічному поєднанні фізіологічне і духовне, індивідуальне і соціальне, особисте і загальнолюдське, зрозуміле і незрозуміле, інтимне і загальноприйняте.

Необхідність дослідження феномену любові викликана критичною соціально-психологічною ситуацією, системою соціальних переживань, яка в даний час визначає стан душі народу.

Одним з вічних феноменів людських відносин, які виступають в якості потужного психотерапевтичного засобу, є любов. Феномен любові, властивий тільки людині, розуміється як первинно духовний процес, заснований на глибоких переживаннях (свідомих і несвідомих).

У психології дослідження почуття любові займає особливе місце, переживання людиною почуття любові незмінно привертає до себе увагу.

В усі часи люди говорили про любов, закликали до любові, прагнули до любові, але чим відрізняється любов від інших почуттів і емоцій, так до кінця і не розкрили.

Найчастіше, коли йдеться про любов, мають на увазі любов між чоловіком і жінкою. При цьому не менш важливі і інші ситуації любові: любов до дітей або батьків, любов до справи або своїй країні. Але ж і любов між чоловіком і жінкою буває дуже різна: закоханість і зріла любов, любов-пристрасть і любов-звичка, любов споживча і любов яка дає.

Існують різні види кохання та закоханості, які трансформуються, ускладнюються, синтезуються на протязі життя особистості. Яка любов - це багато в чому залежить від того, що лежить в її основі: фізіологія або

соціальні стереотипи, почуття або розум, душа здорова і багата - або самотня і захворівша. Любов кожного з нас - відображення нашої особистості, і наше відношення до людей і життя, розвиненість наших позицій сприйняття багато в чому визначає вигляд і характер нашої любові.

На думку Е. Фромма, любов - це установка, орієнтація характеру, яка задає ставлення до світу взагалі; це мистецтво, яке вимагає різноманітних знань і умінь, у тому числі: дисципліни, зосередженості, терпіння, зацікавленості, активності і віри. Якщо любов (за Е. Фроммом) - це установка, то можна вважати це ще одним підтвердженням суб'єктивної орієнтації людини на вищі духовні цінності, які встановлюють моральні, соціально визнані способи поведінки.

У своїй книзі «Мистецтво любити» Е. Фромм виділив п'ять видів любові: братерська, материнська, еротична, любов до себе і любов до Бога.

Тему любові вивчали різні психологічні школи:

психодинамічний напрямок (З. Фрейд, К.Г. Юнг, А. Адлер, К. Хорні, Е. Еріксон, Е. Фромм, Е. Берн),

гештальт-психологія (І. Польстер, М. Польстер, Дж. Рейноутер),
біхевіоризм та необіхевіоризм (Б.Ф. Скінер, С. Дак, Дж. Харві, Дж. Флойд, М. Кларк, Дж. Міллс, С. Каслер),

когнітивна психологія (С. Шехтер, Е. Уолтер, Д. Даттон, А. Арон, Д. Лі, Кемерон-Бендлер Л.),

гуманістична психологія (А.Г. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл),
біологізаторський напрямок (Дольник, Лейбович);

соціально-психологічний напрямок (Т. Кемпер, З. Рубін, В.І. Мустейн, Е. Уолстер, Б. Уолстер, Р. Дж. Стенберг, Р. Мей).

Найбільш відома систематизація типів любові належить канадському психологу і соціологу Джону Алану Лі, він описав шість типів любові, про означивши їх грецькими термінами: агапе, сторге, прагма, манія, людус і ерос. Вони частково залежать від темпераменту людини, хоча мають значення і рівень його духовної зрілості і виховання. Якщо агапе, сторге і

прагма - це любов за всіма ознаками, то інші типи: манія, людус і ерос - це почуття подібні до любові; недоброякісні закоханості, в найбільш загострених формах - психічні хвороби, від яких можна позбутися тільки за допомогою фахівців.

Одним з перших теоретиків, що запропонували наукову точку зору на настільки складний феномен, як людська любов, був психолог з Єльського університету Роберт Дж. Стернберг, що запропонував триангулярну теорію любові.

Триангулярна теорія любові Р. Стернберга розуміється як поєднання трьох компонентів, які представлені у вигляді вершин трикутника. Ці компоненти - інтимність (верхня вершина трикутника), пристрась (ліва вершина біля основи трикутника) і рішення/зобов'язання (права вершина біля основи трикутника).

Виходячи з цієї теорії, Р. Стернберг виділив наступні види любові: відсутність любові, приязнь, пристрасна любов, формальна любов, дружня любов, фатальна любов, романтична любов і досконала любов.

Традиційно в українській мові співіснують два близьких поняття – «любов» і «кохання». З точки зору української мови ці слова є синонімами, що підтверджують словники. Проте, маємо зазначити, що слово «кохати» набуло дещо інших відтінків, його парадигма значень доповнилась таким чином, що термін «кохати» більш широко використовується для позначення виявлення почуття до протилежної статі, чи то скорше просто до іншої людини, в контексті статевого потягу, а не дружніх чи родинних почуттів. Дієслово ж «любити» традиційно використовується в більш широкому значенні, де об'єктом любові може бути будь-що і будь-хто, починаючи від пива, і закінчуючи Батьків.

Схоже на почуття кохання - почуття закоханості - також бажане для людини, але закоханість має свій особливий зміст.

Закоханість - це не перший етап кохання, а самостійне почуття. Вони розвиваються і протікають кожне за своїми законами і тільки зовні схожі один на одного. Почуття кохання і закоханості переживається по різному.

Для виявлення певних психологічних особливостей індивіда, які впливають на переживання кохання-закоханості, нами було проведено емпіричне дослідження.

Об'єкт дослідження: феномен кохання та закоханості.

Предмет дослідження: особливості прояву кохання та закоханості в гендерному аспекті.

Гіпотеза дослідження: психологічні особливості переживання індивідом почуття кохання-закоханості знаходиться в певному зв'язку з його гендерними (маскулінністю-фемінністю) ознаками.

Мета дослідження: виявити прояви переживання кохання-закоханості в залежності від гендерних ознак.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз існуючих досліджень феномену любові у психології.
2. Проаналізувати поняття кохання та закоханості у психології.
3. Проаналізувати поняття гендера та гендерних стереотипів.
4. Провести діагностику за допомогою батареї обраних та розроблених методик.
5. Здійснити аналіз результатів діагностики та сформулювати висновки.
6. Надати пропозиції щодо результатів теоретичного та емпіричного досліджень.

Методи і методики дослідження:

Для розв'язання поставлених завдань та перевірки гіпотези мною були використані такі методи і методики:

1. Теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення психологічної літератури з проблеми дослідження).

2. Емпіричні (анкетування, спостереження, психодіагностика). Для психодіагностики були застосовані наступні методики:

- 1) Анкета статевих ролей (С. Бем).
- 2) Метод особистісного семантичного диференціала (О. Кустова).
- 3) Запитальник на схильність до кохання або закоханості.
- 4) Тест на характер любовних стосунків (К. Хендрік, С. Хендрік).
- 5) Тест на романтичні стереотипи. (Д. Нокс, М. Спораковскі).
- 6) Тест на переконання щодо кохання. (Д. Шпрехер, Б. Меттс).
- 7) Тест на сприйняття та вираження кохання (М. Хект, П. Марстон, Л. Ларкі).
- 8) Запитальник на визначення локусу контролю у любовних стосунках (Ф. Люїс, Т. Чейні, С. Девіс).

3. Математико-статистичні методи (маточікування, кореляція та застосування моделі ТППЛ).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше було проведено порівняльне дослідження кохання і закоханості та виявлені відмінності у переживанні цих почуттів; отриманні нові уявлення щодо психологічних особливостей переживання індивідом почуття кохання-закоханості в залежності від вікових та гендерних ознак.

Теоретичне значення роботи полягає у подальшому розвитку наукових уявлень щодо психологічних особливостей переживання кохання та закоханості; було вивчено феномен любові у дослідженнях вітчизняних і зарубіжних психологів; виявлені основні тенденції розвитку психології любові; зроблено аналіз визначень та психологічних теорій любові; розкрито зміст основних підходів до класифікації любові; розкрито зміст основних підходів до визначення почуття закоханості; виявлені відмінності у переживанні кохання і закоханості.

Практичне значення роботи полягає в тому, що проведене в даній роботі теоретичне дослідження феномена кохання і закоханості в психології дозволяє адекватно розробляти методики діагностики та корекції почуття

любові і любовних стосунків, а також курси та тренінги з психології любові для різних вікових груп. У рамках даної роботи був розроблений «Запитальник на схильність до любові або закоханості», а також робоча програма з дисципліни «Психологія любові» для студентів-психологів.

Структура та обсяг дипломного проекту (роботи) магістра містить вступ, 3 розділи – 2 теоретичні та 1 емпіричний, висновки, список літературних джерел та додатки.

Особистий внесок здобувача вищої освіти:

1. Пріснякова Л. М., Соломенко К. ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ 258-262. The 9th International scientific and practical conference “European scientific congress” (October 2-4, 2023) Varca Academy Publishing, Madrid, Spain. 2023. 370 p.

2. Соломенко К. , Пріснякова Л. М.. СТЕРЕОТИП ОБРАЗУ ІДЕАЛЬНОЇ ЖІНКИ ТА ІДЕАЛЬНОГО ЧОЛОВІКА В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ . А-43 Актуальні проблеми юриспруденції та психології: матер. IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 15 груд. 2023 р.). Дніпро : ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2023.

РОЗДІЛ 1. ФЕНОМЕНИ КОХАННЯ І ЗАКОХАНOSTІ У ПСИХОЛОГІЇ

1.1 Феномен любові в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних психологів

Поняття «любов» використовується в літературі в різних значеннях. Специфіка розуміння цього поняття пов'язана з неоднорідністю теоретичних основ.

В соціальному аспекті робиться акцент на соціальній силі любові - любов, вступаючи в конфлікт з егоїзмом, організовує різні соціальні інститути. Любов розглядається в контексті ідеї рівності в роботах Дж. Локка; в утопічному соціалізмі Т. Кампанелла любов асоціюється з ідеєю розумною соціальною організацією з гармонізацією суспільних відносин, з підвищенням продуктивності праці. Змусити людей любити один одного - важливе завдання в утопії А. де Вер-Симона. Любов розглядається в якості соціологічної категорії в роботах Л. Фейербаха. Особливу увагу соціальному аспекту любові приділяється російськими мислителями.

В одному з сучасних досліджень показано, що в любові відбувається відтворення фундаментальних людських цінностей, що робить любов високоморальним явищем. Одночасно любов позбавляє дані цінності статусу абсолютності і виходить за межі моральної обмеженості.

В естетичному аспекті вищі щаблі еротичного сходження пов'язані з пізнанням вищої краси. На думку дослідників, у християнському світогляді любов пов'язана з духовною насолодою. Основна мета любові полягає в пошуку прекрасного, бажання насолодитися красою, у творі прекрасного. Любов є бажання краси і потяг до краси. У німецької філософії краса розуміється як вираження потреби в любові. Поняття краси і любові міцно зв'язуються в російській філософії (В.В. Розанов). Любов виступає як

естетичне явище в роботах М.М. Бахтіна. Згідно А.Ф. Лосєву, естетичне переживання і є любов.

У містичному аспекті любов розглядається як істотна властивість божества, рушійна пружина людської історії; людська любов втратила досконалість і єдність з мудрістю внаслідок гріхопадіння першого андрогіна, і тільки акт спокутування Христом гріхів людини дає початок новому возз'єднанню в концепції Я. Беме. У роботах Ф. Бадера сутність любові полягає в «актуальності». Любов є проблемою, яка дозволяється через проходження «діалектики любові». Згідно У. Джемсу, любов є містичним переживанням, оскільки характеризується ірраціональністю, інтуїтивністю. Містичний характер любові також відзначає Х. Ортега і Гассет.

У біосоціальному сенсі любов - це лібідо, статевий потяг. В даний час в практиці прийнято вважати, що лібідо розпадається на три функціональні компоненти:

1. **Енергетичний** (несвідомий) компонент має вроджений характер, за його формування в організмі людини відповідають структури головного мозку (лімбічний комплекс, зорові горби, гіпоталамус, нейрогіпофіз) і периферичні залози внутрішньої секреції (наднирники, насінники і т.д.). Початкові етапи формування енергетичного компонента лібідо відносяться до ембріонального періоду. У загальному вигляді роль мозкових (підкіркових) структур була охарактеризована І.П.Павловим в 1930 році. Він відзначав, що головний імпульс для діяльності кори (яка відповідає за функцію свідомості) йде з підкірки, і якщо відкинути емоції, то кора позбудеться головного джерела сили. Саме підкірковий, підсвідомий анатомо-фізіологічний субстрат пробуджує і розгортає в поведінковий компонент потреби людини.

2. **Селективно-поведінковий** (свідомий) компонент, забезпечує спрямованість вибору самого об'єкта статевого потягу, конкретну форму дозволу лібідо (форму сексуального акту) і оцінку своєї ролі в здійснюваних формах сексуальної поведінки. Анатомо-фізіологічний субстрат селективно-

поведінкового компонента поряд з субкортикальними структурами обов'язково включає кортикальні освіти і тому не має чисто вроджений характер, а вродженно-придбаний - це вибір, спрямований-ленність, сприйняття і оцінка. Ці структурні одиниці селективно-поведінкового компоненту лібідо набуваються в процесі соціалізації людини і виховання моральних критеріїв і етичних норм, прийнятих у суспільстві.

3. Третій компонент - підвид енергетичного компонента - полягає у власне дозвільному процесі (копулятивному циклі). У чоловіків він коротший, у жінок - тривалий і складний у зв'язку з виконанням функції не тільки зачаття плоду, але і виношування та народження нового життя.

Єдиними для чоловіків і жінок є стадії формування лібідинозного потягу. Понятійна стадія - це той період, коли усвідомлюється факт різностатевості і отримує розвиток процес ідентифікації зі своєю статтю. Потім романтична стадія (або платонічна), яка проявляється в ранній юності, в період морального самовизначення, коли йде процес ідеалізації об'єкта любові. Соціальна і духовна незрілість (на відміну від фізичної та інтелектуальної) призводить до того, що майбутнє здається ідеальним, відірваним від реалій. Ідентифікація в першій любові переживається як ілюзорна рівність між собою і об'єктом любові. Ця стадія грає велику роль в активізації духовної діяльності, що супроводжується бажанням удосконалюватися, ставати розумнішим, добрішим, витриманим. На цій стадії йде процес підвищення фізіологічного інстинкту до істинно людської духовної любові, являючи собою велику етичну цінність.

Потім її змінює стадія еротична, коли реалізується потреба в ніжності і ласці (відбуваються вербальні і тактильні дозволи лібідо). Сексуальна стадія формується і протікає на тлі специфічних емоцій нижчого порядку, може породжувати душевні кризи і конфлікти між морально-етичними установками і оцінкою власного «я». Стадія зрілої сексуальності - стадія гармонійного співвідношення платонічного, еротичного і сексуально-чуттєвого елементів зі всією системою морально-етичних ціннісних

орієнтацій особистості. Це пора контролю та культурного приборкання лібідинозних мотивів залежно від ціннісних орієнтацій і установок.

Любов входить в об'єкт класичного психоаналізу. Наприклад, З.Фрейд дає своє трактування, підкреслюючи просте тлумачення цього явища: «Під словом «любов» у його різноманітних застосуваннях створив цілком виправдане узагальнення. Суть того, що ми називаємо любов'ю... статева любов з кінцевою метою статевого акту. Любов як соціальне явище, властиве всім людям «являє собою і сутність масової душі».

В соціумі, який служить людині і задовольняє його потреби - духовні, соціальні, біологічні, тільки «любов ... діяла в сенсі повороту від егоїзму до альтруїзму».

Виходячи з основного постулату психоаналізу, лібідо перебуває на службі задоволення основних життєвих потреб. Дозвільний процес можливий лише при взаємодії людини з іншими людьми, які є в даному процесі об'єктом задоволення, адже лібідо (за К. Юнгом) вбирає в себе, синтезує все різноманіття проявів любові - любов до себе, іншої людини, дітей, ідей, батьківщини.

Але в коханні соціальної істоти, згідно психоаналітичному вченню, працює механізм ототожнення, ідентифікації. Можливо, це ілюзія, в якій перебуває людина. Людство прагне до демократії у всіх сферах своєї діяльності. Наприклад, у любові до бога: бог любить всіх людей однаково, всі люди брати. Віруючі люблять бога, ідентифікуючи себе з богом та іншими віруючими. Ще один аспект любові до бога - це любов до людини, так як людина є творіння бога. Любов до бога визначається такий вищою цінністю людства, як віра. Віра в бога - це символ, що вбирає в себе принципи добра, справедливості, істини і любові.

Або любов до лідера: процес виникає на емоційному рівні - первинної ідентифікації. Виникає розташування по відношенню до об'єкта любові через ідентифікацію, лейтмотив якої в даному випадку - нарцисизм, спраглий визнання через об'єкт любові. Людина, яка оголошує, що готова віддати своє

життя за когось іншого, пожертвувати собою заради свого керівника, декларує і виконує акт любові.

В процесі ідентифікації себе з лідером на перший план виступає друга стадія лібідо - романтична, ідеалізуюча об'єкт любові. Ідентифікація, що протікає в уяві людини, постає як ілюзорна рівність між людиною і лідером. На думку З.Фрейда, відмітною ознакою маси є наявність у співтоваристві лібідинозної прихильності до вождя (лідера) і прихильності між складовими її індивідуумами.

Але на зміну почуттям від первинного сприйняття і предметного виділення з розвитком подальшого процесу ідентифікації приходять раціональне - об'єктивні канони життя соціуму і романтичні подання поступово заміщуються придбаним досвідом очевидних відмінностей: біологічних (чоловік-жінка, фенотипічні відмінності, темпераментні характеристики і т.д.), соціальних (різниця у характерах, ціннісні орієнтації), духовних (відмінності в самореалізації, альтруїзм, пізнанні істинності буття, розумінні свободи, творчому підході до діяльності і т.д.).

Отриманий досвід очевидних відмінностей може мати три результати: перехід у тривалий глибокий процес стабільних відносин, руйнування сформованих до даного етапу відносин з абсолютним неприйняттям об'єкта любові і нейтральні, рівні відносини з формуванням стійких стереотипів поведінкових реакцій терпимого ставлення до виявлених відмінностей.

Величезне значення любові і визнання мають в житті дорослої людини як суб'єкта свідомості. Від ідеалу «Я», до якого прагне людина, нескладно перейти до розуміння психології соціуму. Ідеал «Я» (за З.Фрейдом) є загальним ідеалом сім'ї, нації, так як формується під впливом громадської думки. Соціальний страх як усвідомлення провини через невідповідність поведінки виробленим ідеальним нормам є страх втратити любов батьків, колег, друзів та інших значущих для людини людей.

Для людського суспільства в цьому феномені (страху втратити любов оточуючих до себе) цікавим є саме момент переходу від особи як суб'єкта свідомості до соціуму (масової свідомості).

У механізмі переходу від особистості до соціуму простежується момент подолання любові до себе (нарцисизм) і народження здатності любити іншу людину, опосередковано задовольняючи свої потреби з позиції раціонального егоїзму.

Соціально прийнятною формою поведінки людей є та, що долаючи любов до себе, прагне возз'єднатися з іншою людиною. Тобто людина сам себе зобов'язує відмовитися від всепоглинаючої любові до себе, розвиваючи тим самим здатність віддавати себе іншим, альтруїзм. Це вже духовна здатність людини, що дозволяє йому жити в суспільстві і давати життя іншим людям, новому поколінню.

Витоки всіх позитивних змін, що відбуваються в людині і міжособистісних стосунках, - «в стані закоханості, яке відриває нас від самотнього споглядання власної персони в дзеркалі, до якого спонукає нас наше тіло і наше «Я»... Мораль історії проста: люди живуть в суспільстві тому, що вони закохані».

У формуванні етапу переходу від нарцисизму до альтруїзму (за З. Фрейдом) спостерігається явище формування внутрішньої ціннісної орієнтації (по суті справи, совісті, «має призначення забезпечити нарцистичне задоволення»), що описується З. Фрейдом як порівняльний аналіз дійсного і ідеального «Я». Мотивація формування ідеального «Я» (суворим цербером на службі у якого складається внутрішній цензор) виникає завдяки критичного ставлення до поведінки людини батьків, вчителів і вихователів, іншого оточення, що формує громадську думку. Любов до об'єкту виникає з неусвідомленого розуміння недостатньої досконалості власної персони, тому іншого люблять «за досконалості, яких хотілося досягти у власному «Я» і які хочуть придбати для задоволення власного нарцисизму».

У своїх роботах З. Фрейд постулює потенційну єдність витоку, що сполучає прояви статевої пристрасті з явищами духовного життя. Юнг більш широко трактував лібідо. Він не тільки і не стільки пов'язував енергію лібідо з сексуальними імпульсами, скільки розумів її як єдину у своєму роді енергію, яка лежить в основі всіх життєвих процесів як індивіда так і соціуму, що дає людині можливість відправляти свою поведінку таким чином, щоб у будь-яких умовах ця енергія прямувала на виживання організму. «Статевий потяг являє собою лише приватність всієї системи. Ми беремо потяг як прикордонне поняття між тілесної області і душевною, бачимо в ньому психічного представника органічних сил і користуємося розхожою відмінністю між потягом «Я» і потягом статі, то є підрозділом, який здається нам узгодженим з біологічно двояким положенням окремої істоти, що прагне як до самозбереження, так і зберігання роду». Нам найбільш близько при проведенні соціально-психологічних досліджень саме таке розуміння любові.

У механізмі виникнення любові до іншої людини також не останню роль може грати перенесення (або трансфер), що особливо яскраво демонструється у взаєминах ілюзорної любові до лідера. Перенесення - це спонтанне ставлення людини до іншої людини, яке характеризується несвідомим перенесенням на нього сформованих раніше в результаті взаємодії з іншими людьми позитивних (а також, можливо, і негативних) почуттів. «Перенесення - це... процес, якій відбувається між двома людьми... процес проектування, - оскільки суб'єктивні компоненти переносяться в об'єкт, виникають в ньому як властиві йому, об'єкту, - не є актом вольовим, а перенесення як психічний акт суб'єктом не усвідомлюється».

Можливо, у любові до лідера має місце перенесення, що ґрунтується на ототожненні лідера з батьком, з його (батька) авторитетом у родині. На думку С.Московичи, культ батька в родині, який виховує людину, веде до його обожнювання «... шляхом підвищення його над рівнем звичайного. Його вчення поза будь-якої критики, його особа не підлягає обговоренню».

Проекція, що відбувається між двома людьми, має у своїй основі емоційний зв'язок, що відображає цільові установки «Я». «Перенесення може бути спонтанним... щось на зразок «кохання з першого погляду»... Перенесення лише вбирається в ожежу любові, з якою воно нічого спільного не має. Таким чином, вивчаючи механізми і причини людської поведінки, етіологію людської психічного життя, психоаналіз дає нам теорію основ життя, теорію лібідо, його прояви. Основний постулат навчання психоаналізу - вчення про кохання як про рушійну силу творчої діяльності - має, на наш погляд, величезне значення для розуміння законів життя соціуму, дає можливість моделювати і прогнозувати майбутнє, передбачити шляхи розвитку суспільства.

Перші спроби визначити стрижневі характеристики (компоненти) любові за допомогою факторного аналізу призвели до виділення двох:

- 1) емоційна підтримка об'єкта любові
- 2) толерантність до його недоліків і вимогам (Swensen, Gilner).

3. Рубін (Rubin) включив в любов турботу, потребу і довіру до іншого. Однак ці складові притаманні до дружби. Дінер і Пишчінській (Diener, Pyszczynski) спростили любов до високої симпатії та сексуального потягу, а Педерсен і Шумейкер (Pederson, Shoemaker) розуміють любов як п'ятикомпонентне явище, в яке входять:

- 1) спільність - активність, здійснювана тільки з романтичним партнером;
- 2) вираження - вербальне і невербальне вираження (прояв) схильності і прихильності;
- 3) намір і комунікація - усвідомлення проблем партнера по любові і здатність обговорювати і вирішувати ці проблеми;
- 4) романтичність - наявність ідеалізованих установок по відношенню до любовних взаємин, що підкреслюють хвилювання в присутності коханої людини;

5) сензитивність і спонтанність - готовність відповідати на спонтанні бажання партнера.

1.2 Основні тенденції розвитку психології любові. Визначення любові

Психологія любові, розкриваючи для психології простір цінностей, смислів, переживань, ілюструючи можливості продовження себе в іншій людині, прояви суб'єктності та активності особистості, розвивається разом з гуманізацією сучасного знання.

Феномен любові протягом століть цікавив людство: про любов склали пісні, писали вірші і романи, увічнювали в скульптурі і архітектурі образи улюблених - в любові шукали людське в людині. На сучасному етапі розвитку психології представляється можливим з'єднання цього пошуку з науковим пізнанням.

Якщо у вітчизняній науці психологія любові, статі, гендерних відносин практично не вивчалася, то на Заході ці розділи виявилися більш затребувані науковою психологією. Перед пострадянською психологією стоїть завдання обліку досягнень зарубіжної психології в цих областях без сліпого копіювання, дослівного цитування та неадаптованого використання методів і висновків західній психології. У руслі цієї тенденції психологія любові яскраво ілюструє необхідність синтезу, а не повної асиміляції західної психології.

Зближення психології з практикою, народження «живої» психології - тенденція і завдання розвитку психології на рубежі століть. До психології любові звернені запити освітньої практики, психологічних служб, реклами, ЗМІ, медицини. У сфері освіти, як середньої, так і вищої, залишаються неопрацьованими курси з психології емоцій, любові, психології сім'ї. У дошкільних установах не реалізуються програми гендерного виховання дітей.

Психологічні служби, що займаються наданням допомоги сім'ям, самотнім людям, потребують практикоорієнтованих теорій любові, у технологіях роботи в рамках психоконсультації, психотерапії, психологічного тренінгу з проблемами в близьких стосунках. У рекламі, ЗМІ, шоу-бізнесі все частіше ситуації сімейного щастя, зустрічі закоханих, свідчення в коханні використовуються для створення іміджу певних товарів, компаній. При цьому реальних дослідницьких даних у цій області немає. Медична практика потребує психосоматичних досліджень типових захворювань статевої сфери. Важливо зрозуміти, чи залежать ці захворювання від проблем у близьких і сексуальних відносинах, від сприйняття власної мужності/жіночності (маскулінності/фемінності), і, якщо залежать, то як, що можна зробити для їх профілактики та лікування? Дефіцит любові може призводити і до інших соматичних захворювань (збільшується небезпека інфаркту, виразки шлунка). Самотні чоловіки у віці 65 років і старше в два рази частіше, ніж їх одружені однолітки, отримують рак шлунка, в десять разів частіше хворіють на туберкульоз, в сім разів на цироз печінки. Етіологія і синдроми більшості психічних захворювань (афективний психоз, психопатії, неврози та ін) пов'язані з різними типами емоційних порушень. Існують так звані «малі психопатології»: неадекватні емоційні реакції, недовірливість, образливість, надмірно розжарені конфлікти (Виллюнас В. К.), при яких деформації в емоційній сфері особистості є головними.

Наступна тенденція розвитку психології - поліпарадигмальність. Різноманіття теорій, методів, категорій змушує дослідника вибирати найбільш адекватні його методологічним поглядам, об'єкта і предмета дослідження. Психологія любові відрізняється відсутністю єдиного визначення любові, загально визнаною науковою теорією любові. Концепції любові носять в основному описовий характер і відображають досвід автора як людини і/або терапевта. Дослідження в області психології любові нечисленні і швидше описують формування інтересу до партнера

протилежної статі (класичні експерименти двухфакторної теорії емоцій), відмінності симпатії і любові (тест З. Рубіна), ніж саму любов. Психологія любові відображає всі плюси і мінуси поліпарадигмальності психології і надає можливість вирішити проблему адекватності методології, теорії і методу, хоча б у рамках однієї конкретної області.

Популяризація і пов'язана з нею фальсифікація психологічних знань - відмінна риса кінця ХХ - початку ХХІ століття. Книги на тему «Як вдало вийти заміж», «Зрада і як її уникнути», «Як бути коханою», повні суперечливих порад, наповнили прилавки магазинів. Завдання наукової психології заповнити той вакуум в знаннях, який заповнюється зараз популярною псевдопсихологією. Вихід на поверхню любовного андеграунду (проституція, порнографія, гомосексуалізм), індустріалізація і плюралізація сексуальної культури, розмежування сексуальності і репродукції (з появою контрацепції, генної інженерії) ставить перед психологією завдання осмислення феноменів «сексуальності» і «людської любові». Головні труднощі, з якими стикатимуться люди в ХХІ столітті - не стільки сексуальні, скільки комунікативні - почуття самотності, незадоволена потреба в саморозкритті, любові, психологічної інтимності. У цьому сенсі психологія любові - більш цікавий і перспективний сюжет, ніж психологія сексуальності.

Таким чином, в цьому параграфі було визначено, що специфіка розуміння поняття «любов» пов'язана з неоднорідністю теоретичних основ.

В соціальному аспекті любов вивчали такі мислителі як Дж. Локк, Т. Кампанелл, А. де Вер-Симон, Л. Фейєрбах, П.Л. Лавров, Н.Ф. Федоров, В.С. Соловйов. Любов як естетичне явище виступає у роботах В.В. Розанова, М.М. Бахтіна, А.Ф. Лосєва. У містичному аспекті любов розглядали Я. Беме, Ф. Бадер, У. Джемс, Х. Ортег і Гассет.

Дослідження феномена любові здатні відповісти на багато запитів як теорії психології, так і психологічної практики. Варто зазначити, що сьогодні

психологія любові є одним з розділів психології та максимально повно відображає основні тенденції її розвитку:

- 1) необхідність синтезу досягнень вітчизняної та західної психології;
- 2) зближення психології з практикою, народження «живої» психології;
- 3) поліпарадигмальність;
- 4) популяризація і пов'язана з нею фальсифікація психологічних.

Частотні словники сучасних мов свідчать про те, що «любов» - одне з найбільш уживаних слів. При цьому не існує єдиного точного визначення любові, багатозначність вживання цього поняття призводить до розмивання семантичних меж любові і втрати специфічного змісту даного слова. Аналіз визначень «любові» через рівень потребової сфери та вид потреб дозволить розкрити семантику любові, закладену в даних визначеннях.

У відповідність з типом словника розглянемо визначення любові в тлумачних, енциклопедичних, філософських і психологічних словниках.

Тлумачні та енциклопедичні словники:

Любов - пристрасть, серцева прихильність, схильність.

Любов - відчуття надзвичайно різноманітне за змістом і силі.

Види любові: статева любов - потяг істоти однієї статі до іншого для з'єднання з ним і взаємного заповнення життя. Любов кровна, споріднена, має своїм джерелом статеvu любов (прагнення батьків знайти продовження свого життя в дітях), жалість до нужденних в захисті і турботі, безпорадним і слабким істотам (батьківська любов), почуття подяки, прихильності за турботу і ласки (дитяча любов), звичку загального життя (любов братська). любов загальнолюдська - продукт пізнішого соціального розвитку; шляхом виховання і спадковості свідомість спільності інтересів людей і рівноцінності людської особистості перетворюється на міцне почуття альтруїстичної любові, здатне у своїй вищій напрузі доходити до афектів самопожертви. Любов, як вища духовна емоція, виражається в почуттях благоговіння і захоплення при розумовому спогляданні образу, який уособлює вища досконалість і красу.

Любов - почуття самовідданої, серцевої прихильності. Любов до батьківщини. Материнська любов. Гаряча любов. Взаємна любов. Схильність, пристрасть до чогос. Любов до музики. Любов до мистецтва.

Любов - інтимне і глибоке почуття, спрямованість на іншу особу, людську спільність або ідею. Платонічна любов. любов , вільна від почуття потягу. Статева любов в сучасній її формі індивідуально-вибору. почуття - результат тривалого історичного розвитку людської особистості.

Любов - почуття прихильності, засноване на спільності інтересів, ідеалів, на готовності віддавати свої сили спільній справі (Любов до батьківщини), на взаємному розташуванні, симпатії, близькості (братська любов , любов до людей), на інстинкті (материнська любов), на статевому потязі (статева любов); відношення двох осіб, взаємно пов'язаних цим почуттям. Філософські словники: Любов - у широкому сенсі, прагнення один до одного, що припускає у своєму існуванні повагу один одного і навіть сприяє цьому. Перенесена на людину любов. означає: тілесно-душевний принцип продовження роду; душевно-духовний принцип «платонічної любові», вільної від усякого бажання володіння.

В етиці любов - чеснота особистості у ставленні до іншої особистості, що представляє собою частинку цінності особистості люблячого і спрямована на цінність особистості улюбленого, відданість йому.

У теорії пізнання любов - передумова і початок процесу пізнання. Любов до ближнього - почуття і прагнення, що розглядає іншу особистість як певну цінність, коли одна особистість заступається за іншу особистість як за саму себе (альтруїзм), не розмірковуючи про права, заслуги або переваги цієї особистості. Любов до дальнього - часом невідомий іншим людям ідеал, здійснення якого підняло б людство на більш високий щабель розвитку. Любов до дальнього відрізняється від любові до ближнього величчю моральної мужності і душевної щедрості.

Любов - універсалія культури суб'єктного ряду, яка фіксує у своєму змісті глибоке індивідуально-виборче інтимне почуття, векторно спрямоване

на свій предмет і об'єктивуються у самодостатньому прагненні до нього, а також суб'єкт-суб'єктне ставлення, за засобом якого реалізується дане почуття.

Любов - зверненість почуття і волі на іншу особистість, людську спільність або ідею, супроводжувана потребою «віддати себе» улюбленому предмету і одночасно зробити його «своїм», в емоційній межі злитися з ним .

Любов - потяг одушевленої істоти до іншої для з'єднання з ним і взаємного заповнення життя.

Психологічні словники:

Любов - 1. інтенсивне почуття сильної прихильності або симпатії, яке відчувається стосовно деякої конкретно речі або людині; 2. стійке відчуття до людини, що викликає бажання бути з цією людиною і заклопотаність щастям і задоволенням цієї людини .

Любов - почуття, що виражає емоційно-ціннісне ставлення до того чи іншого об'єкту (людини, батьківщини, сім'ї, міста, істини, людства, релігії і т.д.); прагнення бути з максимальною повнотою представленим своїми особистісно значущими почуттями в життєдіяльності іншого таким чином, щоб пробудити в нього потребу у відповідному почутті тієї ж інтенсивності і стійкості.

Любов - високий ступінь емоційно позитивного ставлення, що виділяє його об'єкт серед інших і поміщає його в центр життєвих потреб і інтересів суб'єкта.

Любов - градаційно-підвищений чуттєво-емотивний стан психіки індивіда, синтенціоніроанне на предмет своєї симпатії, обожнювання, емпатії, поклоніння; сублімативна модальність-ступінь чуттєво-емоційних респектпозитивних, егосимпатизованих відносин одного суб'єкта до іншого суб'єкта, об'єкту - в основному протилежної статі - коли один із суб'єктів пов'язує іншого зі своїми життєво-онтологічними потребами-інтересами-бажаннями-прагненнями; константно-інтенсивно стійке відчуття суб'єкта, детермінується фізіологічно-сексуальними потребами, особистісно-

значущими егоустановками, з'єднаних індивідом з почуттями, життєдіяльністю, потребами іншого суб'єкта, з метою викликати-пробудити у нього реверс-потребу в еросопочуттях-еросоемоціях.

Отже, в тлумачних, енциклопедичних, філософських, психологічних словниках «любов» визначається через такі поняття як «почуття», «ставлення», «стан психіки», «прагнення», «потяг», «емоція», «схильність». У всіх визначеннях кохання підкреслюється така її характеристика як спрямованість: деякі поняття, через які визначається любов самі по собі припускають наявність суб'єкта та об'єкта, в ряді визначень спрямованість підкреслюється підрядними конструкціями. У багато визначень включені фактори, що зумовлюють виникнення любові: сексуальні інстинкти, статевий потяг, подяку за турботу, звичка загального життя, взаємне розташування, симпатія, близькість. У ряді визначень підкреслюються такі характеристики любові як інтенсивність і стійкість.

Аналіз визначень любові через виділення закладених в них видів потреб показує, що фактично різні види любові виділяються авторами за рівнями потреб, в них домінуючих. Так, статева любов зв'язується з сексуальними потребами, потягом, потребою продовження роду, тобто потребами виду та природного суб'єкта за класифікацією У.А. Іваннікова. Братська любов, заснована на спільності способу життя, асоціюється з потребами в приналежності до етносу. Альтруїстична любов проявляється у безкорисливості, самопожертві, тобто в активності особистості та співвідноситься з моральними потребами людини. У тих визначеннях, де різні види любові не представлені, домінує інтерпретація любові в рамках потреб одного рівня.

Цікаво, що тлумачні та енциклопедичні словники, розраховані на широку аудиторію, підкреслюють різноманітність видів любові, їх зв'язок з різними рівнями потреб: любов як потяг, інстинктивна природа любові реалізується в материнській та статевої любові, кохання як взаємне розташування відсилає до рівня соціального культурного суб'єкта, любов як

спільність ідеалів пов'язана з потребами моральними. У філософських словниках відрив любові від потреб виду та природного суб'єкта максимальний. В крайньому випадку, філософи готові аналізувати любов на тілесно-душевному рівні (але не просто тілесному). Найбільш тісно пов'язана любов у філософських визначеннях з потребами суб'єкта морального: категорії «поваги», «цінності особистості», індивідуально-виборчий характер любові, спрямованість на особистість, ідею. У психологічних словниках відзначається фізіологічна обумовленість любові (зв'язок з сексуальними потребами), але увага акцентується на потребах культурного і морального суб'єкта. Підкреслюється зв'язок любові з потребами суб'єкта і прагнення людини до відповідної любові. Показово, що ні в одному визначенні любов не зв'язується з потребами організму або виключно потребами виду та природного суб'єкта. Визначення любові даються в соціальному контексті і виходять на рівень особистісної детермінації любові.

1.3 Аналіз психологічних теорій любові

У психології існують різні теорії любові. Кожна теорія має свої сильні та слабкі сторони. Аналіз психологічних теорій любові представлений у вигляді таблиці (табл. 1.1), в якій висвітлені положення кожної теорії, основні поняття, які в ній використовуються, представники цієї теорії, дано визначення любові (якщо воно було запропоновано в рамках конкретної теорії). Теорії згруповані по приналежності до певної психологічної школи.

Таблиця 1.1

Аналіз психологічних теорій любові

ТЕОРІЯ	ПРЕДСТАВНИКИ	ВИЗНАЧЕННЯ ЛЮБОВІ	ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ	ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ
ПСИХОДИНАМІЧНИЙ НАПРЯМОК				
Класичний психоаналіз	З. Фрейд	Ранні роботи: любов - лібідо, психічна енергія, яка лежить в основі всіх сексуальних проявів людини; інстинктивна сила, близька до сексуальних інстинктів і протилежна інстинктам самозбереження; одна з двох (поряд з голодом) базових людських потреб. Другий етап розвитку теорії: любов - прив'язаність, яка формується в перші роки життя і базується на інстинкті самозбереження; в основі даної прихильності лежить подяка, яку дитина відчуває до матері.	Лібідо, Ерос, сексуальність, бісексуальність, сексуальні інстинкти, перверзія, садизм, мазохізм, психосексуальні стадії, сексуальна енергія, Едипів комплекс, комплекс Електри, сублимація, ерогенні зони.	Любов йде корінням в інстинкт самозбереження і спочатку виникає як подяка, яку дитина відчуває до матері за те, що вона годує його і доглядає за ним. Лібідо підтримує всі життєво важливі процеси і забезпечує розмноження виду, а також в результаті сублимації реалізується в громадських видах діяльності (мистецтво, наука і т.д.). Розвиток людини є генетично задана зміна психосексуальних стадій; дозвіл або нерозв'язання Едипового комплексу та комплексу Електри має фундаментальне значення для розвитку людини.

		Пізні роботи: любов - Ерос , потяг до життя, протилежне потягу до смерті.		Неврози - результат витіснення сексуальних і агресивних потягів. Людина - бісексуальна істота: поряд з ознаками своєї статі вона має і ознаки протилежної статі.
Аналітична особистості	теорія К.Г. Юнг	Любов - повернення у колективне несвідоме, спосіб досягнення самості (єдності, гармонії, цілісності) шляхом інтеграції різних аспектів душі людини.	Аніма, анімус, самість, колективне несвідоме, архетипи.	Кожна людина несе в собі чоловіче і жіноче начало. Гармонізації цих начал в людині і досягненню самості сприяє любов, вибір партнера здійснюється інстинктивно; любов є повернення в колективне несвідоме. Перехід від любові як колективного переживання до любові як індивідуальному почуттю відбувається через набуття кожним з партнерів самості.

Індивідуальна теорія особистості	А. Адлер	Любов - елемент соціального почуття, одна з трьох життєвих завдань людини (поряд з соціальним та професійним), для успішного вирішення якої необхідно рівноправність партнерів і повна самореалізація особистості кожного з них.	Соціальне почуття, шлюб, втеча від шлюбу	Любов як соціальне почуття виникає до появи сексуальних потягів. Сенс любові як соціального почуття в інтеграції суспільства. Людина з низьким соціальним почуттям матиме труднощі в любовних відносинах. Всі три життєві завдання людини тісно пов'язані, рішення однієї з них дозволяє наблизитися до вирішення інших. Існують різні стратегії втечі від кохання (влада над партнером, ідеалізація любові, страх або недолік стриманості), які несвідомо вигідні людині.
Соціокультурна теорія особистості	К. Хорні	Любов - здатність і бажання спонтанно віддаватися іншим, справі, ідеї.	Потреба в безпеці, захисні стратегії, невротична потреба в любові, недовіра між статями.	Якщо у дитини в дитинстві не була задоволена потреба в безпеці, формуються невротичні потреби. Невротична потреба в

				любові передбачає ненаситність бажання бути улюбленим і нездатність любити самому, переоцінку любові, страх перед самотністю і перед любов'ю одночасно. Симптоми невротичної потреби в любові: патологічна ревнивість, пошук абсолютної любові, хвороблива чутливість до відкидання, постійне його передчуття. Невротичні способи отримання любові: підкуп, апеляція до жалості, заклик до справедливості, загроза.
Его-теорія особистості	Е. Еріксон	Любов - позитивна якість Его, що набувається в результаті успішного розв'язання кризи «близькість-ізоляція» на 6 психосоціальной стадії; бажання злити свою	Психосексуальні стадії розвитку, близькість, ізоляція, ідентичність.	Здатність любити - результат успішного розв'язання кризи «близькість-ізоляція» в період ранньої зрілості. Для успішного розв'язання цієї кризи необхідно дозволити і

		ідентичність з ідентичністю іншого; здатність довіряти себе іншій людині і залишатися вірним цим відносинам, навіть якщо вони зажадають самозречення і поступок.		інтеграція попередніх конфліктів. Здатність любити - основа успішного розвитку особистості на наступних стадіях. Поняття любов ширше поняття сексуальний потяг і включає взаємну турботу, повагу, відповідальність.
Гуманістична теорія	Е. Фромм	Любов - активна сила в людині, яка руйнує стіни, що відокремлюють людину від її ближніх; спосіб подолання ізоляції та відчуження, єднання з іншими людьми і суспільством без втрати індивідуальності й автономії; загальна життєва потреба в єдності; єдина задовільна відповідь на проблему існування людини; мистецтво, якому необхідно	Мистецтво любові, позитивна свобода, продуктивний характер.	У процесі розвитку людства індивід отримує все більшу свободу, разом зі свободою зростає відчуження, любов - ефективний спосіб набуття єдності. Структура любові включає: турботу, відповідальність, повагу, знання. Існують різні види любові: материнська, батьківська, братня, до себе, до Бога, до людей, до життя.

		вчитися.		
Трансактний аналіз	Е. Берн	Любов - відношення «Дитина – Дитина»; стан, коли добробут і щастя іншого цінуються вище, ніж власні добробут і щастя, найбільш благородне з усіх відносин, що включає в себе все краще з інших відносин: повага, захоплення, пристрасність, дружбу і інтимність, з'єднуючи все це воедино.	Дитина, Дорослий, Батько, ігри,	Гранично широке розуміння сексу, ототожнення сексу і статевої любові. Життєвий сценарій, який закладається батьками до 6 років, визначає ставлення людини до любові. Боязнь справжньої любові змушує людей грати в ігри, що дають ілюзію контакту і близькості.
ГЕШТАЛЬТ-ПСИХОЛОГІЯ				
	І. Польштер, М. Польштер		Контакт, захисні механізми, зміна фігури і фону.	Бар'єри вираження почуттів, тілесні бар'єри, бар'єри близькості ускладнюють контакт між людьми захисту не дають людям отримувати і віддавати стільки, скільки вони дійсно хочуть. Нездатність до зміни фігури і фону призводить до зациклення на

				партнері або його ігноруванні.
	Дж. Рейноутер	Любов - прийняття іншої людини таким, яка вона є, без пред'явлення будь-яких вимог і порівняння його з ким-небудь.	Очікування, контроль, секс, ревності, безумовна любов.	Відсутність у людини почуття безпеки призводить до бажання контролювати іншого, ревностей. Людина, що не бажає брати відповідальність на себе, буде постійно чекати всього від партнера. Завершення старих відносин необхідно, щоб будувати нові. Вміння просити, а не вимагати - знижує напруженість у відносинах.
БІХЕВІОРИЗМ, НЕОБІХЕВІОРИЗМ				
Научіння-біхевіоральний напрямок	Б.Ф. Скінер		Реакція, підкріплення.	1. Любов спочатку виникає як позитивна реакція на приємні для дитини прояви турботи матері (погладження, погойдування, годування). 2. Тактильна депривація

				дитини в дитинстві.
Теорія придбань-врат	С. Дак, Дж. Харві, Дж. Флойд		Покарання, придбання.	Людам доставляє більше задоволення, коли чийсь спочатку негативні почуття по відношенню до них поступово переростали в позитивні, ніж коли почуття завжди були незмінно позитивними. Придбання симпатії є сильнішою нагородою, ніж її постійний рівень. люди, як правило, більше страждають від того, що людина, на початку ставився до них позитивно, поступово змінював своє ставлення на негативне, ніж, якщо вона завжди ставився до них негативно. Кохана людина є значним потенційним джерелом покарання; саме цей факт цементує відносини.
Теорія відносин	М. Кларк, Дж. Мілс	Любов як різновид общинних відносин	Обмінні відносини, общинні відносини,	1. Люди, що перебувають в обмінних відносинах,

			винагороди, витрати.	хочуть бути впевненими, що досягнута якась справедливість в розподілі винагород та витрат між обома партнерами. 2. На противагу обмінним відносинам общинні відносини відрізняються тим, що ніхто з партнерів не веде рахунок винагород і витрат. Швидше, кожен з партнерів буде готовий пожертвувати собою заради іншого і з готовністю прийме допомогу партнера, якщо буде її потребувати.
Песимістична модель любові	С. Каслер	Любов - сплав сукупності емоцій, серед яких провідну роль відіграє страх втрати джерела задоволення своїх потреб.	Амбівалентність почуттів, страх втрати.	1. Існує три причини, які змушують людину закохуватися: 1) потреба у визнанні; 2) задоволення сексуальних потреб; 3) конформістська реакція (так прийнято). 2. Закоханість, яка

				<p>конструюється постійним страхом втратити коханого, робить людину невольним, залежним і заважає особистісному розвитку.</p> <p>3. Закохана людина відноситься до об'єкту любові амбівалентно. Позитивний емоційний стан пов'язаний з вдячністю людини за задоволення своїх потреб. Негативні почуття, ненависть до об'єкта любові виникають, як реакція на те, що інша людина має владу і може в будь-який момент припинити підкріплення.</p> <p>4. Вільна людина не відчуває любові.</p>
КОГНИТИВНІ ТЕОРІЇ				
Двохфакторна модель	С. Шехтер, Е. Уолтер, Д. Даттон, А. Арон	Любов - емоція, що виникає при одночасному поєднанні двох факторів: фізіологічного	Збудження, інтерпретація.	Передумовою любові можуть служити як негативні, так і позитивні емоції. Можливість інтерпретації

		збудження і можливості інтерпретувати його як любов.		свого стану як любові, важливіше фізіологічних змін в організмі. Правила інтерпретації закладаються в ранньому онтогенезі на все життя. Об'єкти кохання змінюються, сам принцип пояснення залишається незмінним
	Д. Лі		Стили любові, кольори кохання.	<p>1. Головна проблема любовних відносин - вибір партнера, який би поділяв наші уявлення, наші думки, наші погляди на життя.</p> <p>2. Для правильного вибору партнера необхідно відповідність стилів любові - властивих кожній людині уявлень про кохання.</p> <p>3. Існує 3 основних і 6 вторинних стилів любові: ерос - пристрасна любов- захоплення; людус - гедоністична любов – гра зі зрадами;</p>

				<p>(Ці два типи любові найбільш притаманні чоловікам)</p> <p>сторге - любов-дружба; манія - любов-одержимість з невпевненістю і залежністю; прагма - любов за розрахунком; (сторге, манія і прагма більш властиві жінкам); агапе - безкорислива любов-самовіддача; людичний ерос; сторгічний людус.</p>
НЛП	Кемерон-Бендлер Л.		Стадії любові, фільтри.	<p>Існують різні стадії любові: залучення, захопленість, звикання, очікування, розчарування, досягнення порогу, упевненість. Поступово при переході від однієї стадії до іншої фільтри змінюються з рожевих, на нейтральні, потім сірі і, нарешті, чорні</p>

				кожна стадія передбачає певні методи терапії. Час проходження стадій різна як у партнерів, так і у різних пар.
ГУМАНІСТИЧНІ ТЕОРІЇ				
Теорія самоактуалізації	А.Г. Маслоу	Об'єктивне визначення любові неможливо, це суб'єктивний феномен, опис якого має бути феноменологічним	Самоактуалізація, ідентифікація потреб, здорова любов, індивідуалізм, секс.	Любов передбачає почуття ніжності і прихильності, прагнення до близькості з коханою, бачення в партнері, насамперед, позитивні сторони, звуження сприйняття, сексуальне збудження, великодушність, прагнення до більш повного пізнання. Здорова любов - це любов самоактуалізуючої людини, у якої вже задоволені потреби в безпеці, приналежності, любові, повазі і самоповазі; така людина любить не тому, що потребує любові, а тому, що любов властива йому.

				<p>Характеристики здорової любові: безтривожність, природність, спонтанність; вже є досвід любити і бути коханим; неподільність любові і сексу; ідентифікація потреб люблячих; радість, веселість, душевний підйом; прийняття індивідуальності партнера; збереження індивідуальності люблячих; не має мети, невимоглива, як радість і захоплення; почуття і розум синергічні, інтуїтивно вибирається найбільш підходящий партнер.</p>
Феноменологічна теорія	К. Роджерс	Любов – допомагаючи відносини, в яких немає	Допомагаючи відносини,	Для створення допомагаючих відносин

		загрози для партнерів, що виникають на основі взаємного прийняття і схвалення.	конгруентність, досвід, внутрішній локус контролю.	необхідно: приймати себе; бути відкритим досвіду; відмовитися від масок; усвідомлювати свої почуття і виражати їх, бути щирим; вірити у свій організм; сформувати внутрішній локус контролю; приймати іншого, не оцінюючи; дозволяти собі і іншому бути вільними; уміти слухати.
Екзистенційна теорія	В. Франкл	Любов - пряма спрямованість на духовну особистість коханої людини; один з двох аспектів самотрансцендентності людської екзистенції; переживання людини у всій його єдності і неповторності.	Коекзистенціальний акт, цінності творчості, переживання, відносини, інтенція.	Існують 3 форми еротичного: сексуальна установка - від тілесного вигляду однієї особистості виходить подразник, який фізично збуджує іншу людину. Еротична установка - спрямованість на душевні якості, психіку партнера. Любов - спрямованість на духовну особистість

			<p>людини.</p> <p>Любов - коекзистенціальний акт - ставлення людини до людини, яке робить здатним сприймати партнера у всій його унікальності.</p> <p>Любов - інтенціональний акт, в ній створюється самість іншої людини.</p> <p>Любов не знищується смертю і не залежить від часу, т. к. спрямована на сутність іншої людини.</p> <p>Справжня любов не потребує тілесного, але користується ним для свого пробудження і задоволення; тілесне і психічне є відображення духовного.</p> <p>Справжня любов моногамна.</p> <p>Людина біжить від відповідальності справжньої любові до флірту і сексу, де інша</p>
--	--	--	---

				<p>людина - об'єкт, а не суб'єкт. Ревнощі - ставлення до об'єкта любові як до власності. Любов розвиває люблячого і улюбленого через бачення потенційних можливостей улюбленого.</p>
БІОЛОГІЗАТОРСЬКІ ТЕОРІЇ				
Еволюціоністські теорії	Дольник	Любов - підтримка партнера в період вагітності і після пологів, захист, харчування та виховання потомства.	Еволюційний відбір, виживання виду.	<p>Любов закономірно виникає в процесі еволюції для найкращого відтворення потомства і турботи про нього. Любов забезпечує поповнення генофонду, зводячи генетично різних людей разом. Любов пов'язана з утворенням доміанти, яка перебільшує позитивні і применшує негативні якості партнера.</p>

<p>Психофізіологічні теорії</p>		<p>Любов - результат дії феромонів на людину.</p>	<p>Феромони, МХС</p>	<p>Феромони - летючі речовини передають інформацію про закріпленому в хромосомах комплексі МХЗ(молекулярне з'єднання). Людина за запахом несвідомо вибирає собі партнера, і лише вибравши, намагається раціонально пояснити свій вибір.</p>
---------------------------------	--	---	----------------------	---

	Лейбович	Любов - результат підвищення рівня нейромедіаторів допаміну і норепінефрину	Нейромедіатори, ендорфіни	1. Нейромедіатори допамін і норепінефрін активізуються зоровими подразниками при вигляді людини, відповідного нашому ідеалу. Бурхлива, всепоглинаюча любов включає серотонін, який викликає психомемічні відчуття. В союзі за любов'ю людина відчуває себе впевнено, т. я. наркотикоподібні речовини - ендорфіни, супутні стану закоханості, дають відчуття спокою.
ЗАКОРДОННІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕОРІЇ ЛЮБОВІ				
Теорія діадних відносин	Т. Кемпер		Статус, влада.	Два фактори впливають на характер любові: влада - здатність змусити когонебудь робити щонебудь і статус - бажання індивіда йти назустріч партнеру. Існує 5 основних видів

				любові: дитячо-батьківська, романтична, любов-поклоніння, зрада в діаді, нерозділене кохання.
	З. Рубін	Любов - спрямована потреба у людині, потяг до неї, пристрасне бажання володіти нею, піклуватися про неї, бути їй потрібним,	Любов, симпатія.	Шкали симпатії і любові різні: симпатія виникає до людини, що володіє позитивними або бажаними якостями; в любові це не обов'язково.
	В.І. Мустейн	Любов включає альтруїзм, інтимність, захоплення, повагу, участь, довіру, згоду, гордість. Кожну характеристику можна класифікувати за способом вираження: відчуття, установка, поведінка, здоровий глузд.	Пристрасна любов, романтична любов, подружня любов.	Існує три стадії «любові»: а) пристрасна любов включає сильне збудження і заснована на сексі, хоча сексуальних відносин може і не бути; б) романтична сконцентрована на ідеалізації партнера, а не на сексуальності; в) подружня любов буває або після укладення шлюбу, або якщо партнери знаходяться в тривалому зв'язку до шлюбу; базується на хорошій обізнаності, на

				постійно зростаючому знанні один про одного.
	Е. Уолстер, Б. Уолстер		Пристрасна любов, товариська любов	Розрізняють два основних типи любові: 1. Пристрасна, або романтична любов характеризується сильними емоціями, сексуальними бажаннями і зосередженістю людини на предмет своєї любові; вона виникає швидко, але остигає з часом. 2. Товариська любов - більш спокійне і стабільне почуття, зазначене взаємною довірою, можливістю покластися один на одного і теплотою; триває довго, з часом стає глибше.
Триангулярна теорія	Р. Дж. Стенберг		Інтимність, пристрасть, зобов'язання.	3 компонента утворюють структуру любові: інтимність, пристрасть, зобов'язання. Комбінація цих компонентів дає 8 типів

				<p>любові: симпатія (одна інтимність), безрозсудна любов (тільки пристрасть), порожня любов (тільки зобов'язання), романтична любов (інтимність і пристрасть), любов у шлюбі (інтимність і зобов'язання), досконала любов (інтимність, пристрасть, зобов'язання), нелюбов (відсутність всіх компонентів).</p>
	Р. Мей		Секс, ерос, філія, агапе	<p>1. Існує 4 типи любові: секс - жадання, лібідо; ерос - любов як прагнення до відтворення чи творчості; філія - дружба, братська любов; агапе - турбота про благо іншої людини, прототипом якої є Божа</p>

				<p>любов до людини.</p> <p>2. Ерос рятує секс від саморуйнування, напруга еросу знімається приязню філії, а філія передбачає агапе.</p> <p>3. Почуття справжньої любові у людини є сумішшю всіх чотирьох типів любові.</p>
ВІТЧИЗНЯНІ ТЕОРІЇ ЛЮБОВІ				
	Л.Я. Гозман	<p>Любов - особлива психічна реальність, що відрізняється синдромом, пов'язаних з нею почуттів (ейфорія, депресія, збудження) і поведінкових зразків (закохані більше говорять один з одним, частіше дивляться один одному в очі).</p>	Атракція, соціальний контекст, структура любові.	<p>1. Недоліком більшості досліджень любові є ізоляція досліджуваного феномена від соціального контексту.</p> <p>2. Соціальний контекст детермінує любовні відносини, визначаючи фактори емоційного збудження і алфавіт почуттів, за допомогою яких людина може інтерпретувати свої стани.</p> <p>3. Зв'язок між схильністю до любові та особистими характеристиками</p>

				<p>опосередковується культурними стереотипами (висока самооцінка призводить до високоінтенсивної романтичної поведінки у чоловіків і низькоінтенсивної у жінок).</p> <p>4. Благополучні емоційні стосунки піднімають самооцінку і рівень прийняття себе, а, отже, і рівень привабливості, але нові романи людині не потрібні; розпад близьких відносин знижує самооцінку і привабливість, але в цей період нові відносини необхідні.</p>
--	--	--	--	--

	А. Афанасьєв	<p>Любов - особливий стан ейфорії, викликане ілюзією знайти щастя в парі з суб'єктом, наділеним тими психічними властивостями, в яких відчувається нестача.</p>	<p>Емоції, логіка, фізика, воля, ерос, філія, арапе.</p>	<p>1. Внутрішня архітектура людини складається з 4 психічних модулів: Емоції (душі), Логіки (розуму) , Фізики (тіла) і Волі (духу). Цей набір функцій утворює у особистості ієрархію, яка і визначає відмінність людей.</p> <p>2. Значимий недолік у прояві якої-небудь функції є причиною виникнення любові. Існує 3 види любові (і 24 варіанти):</p> <p>Ерос - любов за принципом протилежності.</p> <p>Зустрічається найчастіше, на жаль, сильна сторона іншого не додає сили слабкій стороні. Любов-здрість-ненависть.</p> <p>Філія - любов за принципом тотожності. Споріднені душі, дізнаючись один одного, в кінцевому підсумку виявляються перед своїм відображенням у дзеркалі Статика нольга</p>
--	--------------	---	--	--

Теорія відносин	В.І. Мясіщев	Любов - емоційно-оціночна сторона відносин.	Ставлення, психічна діяльність, інтерес, потреба.	Відносини пов'язують людину з усіма сторонами діяльності: явищами природи і світом речей; людьми і суспільними явищами; з самим суб'єктом, особистістю. Любов як психічне ставлення впливає на психічну діяльність людини: запам'ятовування, забування, сприйняття, уяву і т.д. Розвивається функціональна структура є умовою реалізації відносини.
Теорія переробки інформації пам'яті	В.Ф. Прісняков та Л.М.Пріснякова		Математична модель почуттів, формула для визначення коефіцієнта любові, еталон.	Трансформація почуттів на протязі певного періоду часу; Фуцнкція характеристики особистості.

	М.Т. Кузнецов	<p>Любов-історично сформоване сексуальне почуття, спрямоване на фізичне і духовне відтворення людини, яке в індивідуальному прояві характеризується фізіологічно обумовленим статевим потягом і вибірково-особистим устремлінням до об'єкту любові; в своєму масовому прояві у суспільстві любов веде до створення і зміцнення одношлюбності як об'єктивно необхідної умови єдності сім'ї для вирощування і виховання безперервно відтворюваних поколінь.</p>	<p>Чуттєвий компонент любові (ЧКЛ), особистісний компонент любові (ОКЛ)</p>	<p>Формула статевої любові (СЛ) має вигляд: $СЛ = f(ЧКЛ_m \text{ --- } ОКЛ_ж)$ ЧКЛ (статевий потяг до протилежної статі) характеризується швидкістю виникнення, поліоб'єктною спрямованістю, хвилеподібним проявом; ОКЛ (потреба і готовність до духовної близькості) - поступовістю виникнення, виборчої спрямованістю, постійно зростаючим проявом ЧКЛ прискорено формується у юнаків, уповільнено у дівчат, ОКЛ навпаки; рівень розвитку ЧКЛ і ОКЛ у чоловіків і жінок у період дозрівання цілісного почуття доповнюють один одного.</p>
--	---------------	---	---	---

Отже, в психології існують різні підходи до осмислення феномена «Любові». Кожен підхід має свої сильні і слабкі сторони. Психодинамічні теорії любові в історичному плані вперше зробили любов предметом психологічного аналізу, висвітлили вплив переживань дитинства і батьків на формування здатності любити і бути коханим, виділили несвідомий компонент любові і відзначили роль несвідомого в любовних відносинах, розробили методи терапії в області психології кохання. Обмеженість цього підходу пов'язана з опорою в побудові теорії в основному на клінічний матеріал, з переоцінкою ролі несвідомого і дитинства у розвитку любовних відносин. Гештальт-теорії любові переважно орієнтовані на вирішення проблем клієнта у сфері партнерських відносин, і не мають розгорнутої теоретичної моделі любові. Основні теоретичні положення гештальт-психології просто переносяться в область психології кохання.

Когнітивні теорії добре пояснюють феномени зміни сприйняття світу, себе і партнера закоханим людиною, описують вплив когнітивних стилів на формування близьких стосунків. Проте ці теорії, переоцінюючи когнітивну сферу особистості, недооцінюють емоційно-вольову і дають в силу цього односторонній аналіз природи любові. Біхевіористський і необіхевіористський підхід ігнорує суб'єкт - суб'єктну природу близьких відносин, не враховує вплив соціального контексту; моделі любові, розроблені в рамках цього підходу, відповідають американській культурі і ринковим відносинам, в яких ведеться рахунок винагород і витрат, і не можуть бути поширені на інші типи культур. Гуманістичні теорії любові, незважаючи на всю їх привабливість (орієнтовані на людину, вірять у його можливості), носять чисто гіпотетичний, філософсько-описовий характер. Це скоріше авторський погляд на проблему, ніж наукова робота.

Плюсом біологізаторських теорій є їх орієнтація на пошук об'єктивно існуючої, матеріальної основи любові, розгляд феномена «любові» у контексті еволюції людства. Очевидними недоліками цих теорій є заперечення власне психологічного аспекту любові, розгляд її як

епіфеномена, надбудованого над фізіологічними процесами. Зарубіжні соціально-психологічні теорії любові, акцентуючи увагу на типах і стадіях любові, в чому залишаються чисто формальними і неперевіреними експериментально. Проведені соціально-психологічні дослідження спрямовані на вивчення окремих аспектів любові і не здатні дати цілісного розуміння цього феномена. Вітчизняні теорії любові не засновані на експериментальних даних, гіпотетичність. Теорія Л.Я. Гозмана, що включає ряд соціально-психологічних досліджень, не дає нового розуміння самого феномена любові (приймаючи ухвалу двохфакторної теорії емоцій), а лише вписує любов як атракцію в соціальний контекст.

Категорія «любов» по-різному співвідноситься з ядром теоретичних уявлень розглянутих психологічних шкіл. Так, у класичному психоаналізі лібідо, як основна енергія Ід, є основою активності людини. Ерос і Танатос - два основних принципи організації психічного світу людини. Любов і її кореляти виступають в рамках даної теорії як пояснювальний принцип, як аксіома, на яку посилаються (бо є лібідо, Ерос, реалізується певна поведінка). Сама любов і феномени, які за нею стоять, теоретичного пояснення не отримують, але є ядром концепції класичного психоаналізу. У більш пізніх варіантах психоаналізу «любов» перестає бути головним пояснювальним принципом, але залишається провідною категорією аналізу: з'ясовується її колективно-несвідоме начало (К.Г. Юнг), невротичні механізми (К. Хорні), роль у віковому розвитку людини (Е. Еріксо)], в його соціалізації та адаптації до суспільства (А. Адлер).

Тісно пов'язана з ядром теоретичних уявлень «любов» і в гуманістичних теоріях. Гуманістичні психологи постулюють відмінність людини від тварин в силу наявних у людей вищих потреб. Людина у своєму прагненні до самоактуалізації та самореалізації орієнтується на вищі суто людські цінності. У цьому сенсі сам факт існування любові є підтвердженням гуманістичних концепцій. Природно, любов при цьому аналізується як вище почуття, прояв особистості, спрямованість на унікальну особистість іншої

людини. А. Маслоу відзначає існування також дефіцитарної любові, але така любов є результатом патології, а не нормою для людини.

У когнітивної, біхевіоральної психології, гештальт-психології любов мало пов'язана з теоретичним ядром концепції. На неї автоматично переносяться загальні пояснювальні схеми і принципи (категоризація життєвого світу, обумовленість реакції зовнішнім подразником, реалізація потреб у контакті з середовищем). У вітчизняній психології «любов» також виявляється на периферії теоретичних дискусій. У радянський період феноменологія любові побічно аналізувалася в рамках соціальної та медичної психології (принцип подвійної детермінації психіки дотримувався строго). Все, що не вивчалось науковими методами, традиційно відносилось в цей період до сфери філософії, тому робіт з філософії любові в радянський період більше, ніж з психології.

Цікавою виявилася еволюція зв'язку в психологічних концепціях любові з рівнями потребової сфери людини. Перші психологічні школи: класичні варіанти психоаналізу і біхевіоризму - співвідносять любов до потреб організму і природного суб'єкта (біологічна енергія лібідо - в психоаналізі, схема стимул-реакція загальна для людини і тварин - в біхевіоризмі). Біологізаторські теорії любові розкривають її зміст через потреби виду (продовження роду). Пізніше любов зв'язується з пізнавальною потребою суб'єкта (створення образу світу) у когнітивної психології (рівень соціального культурного суб'єкта), з потребою в соціальному контакті (рівень соціального культурного суб'єкта) в гештальт-психології. У гуманістичної психології відбувається співвіднесення любові до потреб суб'єкта морального: в самоактуалізації, самореалізації, особистісному самовдосконаленні (вищий рівень потребової сфери людини). Правда, гуманістичні психологи відзначають, що, як правило, люди люблять дефіцитарніе, намагаючись задовольнити за допомогою близької людини потреби фізіологічні, в ухваленні та повазі іншими людьми, потребу в безпеці.

1.4 Підходи до класифікації любові

Є декілька підходів до класифікації видів любові. Л.М. Толстой виділяв любов діяльну і любов красиву: перша полягає в прагненні задовольнити всі бажання, примхи, навіть пороки коханої істоти, друга - в любові краси самого почуття і його вираження. У першому випадку проявляється емоційно-ціннісне ставлення до людини, в другому - до переживань, які вона викликає.

Один із класиків «психології кохання» Е. Хатфільд з колегами виділила два типи любові: співчутливу і пристрасну.

1) Пристрасна любов пов'язана з сильними і некерованими емоціями. Згідно Хатфільд, вона залежить від нашого виховання і випадкових обставин – ситуація або якісь особистісні характеристики людини сигналізують нам, що це «романтично» - і мозок отримує сигнал закохатися.

2) Співчутлива любов якісно інша, в ідеалі пристрасна любов повинна переходити в співчутливу. Така любов заснована на спільних цінностях, і її можна назвати коханням-дружбою, коли людям подобається просто спілкуватися, проводити разом час.

А. Афанасьєв розробив свою теорію, згідно якої «любов» - це особливий стан ейфорії, який викликає ілюзію знайти «щастя» в парі з суб'єктом, достатньо наділеним тими психічними властивостями, в яких відчувається нестача. А. Афанасьєв обґрунтував своє уявлення про внутрішню архітектуру людини, що складається з чотирьох психічних модулів або функцій: Емоції («душі»), Логіки («розуму»), Фізики («тіла») і Волі («духу»). Цей набір функцій властивий усім людям, однак він утворює в особистості ієрархію, яка і визначає відмінність людей. Як природа покладе один на одного ці чотири цегли, такий і буде внутрішній світ індивідуума. Щось у психіці людини є сильним, достатнім, життєтворчим, а щось слабким, недостатнім, збитковим, які вимагають доповнення і розвитку. Люди сходяться різною мірою плідно, прагнучи до гармонії психіки і життя відповідно ієрархіям своїх функцій. А. Афанасьєв, математично

співвідносячи ієрархії, виділяє 24 варіанти взаємодії двох людей в ім'я «кохання». Саме значимий недолік в прояві будь-якої функції (волі, емоції, тіла, розуму) є причиною виникнення любові до іншої людини. А. Афанасьєв виділив три види любові (або поєднання слабкої функції з функціями протилежної сторони, що можуть викликати ейфорію):

Ерос - любов за принципом протилежності. Зустрічається найчастіше, на жаль, сильна сторона іншого не додає сили слабкій стороні. Любов - заздрість - ненависть.

Філія - любов за принципом тотожності. Споріднені душі, дізнаючись один одного, в кінцевому підсумку виявляються перед своїм відображенням у дзеркалі. Статика, нудьга.

Агапе - любов-еволюція, рушійна партнерів від протилежності до тотожності. Плідна, справжня «формула кохання», призводить до гармонізації особистостей люблячих.

Р. Мей указує, що на Заході традиційно виділяють 4 типи любові:

- 1) секс, жадання, лібідо;
- 2) ерос, любов як прагнення до відтворення чи творчості - вищим, на думку стародавніх греків, форм буття та відносин між людьми;
- 3) філія, або дружба, братська любов;
- 4) агапе, турбота про благо іншої людини, прототипом якої є Божа любов до людини.

Почуття справжньої любові у будь-якої людини є сумішшю (в різних пропорціях) всіх чотирьох типів любові. На думку Р. Мейя, ерос (життєтворча змістотворча сила-енергія, рух, прагнення вперед) рятує секс (задоволення фізіологічної потреби, загасання бажання, апатія) від саморуйнування. Але ерос не може існувати без приязні (філії), братської любові і дружби. Напруга постійного тяжіння і постійної пристрасті було б нестерпним, якби воно ніколи не переривалося. Приязнь - це розслаблення у присутності коханої людини, засноване на визнанні в іншій людині людину; це стан, коли нам подобається бути з іншим, подобається ритм його ходи,

голос, вся істота іншого. Це надає еросу широту, дає йому час для розвитку, час глибше пустити своє коріння. Приязнь не вимагає від людини якихось певних дій заради коханого, крім визнання значущого іншого, перебування поряд з ним і переживання спільної радості. Це дружба в самому її найпростішому і безпосередньому прояві. Філія, у свою чергу, припускає агапе. Автор визначає агапе як високу оцінку іншого, як турботу щодо благополуччя іншого без усякої вигоди для себе, як безкорисливу любов, подібну любові Бога до людини. Однак агапе завжди несе в собі ризик заступницького відношення (це необхідно і можна прийняти).

Е. Фромм виділяє складові елементи любові: повага, турбота, відповідальність і знання, виділивши при цьому, п'ять видів любові: братська, материнська, еротична, любов до себе і любов до Бога.

Найбільш фундаментальний вид любові, що становить основу всіх типів любові, це братська любов. Під нею Е. Фромм розумів відповідальність, турботу, повагу, знання будь-якої іншої людської істоти, бажання продовжити його життя.

Братська любов це любов до всіх людських істот; її характеризує повна відсутність переваги. Братська любов - це любов між рівними.

У братській любові наявне переживання єдності з усіма людьми, людської солідарності, людського єднання. Братська любов ґрунтується на почутті, що всі ми - одне.

Материнська любов, каже Е. Фромм, це безумовне утвердження в житті дитини та її потреб. Затвердження життя дитини має два аспекти: перший - це турбота і відповідальність, абсолютно необхідні для збереження життя дитини та її зростання. Другий аспект виходить за межі простого збереження життя. Це установка, яка вселяє дитині любов до життя, яка дає йому відчуття, що добре бути живим, добре бути маленьким хлопчиком чи дівчинкою, добре жити на цій землі.

Материнська любов безумовна. Все, що потрібно, це бути - бути її дитиною. Материнську любов не потрібно домагатися, її не потрібно

заслуговувати. Але є й негативна сторона у безумовній материнській любові. Її не тільки не потрібно заслуговувати - її ще й не можна домогтися, викликати, контролювати. Якщо вона є, то вона дорівнює блаженству, якщо ж її немає, це все одно неначебто все прекрасне пішло з життя - і я нічого не можу зробити, щоб цю любов створити.

Батьківська любов (любов батька) не беззаперечна, це любов обумовлена. «Я люблю тебе тому, що ти втілюєш мої надії, тому, що гідно справляєшся зі своїми обов'язками, тому, що ти схожий на мене». Таким є вираз батьківської любові. Обумовлена батьківська любов, як і беззастережна материнська, містить в собі негативну і позитивну сторони. Те, що батьківську любов треба заслуговувати, що її можна втратити, якщо не відповідати очікуванням і вимогам батьків, є фактом негативним. Сама природа батьківської любові вимагає слухняності як основний чесноти, а непослух стає головним гріхом, який веде до втрати батьківської любові. Але у цієї проблеми є і позитивний, не менш важливий, аспект. Так як батьківська любов обумовлена, я маю можливість докласти зусиль, щоб привернути її, я можу працювати в ім'я її; батьківська любов, а відміну від материнської, не знаходиться поза межами мого контролю.

Через альтруїстичний, безкорисливий характер, материнська любов вважається вищим видом любові і найбільш священним з усіх емоційних зв'язків.

Братська любов - це любов між рівними; материнська любов - це любов до беспорядної істоти. Як би вони не відрізнялися один від одного, спільне у них те, що вони за своєю природою не обмежуються однією людиною.

Противагу обом цим типам любові становить еротична любов; вона жадає повного злиття, єдності з єдиною людиною. Вона за самою своєю природою виняткова, а не всезагальна; до того ж, ймовірно, це сама оманлива форма любові.

У еротичної любові є перевага, якої немає в братській і материнській любові. Часто перевага еротичної любові невірно інтерпретується як

прихильність, заснована на володінні. Нерідко можна знайти двох людей, закоханих одне в одного і не зазнають любові більше ні до кого. Е. Фромм вважає, що насправді їх любов це егоїзм двох, дві людини ототожнюються один з одним і вирішують проблему самотності, збільшуючи одиничну індивідуальність вдвічі. Вони досягають почуття подолання самотності, однак, оскільки вони відокремлені від решти всього людства, вони залишаються відокремленими і один від одного, і кожен з них відчужений від самого себе. Їх переживання єдності - ілюзія.

Еротична любов робить перевагу, але в іншій людині вона любить усе людство, усе, що є живого. Вона першочергова тільки в тому сенсі, що можливо з'єднати себе цілком і міцно з однією людиною. Еротична любов виключає любов до інших тільки в сенсі еротичного злиття, повного з'єднання у всіх аспектах життя - але не в сенсі глибокої братської любові.

Вважається, що в тій мірі, в якій я люблю себе, я не люблю інших людей, що любов до себе це те ж, що і егоїзм. Кальвін говорив про любов до себе як про «чумі», Фрейд говорив про любов до себе в психіатричних термінах, проте сенс його судження такий же, як і у Кальвіна. Для нього любов до себе це те ж, що і нарцисизм, звернення лібідо на самого себе. Нарцисизм являє собою ранню стадію людського розвитку, і людина, яка в пізнішому житті повертається до нарцисистської стадії, нездатний любити; в крайніх випадках це веде до божевілля. З. Фрейд стверджував, що любов це прояв лібідо, і якщо лібідо спрямоване на інших людей, то це любов, а якщо воно спрямоване на самого його носія - то це любов до себе. Отже, любов і любов до себе взаємно виключаються в тому сенсі, що чим більше перша, тим менше друга.

Затвердження власного життя, щастя, розвитку, свободи корениться у власній здатності любити, тобто в турботі, повазі, відповідальності та знанні. Якщо індивід в змозі любити творчо, він любить також і себе; якщо він любить лише інших, він не може любити взагалі.

Релігійна форма любові, яка називається любов'ю до бога, в психологічному сенсі не є чимось відмінним. Вона теж бере початок у потребі подолати відчуженість і досягти єдності.

У всіх теїстичних релігіях, будь то політичні чи монотеїстичні релігії, бог означає вищу чесноту, найбажаніше благо. Отже, специфічне значення бога залежить від того, що складає найбільш бажане благо для людини. Розуміння поняття бога починається з аналізу структури характеру людини, яка поклоняється богу.

Е. Фромм розглядав відмінність між матріархальними і патріархальними елементами в релігії, щоб показати, що характер любові до бога залежить від відповідної частки матріархальних і патріархальних аспектів релігії. Патріархальний аспект змушує любити бога як батька; визнавати, що він справедливий і суворий, що він карає і винагороджує. У матріархальному аспекті релігії: люблю бога як всеосяжну мати, вірю в її любов, і нехай навіть я бідний і безсилий, нехай навіть я згрішив, вона буде любити, вона не віддасть перевагу нікого з її дітей.

Т. Кемпер - один з небагатьох, хто спробував інтерпретувати почуття любові через які-небудь схеми. Кемпер спробував в межах розробленої ним соціально-інтерактивної теорії емоцій в явному вигляді задати виділення варіантів любові використовуючи «перевір ямі», з точки зору теорії, чинники.

Модель Т. Кемпера (рис. 1.1) ґрунтується на двох незалежних факторах, які присутні в будь-яких взаєминах. Такими за Кемпером є: влада, тобто здатність силою змусити партнера зробити те, чого ти хочеш, і статус - бажання партнера йти назустріч вимогам суб'єкта. Шуканий результат у другому випадку досягається таким чином не силою, а завдяки позитивному відношенню партнера.

Влада	висока	4 7	1 1 3 4 5
	низька	5 6	2 2 3 6 7
		низький	високий

Статус

Рис. 1.1. Модель Т. Кемпера

Базуючись на цих двох факторах, Кемпер виділяє сім видів любовних стосунків у парі:

- романтичне кохання, в якій обидва члени пари володіють і статусом, і, оскільки кожен з них може «покарати» іншого, позбавивши його проявів своєї любові, владою по відношенню до партнера;
- братська любов, яка ґрунтується на взаємно високому статусі і характеризується низькою владою - відсутністю можливості до примусу;
- харизматична любов, в якій один партнер володіє і статусом і владою, інший - тільки статусом. Прикладом таких відносин у ряді випадків можуть бути стосунки в парі вчитель-учень;
- «зрада» - один партнер має і владу і статус, інший тільки владу. Прикладом таких відносин, які дали назву цьому типу, може бути ситуація подружньої зради, коли для партнера, що вступив в нові відносини, чоловік зберігає владу, але вже не викликає бажання йти йому назустріч, тобто втрачає статус;
- закоханість - один з партнерів та і статусом, інший не користується ні тим, ні іншим. Ілюстрацією таких взаємин може бути одностороння, або "нерозділене" любов;

- «поклоніння» - один партнер володіє статусом, не володіючи владою, інший не володіє ні статусом, ні владою. Така ситуація виникає при відсутності реальної взаємодії між членами пари, наприклад, при закоханості в літературного героя або актора, знайомого лише за фільмами;

- любов між батьками і маленькою дитиною. Один партнер тут володіє високим статусом, але низькою владою (дитина), інший (батько) - низьким статусом, так як любов до нього ще не сформувалася, але високим рівнем влади.

Дана класифікація представляється вельми корисною для аналізу емоційних відносин. Конкретні взаємини можуть бути описані у відповідності з тим, якою мірою в них представлена любов кожного з семи виділених видів.

Ще одна, сучасна класифікація любові розроблена психологами С. Уотсом та П. Стеннером. Ідея її побудови полягає у виявленні найбільш поширених шаблонів того, як люди розуміють любов. Данна система була отримана практично, на базі проведених опитувань, в яких учасників просили вибрати з 60 визначень любові найбільш з їх точки зору вірні. Аналіз отриманих відповідей показав, що можна виділити дев'ять основних варіантів розуміння цього почуття:

- 1) Кохання-довіра, мета якої зробити партнера краще і максимально розкрити його особу. Такий вид любові, на думку авторів, є центральним у європейській культурі.

- 2) Кохання-єднання, в якій партнери зливаються в єдине ціле, ставлячи спільні інтереси вище особистих.

- 3) Кохання-пристрасть, у авторів патетично названа «стрілою Купідона». Почуття до такої міри інтенсивне, що людина втрачає здатність здорового судження, повністю віддаючись у його владу.

- 4) Піднесене кохання, сприйняте як вища форма людського зв'язку. В її основі лежить віра в те, що кохання - найглибше людське переживання, а її об'єкт - сенс життя.

5) Деміфологізоване кохання, що виникає як критичний погляд на кохання піднесене. Почуття, що базується на зручності партнерів, які розуміють, що відносини вимагають компромісів і тривалої роботи.

6) Гедоністичне кохання, що виникає як бажання отримати елементарне задоволення і нічого більше.

7) Кохання як швидкоплинна пригода, нічого не значуща, але, тим не менш, приємний спосіб провести час, на відміну від гедоністичного кохання, не егоїстична.

8) Кохання як виконання соціальної ролі, коли бажання стати парою або подружжям продиктовано необхідністю виконання суспільних норм.

9) Кохання-дружба, зазвичай походить з інших видів кохання з плином часу. Почуття не настільки яскраве, як пристрасть або захоплення партнером, але більш глибоке і не менш сильне.

Найбільш відома систематизація типів любові належить канадському психологу і соціологу Джону Алану Лі. Він описав шість типів любові, позначивши їх грецькими термінами, які частково залежать від темпераменту людини, хоча мають значення і рівень її духовної зрілості і виховання. Потрібно враховувати, що чисті види любові (так само, як чисті види темпераментів) невідомі ніколи, як не буває середньої людини за всіма ознаками, і частіше любов буває змішаною: до основи одного типу любові можуть додаватися рисочки від інших типів. Так само, як не буває однакових особистостей, не буває і однакової любові у різних особистостей.

Шість типів любові - це досить різні почуття, схожі лише зовні. Якщо агапе, сторге і прагма - це любов за всіма ознаками, то інші типи: манія, людус і ерос - це кохання подібні почуття; недоброякісні закоханості, по Лі, в найбільш загострених формах - психічні хвороби, від яких можна позбутися тільки за допомогою фахівців.

Агапе, зосереджена на «ти», сповнена альтруїзму і обожнювання, вона терпляча і сповнена незгасимої прихильності. Люблячий такою любов'ю готовий пробачити все. Агапе - заснована на традиційному християнському

погляді, згідно з яким любов нічого не вимагає натомість, вона добра, терпляча і постійна. Ця любов асоціюється з Ісусом Христом. Для закоханих не існує побуту, їм подобається звичайний хід домашніх справ, звичка не гасить їх почуття. Вони відчують задоволення, знаючи близького, передбачаючи, як він відгукнеться на їхні вчинки. Вони глибоко довіряють один одному, вони не бояться невірності.

Сторге - це любов, схожа на батьківську ніжність, розуміння, любов-опіка, заступництво, обожнювання «без лихоманки, без сум'яття і нерозсудливості, мирна і чарівна прихильність» (Прудон). Вона розвивається поступово - не як «удар стріли», а як повільне розцвітання бутона, проростання коренів і догляд їх в глибину. Сторге - міцний і стійкий тип любові, який витримує будь-які випробування. Така любов може перенести навіть довгу розлуку, як перенесла знаменита любов Пенелопи до Одиссея, древній прообраз сторге.

Прагма - врівноважена в певному сенсі «практична» любов. Прагма це не тільки тип любові, а й спосіб її здобуття, люблячий підбирає партнера виходячи з добре продуманих вимог до нього. Коли відповідний кандидат, нарешті, знайдений і досягнуто взаєморозуміння, прагматичне кохання розвивається у більш сильне і глибоке почуття. Справжній прагмік не може любити того, хто негідний любові. Він до дрібниць бачить всю цінність або нецінність людини. Любов для нього - стільки ж справа голови, скільки серця, і він свідомо керує своїм почуттям. Він безкорисливо відноситься до улюбленого: допомагає йому розкрити себе, робить добро, полегшує життя, залишається відданим йому у випробуваннях. У Прагма є перевага перед іншими любовними почуттями: з часом вона має особливість робитися тепліше, душевніше, бажанішим. Прагма - зовсім не «нижче», а повноцінне, природне для людини почуття, що дає позитивні емоції, здоров'я, повноцінне потомство.

Манія - бурхливе і всепоглинаюче почуття. Воно асоціюється з безумством і сум'яттям. Закоханий постійно охоплений прагненням

«вимагати знаків любові з боку коханого». У цьому стані екстатичні сплески перемежуються зануреннями у відчай. Таке відчуття подібно «американським горкам»: круті запаморочливі підйоми і спуски ведуть до раптового і стрімкого закінчення.

Людус - різновид почуття любові, яке нагадує флірт. За цією схемою коханці легко втягуються в гру і, як правило, не вимагають один від одного яких би то не було серйозних зобов'язань. У людянина можуть бути декілька партнерів, що дає можливість вибирати, і дозволяє уникнути залежності від когось одного. Людяни сексу відводять швидше роль цікавої гри, хобі, ніж глибоко інтимного почуття.

Ерос - має на увазі почуття, засноване на фізичному потязі і відповідно проявляється в сильному чуттєвому, сексуальному тяжінні. Лі вважає, що «еротична любов» подібна іскрі: легко спалахує і тут же гасне. Вона рідко призводить до глибоких і міцним відносинам.

Д. Лі вважає, що для жінок більш характерні сторгічні, прагматичні та маніакальні прояви любові, а молодим чоловікам більш властива еротична і особливо людическая любов.

Аналіз типізації любові Д. Лі виявив яскраву диференціацію любові: агапе, сторге і прагма - це любов за всіма ознаками, а манія, людус і ерос - це коханне подібні почуття; недоброякісні закоханості.

Психотерапевти відзначають, що закохані по типам Манія, Людус і Ерос частіше за інших хворіють, їх життя нерідко закінчується передчасно, навіть насильно. У таких людей знижена, у чомусь хвороблива самооцінка, ними часто править відчуття неповноцінності, приховане чи усвідомлене. Вони підвищено тривожні, вразливі, і від цього у них бувають психологічні зриви і сексуальні труднощі. Їх невпевненість у собі може бути войовничою, ними може правити болючий Я-центризм. Неврастенічність народжує в них зламану закоханість-ненависть, хворобливе тяжіння-відштовхування - лихоманку несумісних почуттів.

А ось люблячі за типами Агапе, Сторге і Прагма, навпаки, хворіють рідше звичайного, довше і щасливіше живуть, мають здорове потомство.

Виявлено, ті хто переживає любов Агапе, Сторге і Прагма з самого народження виховувались у сприятливих умовах, найчастіше, коли були люблячі батько і мати. А які відчують почуття Манія, Люус, Ерос при вихованні недоотримали душевної уваги, тепла, турботи, пережили зайво строге або, навпаки, байдуже виховання. З цього був зроблений висновок: перша група почуттів є видовою, уродженою, друга - наслідок недбалого, ускладненого виховання. У ряді досліджень зроблена спроба показати, що кожній людині властивий якийсь один вид любові, який пов'язаний з особистісними характеристиками. Так висока самооцінка має позитивну зв'язок з пристрасною любов'ю, але негативну - зі Сторге і Манією, а тривожно-амбівалентний тип прихильності - з Манією, тобто залежним стилем любові (Hendrick et.; Hendrick, Hendrick, ; Mallandain, Davies,). Екстраверти схвалюють такі типи кохання, як Ерос і Людус, а високотривожні - Манію при низькій оцінці Прагма (Davies). Інтерналі на відміну від екстерналів дивляться на любов більш раціонально, більш скептично ставляться до уявлення про романтичне кохання (Dion, Dion).

Одним з перших теоретиків, що запропонували наукову точку зору на настільки складний феномен, як людська любов, був психолог з Єльського університету Роберт Дж. Стернберг, що запропонував триангулярну теорію любові (рис. 1.2).

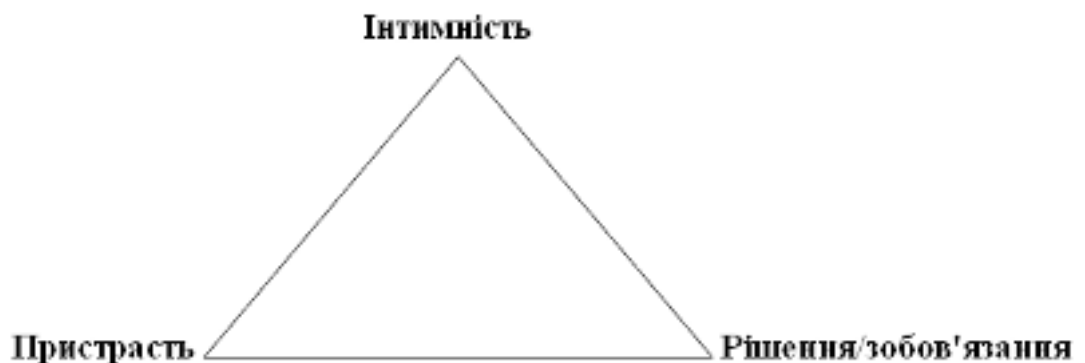

Рис. 1.2. Триангулярна теорія любові Р. Стернберга

За Р. Стернбергом любов розуміється як поєднання трьох компонентів, які представлені у вигляді вершин трикутника. Ці компоненти - інтимність (верхня вершина трикутника), пристрась (ліва вершина біля основи трикутника) і рішення/зобов'язання (права вершина біля основи трикутника).

Під компонентом «інтимність» маються на увазі почуття близькості, взаємної прихильності і тісні узи між людьми, що виникають при любовних відносинах. Таким чином, цей компонент включає в себе ті почуття, які створюють теплоту в любовних відносинах.

Під компонентом «пристрась» мається на увазі романтична сторона любові, фізичний потяг, сексуальні відносини і пов'язані з ними аспекти любовних відносин. Таким чином, компонент «пристрась» включає в себе мотиваційні та інші джерела збудження, якими зумовлені пристрасні почуття в любовних відносинах.

Під компонентом «рішення/зобов'язання» мається на увазі прийняте однією людиною рішення любити іншого і зобов'язання зберегти цю любов. Таким чином, компонент «рішення/зобов'язання» включає в себе когнітивні елементи, що беруть участь у прийнятті рішення про вступ у любовні відносини і у збереженні їх протягом тривалого часу.

Відносне значення кожного з трьох компонентів любові може бути різним і, як правило, залежить від того, чи є любовні відносини короткостроковими або довгостроковими. У короткострокових захопленнях, особливо якщо вони мають романтичний характер, велику роль, зазвичай, грає компонент «пристрась». Компонент «інтимність» може мати лише помірне значення, а компонент «рішення/зобов'язання» іноді взагалі не грає ніякої ролі. У довгострокових близьких відносинах, навпаки, роль компонентів «інтимність» і «рішення/зобов'язання», зазвичай, відносно велика. Такі відносини важко підтримувати без емоційної віддачі і зобов'язань, виражених хоч у будь-якій мірі. Компонент «пристрась», навпаки, зазвичай має лише помірне значення, яке з часом може дещо знижуватися.

Три компоненти любові відрізняються один від одного також за силою пов'язаних з ними психофізіологічних реакцій (рис. 1.3). Компонент «пристрасть» сильно залежить від психофізіологічного збудження, в той час як компонент «рішення/зобов'язання» («відданість»), мабуть викликає лише помірну психофізіологічну реакцію. Сила психофізіологічних реакцій, пов'язаних з компонентом «інтимність», має проміжне значення.

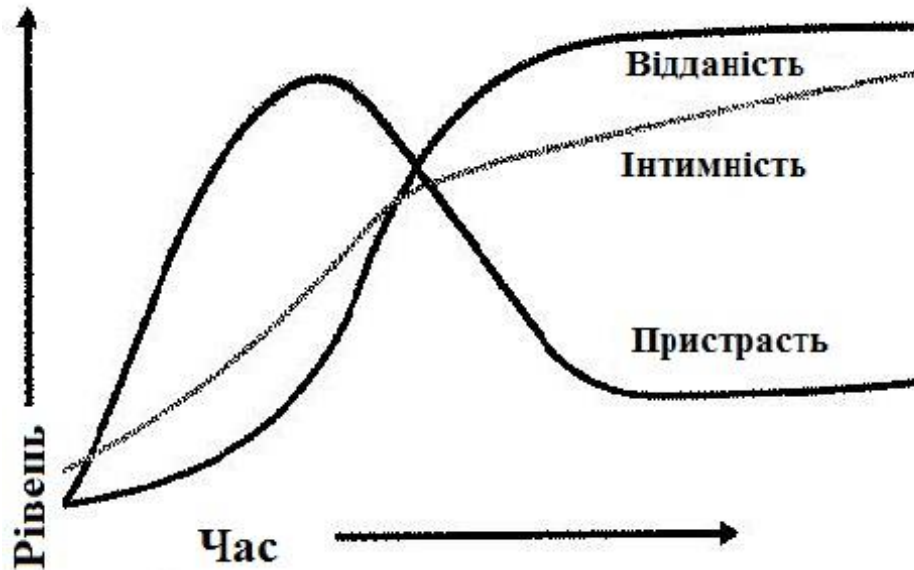

Рис. 1.3. Взаємозв'язок психофізіологічних реакцій та компонентами любові.

Відповідно до теорії Р. Стернберга, пристрасть швидко досягає свого піку і потім йде на спад, тоді як інші два компоненти любові - інтимність і відданість - з плином часу набирають силу.

Для дослідження компонентів любові і взаємозв'язку між ними розглянемо різні види любові, породжені різними поєднаннями цих компонентів. Ці види любові представлені в таблиці 1.2.

Р. Стернберг вважає, що з уществует вісім можливих поєднань різних компонентів любові. Кожне з цих поєднань породжує любовні переживання різного виду.

Види любові за Р. Стернбергом

Вид любові	Компонент		
	Інтимність	Пристрасть	Рішення / зобов'язання
Відсутність любові	-	-	-
Приязнь	+	-	-
Пристрасна любов	-	+	-
Формальна любов	-	-	+
Романтична любов	+	+	-
Дружня любов	+	-	+
Фатальна любов	-	+	+
Досконала любов	+	+	+

Примітка: «+» - компонент присутній, «-» - компонент відсутній. Ці види любові являють собою граничні випадки, описані на основі триангулярна теорії.

Відсутністю любові називається відсутність всіх трьох її компонентів. Відсутність любові характерно для переважної більшості наших особистих відносин, що є лише повсякденними взаємодіями, анітрохи не схожими на любов.

Якщо у відносинах присутній тільки компонент «інтимність», а компоненти «пристрасть» і «рішення/зобов'язання» відсутні, то виникає приязнь. Під цим терміном розуміється комплекс почуттів, які долають людиною у відносинах, які дійсно можна назвати дружніми. Людина відчуває близькість, прихильність і теплоту по відношенню до іншої людини, не відчуваючи сильної пристрасті і не маючи довгострокових зобов'язань.

Пристрасна любов - це «любов з першого погляду». Пристрасна любов, характеризується переживанням пристрасного порушення при відсутності компонентів «інтимність» і «рішення/зобов'язання». Пристрасть може

виникати майже миттєво і за відповідних обставин так само швидко проходити. Для пристрасті зазвичай характерний високий ступінь психофізіологічного збудження, яка проявляється в таких соматичних симптомах, як прискорене серцебиття або навіть серцевий трепет, підвищена гормональна секреція, ерекція статевих органів і так далі.

Формальна любов виникає в результаті ухвалення рішення про те, що людина любить іншого і віддана цій любові, у відсутності, як інтимності, так і пристрасті. Любов цього виду можна іноді виявити в застійних відносинах, які тривають багато років і за цей час втратили як взаємну емоційну залученість, так і фізичний потяг, які колись були для них характерні. Якщо почуття обов'язку по відношенню до партнера не є дуже сильним, то така любов майже нічого не означає, оскільки зобов'язання надзвичайно схильні до свідомої модифікації. Хоча в сучасному суспільстві ми звикли до того, що формальна любов зазвичай є завершальною або близькою до неї стадією тривалих відносин, в інших суспільствах формальна любов може бути першою стадією довгострокових відносин.

У романтичної любові присутні компоненти інтимності і пристрасті. По суті, це приязнь з додаванням ще одного елемента, а саме - збудження, яке виникає за рахунок фізичного потягу і супутніх йому факторів. З цієї точки зору романтичні коханці відчують не тільки фізичний потяг один до одного, але також емоційну прихильність.

Дружня любов виникає при наявності сполучення компонентів «інтимність» і «рішення/зобов'язання». По суті, це тривала, віддана дружба, яка часто виникає між подружжям після того, як фізичний потяг (головне джерело пристрасті) поступово згасає.

Для фатальної любові характерно поєднання компонентів «пристрасть» і «рішення/зобов'язання» у відсутність інтимності. Така любов легковажна в тому сенсі, що зобов'язання приймаються під впливом однієї пристрасті, за відсутності стабілізуючого елемента інтимності. Хоча компонент пристрасті може розвинути майже миттєво, розвиток компонента інтимності вимагає

якогось часу, і тому існує ризик розриву відносин, заснованих на фатальній любові, а в разі поспішних шлюбів - ризик розлучення.

Досконала любов включає в себе всі три компоненти. Досягнення досконалої любові ще не дає гарантії, що ця любов буде тривалою. Насправді втрата такої любові іноді нагадує процес додавання у вазі після закінчення занять: часто людина занадто пізно помічає, що досягнута нею мета знову стала далекою.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Було проаналізовані визначення любові, представлені у тлумачних, енциклопедичних, філософських і психологічних словниках, де «любов» визначається через такі поняття як «почуття», «ставлення», «стан психіки», «прагнення», «потяг», «емоція», «схильність». У всіх визначеннях кохання підкреслюється така її характеристика як спрямованість: деякі поняття, через які визначається любов самі по собі припускають наявність суб'єкта та об'єкта, в ряді визначень спрямованість підкреслюється підрядними конструкціями. У багато визначень включені фактори, що зумовлюють виникнення любові: сексуальні інстинкти, статевий потяг, подяку за турботу, звичка загального життя, взаємне розташування, симпатія, близькість. У ряді визначень підкреслюються такі характеристики любові як інтенсивність і стійкість.

Дано огляд та аналіз концепцій любові, сформульованих в різних психологічних школах: психодинамічний напрямок (З. Фрейд, К.Г. Юнг, А. Адлер, К. Хорні, Е. Еріксон, Е. Фромм, Е. Берн), гештальт-психологія (І. Польштер, М. Польштер, Дж. Рейноутер), біхевіоризм та необіхевіоризм (Б.Ф. Скінер, С. Дак, Дж. Харві, Дж. Флойд, М. Кларк, Дж. Мілс, С. Каслер), когнітивна психологія (С. Шехтер, Е. Уолтер, Д. Даттон, А. Арон, Д. Лі, Кемерон-Бендлер Л.), гуманістична психологія (А.Г. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл), біологізаторський напрямок (Дольник, Лейбович); соціально-психологічний напрямок (Т. Кемпер, З. Рубін, В.І. Мустейн, Е. Уолстер, Б. Уолстер, Р. Дж. Стенберг, Р. Мей), а також вітчизняні психологи (Л.Я. Гозман, А. Афанасьєв, В.І. Мясіщєв, В.Ф. Присняков та Л.М.Приснякова, М.Т. Кузнєцов).

Досліджені підходи до класифікації видів любові таких вчених як, Е. Хатфільд, А. Афанасьєв, Р. Мей, Е. Фромм, Т. Кемпер, С. Уотс та П. Стеннер, Джон Алан Лі, Роберт Дж. Стернберг.

РОЗДІЛ 2. ЗАКОХАНІСТЬ: ПІДХОДИ У ВИЗНАЧЕННІ ЦЬОГО ПОЧУТТЯ

2.1 Філософський підхід у визначенні закоханості

З точки зору філософії, закоханість є феноменом який має біполярний характер:

- 1) вона може закінчитися і існувати лише в пам'яті людей протягом життя;
- 2) перейти безпосередньо в любов.

Ф. Альбероні у своїй книзі «Любов» писав, що закоханість століттями сприймалась як почуття, яке розбиває сімейну пару, як адюльтер. Закоханість розділяє те, що було єдиним, і поєднує те, що було роз'єднаним, але висуває при цьому структурну альтернативу відносинам, які існували дотепер. Закоханість — процес, в якому зустрічена нами людина і яка відповіла на наші почуття — стає об'єктом нашого пристрасного бажання. І це змушує нас переглянути, переосмислити все наше життя, і перш за все, своє минуле. І навіть не просто переосмислити, а немовби заново народитися.

Закоханість — це завжди індивідуальний вибір (навіть якщо вона приходить десятий раз, палкий та вимагаючий; це маленький феєрверк, яким освітлюється все наше повсякденне існування. Закоханість — радше шлях, який веде уверх, адже ще М. Бердяєв називав закоханість — любов-ерос, а ерос як ми знаємо - це шлях до ідей, краси божественної досконалості. Правда у М. Бердяєва любов-ерос пов'язана з похиттю та бажанням взаємності, отримує врешті-решт негативну оцінку. Він не заперечує її, але вважає глибоко трагічну, в той же час як істинно гідну розуміє лише християнську любов, любов-жалість, любов до всього, а не до когось окремо.

Цей стан людського існування означає, що саме з цією людиною я відчуваю хвилини радості навіть в найскрутніших, сумних та тужливих обставинах. Видатний англійський мислитель К. С. Льюїс смиренно

наголошує, що «необхідно змиритися з тим, що закоханість минає, як молодість; але як людина не помирає після молодості, так і від закоханості лишається союз, що підтримується вольовими зусиллями, звичкою».

Відомий російський амуролог Ю.Б. Рюриков у своїй книзі «Самое утреннее из чувств. Культура любви» зазначає, що закоханість може бути бурхливішою, аніж любов, вона може «пекти» людині сильніше за любов. Проте, вона часто «я-центрична», а ще гірше егоїстична. Саме тому вона не так глибоко (у порівнянні з любов'ю) проникає в наші духовні глибини, менше просочує саму особистість; відповідно — людина, яка закохується менше себе змінює і швидше гасне.

За словами антрополога Хелен Фішер ідея закоханості присутня майже у всіх існуючих культурах. Але вона прийняла літературно точну конфігурацію і стала основою шлюбу тільки на Заході.

В Індії, згідно зі стародавньою кастовою системою, дівчина, яка повинна була вийти заміж або мати закохатися в когось з іншої касты повинна стати парією, ізгоем суспільства. Індія розробила у вищій мірі еротичне мистецтво, мистецтво приносити задоволення, а не романтичну літературу: наприклад, Камасутра не дозволяє зрозуміти, якщо обидва партнери є або не є в любові.

У Китаї історично не було касты, завжди був домінуючим костюм. Весілля та інші еротичні відносини були організовані сім'ями за усіма загальноприйнятими світськими правилами. Заборонене кохання - це не можливо; чітке було розходження між сексуальним потягом і любов'ю: існує величезна різниця між «я тебе люблю» і «я люблю тебе». Отже, існує тільки одна мова, з плавним переходом між майже нематеріальними емоційними виразами, насолодою, пристрасстю - мед, любов, моє серце, моя печінка, що я помру в твоїх руках - і ті, які визначають сексуальну частини - дві окремі пагорби, долини задоволення, пагорб Місяця, ями задоволення, секретні кабінети - спеціально для оргазму досвід - хмара вибуху і т.п. Любов

зливається з тілом, і вона стає можливою ще й мовою тіла, не люблячи словами, як зазначено в Камасутрі.

Закоханість пов'язана головним чином із Заходом, із західною культурою любові. Основи її розуміння народилися в Греції. У діалогах Платона немає ніяких сумнівів в тому, що він пише про особливу еротичну практику або як отримати задоволення від закоханості, але їх любов, сила, яка пов'язує двох особистостей виключна. У Стародавній Греції і Римській імперії література багата була на любовну поезію, в якій приділено темі закоханості, зокрема у поетів Саффо, Катулла, Проперція і Овідія.

Закоханість набуває зовнішнього вигляду остаточно в 1200 році з розвитком буржуазії і є повстанням проти шлюбу за домовленістю їх сімей, утвердження свободи особистості. Іноді це навіть бунт проти встановленого порядку у відношенні щодо подружніх обов'язків, і навіть проти феодальної лояльності. Головні герої великих історій кохання (а точніше сказати - закоханостей), це ті що рухаються проти натовпу, суспільства: Трістан та Ізольда, Ланселот і Гвіневера, є коханці або/та ті хто зрадили свого короля. Є також коханці Паоло і Франческа, проте, в «Божественній Комедії», є прикладом піднесеної любові. Вони стають відомими і зразкове навіть кохання Абельяра і Елоїзи, трагічне і водночас прекрасне так, що народне благочестя погоджується в кінці-кінців об'єднати їх разом в одній могилі. Коли Вільям Шекспір створює середньовічну романтику, він написав «Ромео і Джульєтта», двох підлітків, які належать до двох сімей, які ворогують між собою і в ім'я і через свою любов ці двоє бунтують проти цього. Це картина про закоханість, яка стає повстанням проти створеної установи, щоб створити нову пару, з новими цінностями.

Епоха, в якій закоханість заявила про себе в якості культурного феномену є домінуючою в кінці вісімнадцятого і особливо дев'ятнадцятого століття, епохи романтизму, аж до того, що сьогодні англосакси, не маючи поняття закоханості, вони називають це романтична любов.

Видатний англійський мислитель Томас Гоббс у своїй праці «Людська природа» зазначає, що те, що ми йменуємо закоханістю, давні греки називали «ерос». «Оскільки, як він пише, ця любов з необхідністю передбачає розрізнення статі, то неможливо не визнати те, що вона є однією із різновидностей невизначеного (пристрасного) захоплення». Проте, варто констатувати, що для більшості античних мислителів, це насправді не є дійсним.

Закоханість ж, на думку Платона, подібна до:

а) Мисливства [Soph. 222e].

Закоханість подібна до мисливства, адже можна згадати слова Д. де Ружмона «дискурс любові — дискурс війни». Французький дослідник зазначає, що не думай, що битва кохання схожа на інші баталії, де по обидва боки лютує й гримить жахлива війна, бо кохання здобуває лише силою ласки та загрожує лише ніжними словами. Її стріли та удари — благодать та дарунки. Зустріч з нею — великий дар. Її артилерія — зітхання. Воно бере у полон своїми обіймами. Її сила у тому, аби віддати життя за коханого.

б) Хворобливого та безрозсудного стану [Phaedr. 231c-d; 233b].

Платон у своїх роздумах про закоханість підходить більш негативно; він акцентує на нездоровому та нерозумному стані людини яка втрапляє в дискурс закоханості. Вона, на думку давньогрецького мислителя приносить із собою більше тривоги, страждань, болю ніж людині яка не перебуває в цьому стані. Тому закоханість — це неспокійний стан і не відпочинок, а навпаки, багатостраждальний шлях, під час якого люблячі опиняються в коловороті різноманітних випробовувань та перевірок на «міцність» їх почуттів.

Відома російська вчена-амуролог Г. Іванченко у своїй книзі «Космос любови: по ту сторону покоя и воли» підтверджуючи платонівське розуміння всієї складності онтологічного статусу закоханості зазначає, що появу закоханості можна порівняти в космологічному контексті з «Великим вибухом», що став початком для створення Всесвіту. Це не є дивним, адже з

виникнення закоханості у свідомості суб'єкта любові навколишній світ добрішає, життя перетворюється в радість, людське існування прикрашається різнобарвними яскравими кольорами, все навколо починає здаватися прекрасним. Знайшовши свій предмет любові, ерос не може сприйняти нічого, що несе негативний відтінок.

Втім, як зазначає відома російська дослідниця О. Золотухіна-Аболіна у своїй книзі «Повседневность - сфера страстей», закоханість є одним з тих феноменів людського існування, який включений у досвід повсякденності. Адже, озираючись назад, майже кожен може виділити серед тих чи інших настроїв та станів, роботи та пристрастей золоті дні своїх закоханостей. Дні, які освітлені особливим теплом. Чи були вони щасливими в повному сенсі цього слова? Мабуть, ні, адже закоханість бувала і невзаємною, завершувалась розчаруванням чи не досягала любові. Чи вони були прекрасними? Звичайно, так. У такі дні все розглядалось через «чарівні окуляри» — найкращі окуляри у світі, які дозволяють побачити іншого, яким його задумав Бог.

Безпосередньо про це писав ще Аристотель у своїй фундаментальній праці «Риторика». В ній Стагірит зауважує, що «люди, які бажають бути предметом здивування для тих і самі дивуються тим, що володіють чим-небудь благим із числа величних речей, чи в кого вони просять чого-небудь такого, чим ті володіють, наприклад, в такому стані бувають закохані» [Rhet. II 6, 1384b 5-10].

Відповідно закоханість починається із здивування. Здивування виникає через те, що та чи інша особистість стає для нас найбільш значущою в цьому світі і для нашого життя. Людина, яка ще «вчора» була для нас однією з тисячі людей в натовпі стає єдиною, неповторною та унікальною особистістю, яка здатна змінити наше існування. Ми дивуємося через те, що саме ця людина, а не яка-небудь інша, впала нам в око. Через здивування і виникає потім захоплення існуванням іншого, про яке писав Е. Левінас. Аристотель в Риторичі наголошує також і про амбівалентність природи

закоханості «для всіх людей любов починається тим, що вони не лише отримують задоволення від присутності коханої особи, але і в його відсутності відчують насолоду, згадуючи його, і в них з'являється досада при його відсутності. І в бідах і в сльозах є всім нам відома насолода: гіркота з'являється через відсутність коханої людини, але в пригадуванні і в деякому роді спогляданні його, що він робить і який він є — полягає насолода» [Rhet. I 11, 1370b 22-27].

Розвиваючи роздуми про неї, Аристотель виводить її визначення: «закоханість — є не стільки божевільною пристрастю, скільки надмірною дружбою» [EN 1158a 10]. Стагірит, на відміну від свого вчителя, акцентує увагу на тому, що досліджуваний феномен є саме різновидом дружби, а не сліпим захопленням, оскільки пристрасть (*παθος*) для давніх греків була гріховною. Через це Аристотель уникає якогось осуду людей, які закохані один в одного. Аристотель підкреслює, що закоханість - це середнє між коханням, дружбою та пристрастю, яке вбирає в себе їх елементи, але до них самих не зводиться. Зустріч людини із закоханістю відбувається в якомусь просторово-часовому центрі повсякденності, тобто пов'язаним з певними буденними подіями нашого життя, окремими повсякденним обставинами. Почуття, які виникають в цій ситуації, якщо переростають в любов, то стають вирішальними подіями всього життя тієї чи іншої особистості. В цьому місці простір та час повсякденності пов'язується з людським та доленосним і, ймовірно, у місці зустрічі людини з любов'ю відкривається сенс життя, парадокси смерті та безсмертя, зворотність та незворотність часу, детермінізму світових сил і безперечно власної свободи вибору.

Що ж до причини появи закоханості, то фундаментальну роль і для Платона, і для Аристотеля відіграє тіло. Так, Платон наголошує, що для багатьох закоханих зачаровує тіло ще до того, як вони пізнали характер і перевірили інші властивості, в кого закохані [Phaedr. 232e], а Аристотель «як прихильність нагадує початок дружби так і задоволення від споглядання іншого наштовхує на виникнення закоханості, оскільки ніхто не закохується,

не відчувши до цього насолоди від образу іншої людини. Але хто насолоджується обличчям людини, ще не зовсім закоханий, він стає таким, коли у її відсутність сумує та жадає (erithumei) її присутності» [EN 1167a 4-10].

Розглянувши специфіку онтологічного статусу закоханості (де і як виникає та особливості визначення закоханості) у Платона та Аристотеля, можна з впевненістю дослідити її протікання.

Закоханість має свою неповторну «історію», свій унікальний «час», у якому присутні такі специфічні риси, які не притаманні жодному з екзистенціалів чи феноменів людського існування. Закоханість має свій особливий «шарм», «смак», який не сплутаєш ані з дружбою, ані з коханням. Це прекрасно розуміли і два античні мислителі, вчитель та учень — Платон і Аристотель.

Платон у своєму славнозвісному діалозі «Федр», який, до речі, в давньогрецьких списках має назву «Про любов», досить фундаментально досліджує поведінку люблячих у дискурсі закоханості:

1) у закоханих присутнє поєднання сміливості та слабкості [Phaedr. 231c-d];

Суб'єкти закоханості, на думку Платона, амбівалентні, оскільки вони, з однієї точки зору, ладні на все, щоб догодити предмету закоханості, всім його забаганкам і бажанням, водночас коли їм щось не вдається зробити заради тих, у кого вони закохані, вони так засмучуються і тужать, що не знаходять собі місця.

2) головний момент у дискурсі закоханості — це побачення та діалог [Phaedr. 232b];

Діалог закоханих — це не просто буденна розмова, а діалог в якому народжується Ти і Я. Без діалогу закоханість не може існувати, адже це буде монолог. Діалог не лише між тілами, але і між душами, за який люблячі несуть повну відповідальність як ні перед чим іншим. У діалозі створюється

особлива якість людей, які вже не можуть існувати один без одного, але існують вже як Ми.

3) у закоханості люблячі дуже вразливі особливо з боку інших людей [Phaedr. 232c, Rhet. II 2, 1379a 20-25];

На думку сучасного українського філософа В. Малахова, під вразливістю любові мається на увазі вразливість люблячого серця страждання кінечністю, самою онтологічною незабезпеченістю предмета закоханості. Любов крихка, і люблячі частіше страждають від жорстокості своїх коханих. Люди стають такими вразливими через нерозуміння.

4) закохані дуже позитивно ставляться один одного, проте, коли минає почуття, вони розкаюються в цьому [Phaedr. 231a];

Особистість, у яку ми закохані, стає для нас — втіленням всього людства, вона є для нас «єдиною, милою». Ми не можемо по-іншому ставитися до такої особистості. Адже саме ця людина надає нам сенс існування і всього, що нас оточує. Жоден індивід, хоч який би він був нам близький (батьки, діти, сестри/брати, друзі), не може «дати» те, що нам дарує та особа, в яку ми палко закохані.

5) той, хто закоханий, мусить бути готовим багато працювати, до жертвності заради тієї, кого любить, а й іноді і до страждання [Phaedr. 231b, 233c];

О.П. Зубец у своїй книзі «Любовь в зеркале морали» писав, що праця в закоханості означає те, що вона несе з собою багато нещастя, любовна історія сповнена труднощами. Любов сама собі висуває неминуче випробування, тому, що вона виходить за рамки чинної ціннісно-нормативної системи. Трагічність любові знаходить своє найбільш яскраве виявлення в її кінці: або вмирає любов, або вмирає той, кого люблять.

б) почуття закоханості розповсюджуються не лише на саму особистість та її образ, але й на все те, що оточує її, до чого торкається рука коханої [Phaedr. 73d, Rhet. I 11, 1370b 20-22];

Це пояснюється тим, що предмет любові стає для нас «всім світом, усім всесвітом». Звідси для нас стає цінним не лише сама особистість, а все, що її оточує, до чого вона має справу, чому присвячує своєї існування в цьому світі, всі близькі, які є близькими і рідними її душі та серцю.

7) закохані бояться, щоб хтось з них побачив іншого в девіантній чи аморальній поведінці [Symp.178, Phaedr. 233b] Цим аспектом Платон зазначає про те, що закохані намагаються не чинити чогось лихого. Вже істинна закоханість (не лише тілесна пристрасть) передбачає вигнання зла з свого серця і налаштування своєї свідомості лише на добродіяння. Закоханість, за природою несумісна зі злом і не вимагає злочинів типу «заради любові», бо тоді ж ми втрачаємо це прекрасне і світле почуття в собі і до нас самих.

Аристотель, розвиваючи ідеї свого вчителя, також виділяє такі фундаментальні особливості закоханості (діалогу люблячих):

1) взаємне задоволення від слів та діянь, що кожен робить, говорить, відчуває один до одного (за принципом «Ти-мені, Я-тобі») [EN1157a 5-10];

Аристотель вбачає, що в дискурсі закоханості дуже важливим є взаємність її суб'єктів. Адже, коли хтось з закоханих не відповідає в якийсь час взаємністю, той, хто її не отримує, жаліється. Це, на думку Стагірита, виникає через те, що закоханий любить через користь, а та, в кого закохані, любить через задоволення, відповідно, їхні цілі не збігаються. Доречною буде наступна особливість.

2) спільна мета люблячих у закоханості [EN 1164a 3-10];

Засновник перипатетичної школи даним моментом зазначає, що в закоханих все має бути все єдиним, а головне — мета, бо якщо у людей різні цілі, то тоді вони закохані заради самих себе, але якщо навпаки, то люблять вони заради тих, у кого закохані.

3) предмет закоханості — може бути лише одна єдина людина [EN 1158a 10-18];

Аристотель наголошує в даному аспекті на унікальності і неповторності предмету закоханості, оскільки всі інші люди стають для нас не такими, як вона. Ця людина дійсно стає тим «Ти», яке дозволяє усвідомити вперше наше власне «Я». Лише ця єдина особистість, в яку ми закохані, дозволяє по-новому подивитися на власне життя, побороти егоїзм і віднайти в ній самій абсолютний центр власного життя поза собою.

4) насолода від споглядання того, кого люблять [EN 1171b];

Ідея про велику значимість очей та споглядання коханої особистості пройшла червоною ниткою через всю історію філософських роздумів у контексті закоханості. Так, одним з мислителів, хто розмірковував щодо цього феномену, був М. Шелер. У славнозвісній праці «Ordo amoris» він зазначає, що закоханий замість того, щоб пізнавати свій предмет і в цьому русі до коханої особистості повністю в ній розчинятися — звертає увагу на всі ті почуття та враження, томління тощо, які викликає в нього коханий об'єкт.

Можемо погодитися з думкою видатного англійського мислителя К. С. Льюїса: «необхідно змиритися з тим, що закоханість минає, як молодість; але як людина не помирає після молодості, так і від закоханості лишається союз, що підтримується вольовими зусиллями, звичкою».

Відповідно, з точки зору філософії, закоханість є феноменом людського життя, який має біполярний характер:

1) вона може закінчитися й існувати лише в пам'яті людей протягом життя;

2) закінчити існування, трансформувались безпосередньо в любов.

Платон наголошує, що кінечність закоханості полягає в тому, що суб'єкт любові приходить до тьми і повертається в розум, а також в тому, що розкаюється у вчинених діяннях предмету закоханості та сказаних йому клятвах [Phaedr. 240e-241a]. Через це його учень, Аристотель в Нікомаховій етиці зазначає, що закоханість є такою непростю справою, що деякі люди через свою слабкість ладні покінчити своє життя самогубством заради того,

щоб не переносити небезпек та труднощів, які трапляються на шляху закоханих [EN 1116а 12-15].

Проте, як наголошує Платон, особистість, у яку ми закохані, не може зрозуміти, що суб'єкт любові перебуває вже в іншому стані, не в закоханому. А коли вона розуміє це, то слухними є слова відомого італійського амуролога Ф. Альбероні: «коли ми втрачаємо нашу любов, одна година чекання може перетворитися для нас в роки, в століття, а туга за тими моментами вічності, що прожили з коханою людиною не полишає нас все життя».

Відповідно розглянувши основні концепції закоханості у філософській спадщині античності, можна зробити наступні висновки:

1) Платонівська та аристотелівська традиції тлумачення онтології закоханості представляють собою дві протилежні точки зору. Перший — негативний, оскільки закоханість ототожнюється з хворобою і нерозумною пристрастю, а другий — позитивний через те, що вона (закоханість), на думку Стагірита, є надмірною дружбою, яка скерована на єдину і неповторну особу. Закоханість, якщо поєднати думки двох філософів, є «вище» за дружбу, проте «меншою» од любові.

2) Дискурс закоханих, на думку обох давньогрецьких мислителів, наповнений всілякими елементами, як радісними, так і гіркими, що приводить до думки про амбівалентність закоханості — «солодкої гіркоти», що робить її унікальною з-поміж усіх інших феноменів та екзистенціалів повсякденного людського існування.

3) Закоханість і для Платона, і для Аристотеля має свою есхатологію, яка є досить гіркою, оскільки закінчується лише як пам'ять про минулі відчуття або ж перетворюється в любов.

Відомий італійський дослідник Ф. Альбероні в праці «Любов» наголошує, що, згідно з християнським поглядом, не існує відмінностей між закоханістю, любов'ю, любовним бажанням, та сексуальністю. Святе таїнство любові включає в себе ці аспекти одночасно: воно (християнство) перш за

все створило гарантії для взаємного потягу і продовження роду; а все інше не має значення.

Можна зауважити, що фактично після античності і до XX століття у філософській думці (західноєвропейській) феномен закоханості був поза увагою мислителів, і натомість була зосереджена увага винятково або на осмисленні любові, або ж пристрасті чи захоплення.

Найбільш ґрунтовну концепцію закоханості у XX ст. розробив французький мислитель Р. Барт у своїй праці «Фрагменти мови закоханого». Необхідність її написання, на думку автора, полягає в тому, що «любовна промова перебуває сьогодні в граничній самоті. Мова ця, бути може, промовляється тисячами суб'єктів (хто знає?), але її ніхто не підтримує; до неї немає справи навколишнім мовам: вони або ігнорують, або недооцінюють, або висміюють її, вона відрізана не тільки від влади, але і від владних механізмів (науки, знання, мистецтва). Коли-небудь дискурс от так, сам собою, дрейфує в бік неактуального, за межі всяких стадних інтересів, йому не залишається нічого іншого, ніж бути місцем, хай як завгодно обмеженим, якогось твердження. Це твердження і становить сюжет, починається тут книги.

Барт підходить до феномену закоханості (а разом з тим і до кохання) з (пост)структуралістської точки зору і на основі цього вибудовує свою книгу. Відповідно, вчитуючись у книгу, неможливо не захоплюватися письменницькою майстерністю і діапазоном Барта. Йому, здається, все відкрито: від сухих і абстрактних структуралістських штудій, витриманих у строгому науковому дусі, де смакують кожне слово, кожен синтаксичний вигин пасажів, як у щойно наведеному уривку. Від езотеричного Лакана він вільно переходить до популярного журналу «Ми удвох» (який «непристойніше Сада»). Від Фур'є — до Лойола. Від Шумана — до Вагнера. Від аскези — до чорних окулярів і синього фраку. Від фединга — до нестями і сліз. Від мови уявного, чуттєвої мови, до її безжальної критики. Від спостережень за муками Іншого — до обеззброєного зізнання у коханні,

повз якого тепер вже не пройде жоден, хто описує пристрасть: «Знати, що для іншого не пишуть, знати, що написане мною ніколи не змусить улюбленого полюбити мене, що лист нічого не відшкодує, нічого не сублімує, що воно як раз там, де тебе немає, — це і є початок листа». Але «Фрагменти ...» можна цитувати та читати без кінця.

Також не можна оминати спадщину К. Льюїса, який у своїй славнозвісній праці «Чотири любові» значну увагу приділив закоханості. Він розглядає закоханість у християнському дусі. Англійський мислитель закликає, що не треба ототожнювати закоханість із пристрастю, статевим потягом та похиттю.

К. Льюїс у книзі «Закоханість» зазначає, що не треба презирливо ставитися до неї, адже «найвірніший знак закоханості в тому, що людина воліє нещастя разом з коханою будь щастя без неї. Навіть якщо закохалися люди немолоді, які знають, що розбите серце склеюється, вони ні за що не хочуть пройти через горе та розлуку. Всі ці розрахунки негідні закоханості, як холодний і низинний розрахунок Лукреція недостойний жадання. Коли самим закоханим зрозуміло, що їхній союз принесе одні муки, закоханість твердо відповідає: «Все краще розлуки». Якщо ж ми так не відповімо, ми не закохані. Закоханість не шукає свого, не шукає земного щастя, виводить за межі самоті. Вона схожа на звістку з вічного миру.

Проте ж, він же наголошує, що не треба занадто її звеличувати та захоплюватись тому, що «І все ж вона — не Любов. У всій своїй величі і самозречення вона може привести і до зла. Ми помиляємося, думаючи, що до гріха веде бездуховне, низьке почуття. До жорстокості, неправди, самогубства і вбивства веде не минуца хіть, а висока, істинна закоханість, щира і жертвна понад усяку міру. Закоханість — найбільш неміцний вид любові. Світ повниться наріканнями на її швидкоплинність, але закохані про це не пам'ятають. У закоханого не треба просити обітниць, він тільки й думає, як би їх дати.

2.2 Фізіологічний та біохімічний підходи у визначенні закоханості

Британські біологи Андреас Бартелс і Семір Зекі (Bartels, Zeki, 2000, 2004) вважають, що закоханість - це специфічна активність головного мозку. Вони обстежили головний мозок сімнадцяти добровольців, які описали свій стан як «жахливо божевільна любов». В ході експерименту їм показували фотографії їх коханих. При цьому у всіх сімнадцяти закоханих при погляді на хвилюючий об'єкт активізувалися чотири області головного мозку, які залишалися в спокої, якщо на фотографіях були просто друзі або незнайомі люди. Дві з цих областей знаходяться в тій частині мозку, яка так само може активізуватися після прийому «звеселяючих» таблеток. Дві інші - у тому відділі, який робиться активний, коли ми отримуємо емоційну винагороду за наші переживання.

Американський антрополог Хелен Фішер та її колеги (Fisher, 2004; Fisher et al., 2006) провели оригінальне дослідження з використанням методики сканування мозку, щоб визначити, які області мозку відповідають за закоханість. Було визначено місце трьох типів емоцій у мозку: жадання, пристрасного захоплення і прихильності. Кожній емоції відповідали свої специфічні хімічні реакції, які активізували мозок, коли його власника хтось приваблював. На стадії пристрасного потягу виділяються кілька потужних хімічних речовин, що викликають почуття підйому. Допамін дає відчуття благополуччя, фенілетиламін підвищує рівень збудження, серотонін створює відчуття емоційної стабільності, а норадреналін створює враження, що ви можете досягти будь-якої мети.

Оскільки закоханість - комплексне явище, вона пов'язана з активністю багатьох відділів мозку, що відповідають за різні психічні функції: почуття задоволення, формування прихильностей, мотивацію цілеспрямованої поведінки, соціальне пізнання і уявлення про самого себе. До такого висновку прийшли вчені з Університету міста Сіракузи в США і Університету Женеви в Швейцарії. (Ortigue et al., 2007, 2010).

Під час споглядання предмета свого обожнювання в організмі людини виробляються речовини, збуджуючі стан ейфорії в мозку. «Любовний приплив» стимулює дванадцять різних частин мозку, примушуючи їх виробляти такі речовини, як допамін, окситоцин, адреналін і вазопресин. Цікаво, що той же самий набір речовин виробляється мозком після прийому дози кокаїну. Таким чином, стан закоханості дійсно можна вважати наркотичним сп'янінням. Найбільше «наркотичне» задоволення приносить саме пристрасна любов, в ході якої активно працює ділянка мозку, відповідальна за образ тіла.

Романтична (пристрасна) любов, або закоханість, пов'язана з комплексним збудженням кількох відділів мозку.

По-перше, це дофамінергічні підкіркові області, що відповідають за позитивне підкріплення («система нагороди»), почуття задоволення, ейфорію. У цих областях багато рецепторів дофаміну і окситоцину. Сюди відносяться хвостате ядро (Caudate nukleus) і шкаралупа (putamen). Це ті області, які порушуються і під дією кокаїну.

По-друге, за пристрасної любові збуджуються ті відділи мозку (острівець (insula) і передня частина поясної звивини (anterior cingulated cortex)), які мають відношення до сексуального збудження.

По-третє, знижується збудження мигдалини (amygdale; відповідає за страх, тривожність, занепокоєння) і задньої частини поясної звивини (posterior cingulated cortex). Вважають, що передня частина поясної звивини відповідає за переживання щасливого кохання і сексуального збудження, тоді як її задня частина активізується при переживанні нещасної любові або говорячи від втрати улюбленої (наприклад, у вдовиць, яким показують фотографію нещодавно померлого чоловіка).

В цілому характер специфічного збудження підкіркових областей у відповідь на стимули, пов'язані з об'єктом пристрасності, вказує на те, що мова тут йде не тільки про емоції, а й про мотивації цілеспрямованої поведінки (установка на зближення, з'єднання з коханим). Про це говорить, зокрема,

збудження хвостатого ядра, робота якого пов'язана з цілепокладанням, очікуванням нагороди і підготовкою до активних дій.

По-четверте, коли закоханим показують на частку секунди ім'я коханої людини (так, щоб вони не встигли навіть усвідомити, що прочитали його), реєструється порушення кількох «вищих» (кіркових) ділянок мозку, що відповідають за соціальне пізнання, концентрацію уваги і уявну репрезентацію (образ) самого себе.

Дослідники з Лондонського університету з'ясували, що стан закоханості чинить безпосередній вплив на основні процеси в роботі головного мозку. Нейрони, які зазвичай відповідають за критичну оцінку інших людей, в такі моменти придушуються. Тому ми часто сліпі до недоліків коханих.

Спроби з'ясувати, які ділянки мозку пов'язані з романтичною любов'ю, робляться і іншими дослідниками (Najib et al., 2004; O'Connor et al., 2008).

Біохімія грає роль вже на початковій стадії встановлення стосунків чоловіка та жінки. Професор Сінді Хазан з Корнельського університету зазначає, що, коли «любов ненавмисно наскочить», в головному мозку спостерігається підйом концентрації трьох хімічних елементів: допаміну, фенілетиламіну і оксітоцину. У ході спостереження за декількома тисячами пар їй вдалося з'ясувати, що концентрація цих речовин досягає свого максимуму протягом 18-30 місяців. А після - зменшується.

Виявлено хімічні речовини - феромони (грец. «нести» і «спонукати», «викликати»), запах яких може залучати інших людей і впливати на їх поведінку.

У чоловіків це андростенол (речовину схожу на андростенон), присутній у поті і який виділяє різкий мускусний запах, який приваблює жінок. У поті чоловіків андростенолу міститься в 50 разів більше, ніж у поті жінок. Однак при його окисленні утворюється андростенон, запах якого викликає у жінок вже скоріше негативну реакцію, за винятком тих жінок, які переживають овуляцію.

Очевидно, не випадково потові (точніше, особливий різновид потових залоз, апокрінові залози) і сальні залози шкіри людини рясно виділяють різні метаболіти тестостерону, родинні андростенону, і починають працювати в пору статевого дозрівання, коли людині за сценарієм, складеним природою, треба починати підшукувати собі партнера, а також під час сексуального збудження і емоційного підйому.

До складу жіночої вагінальної секреції входять речовини, іменовані копулінами. У експерименту, коли чоловіки вдихали запах від цієї речовини, було виявлено, що копулінами підвищують в очах чоловіків сексуальну привабливість жінок. З'ясувалося також, що чоловіки більш позитивно реагують на запах жінки, коли в неї відбувається овуляція. Це проявляється в підвищенні в крові чоловіка рівня вмісту тестостерону.

Бурхлива пристрасть закоханих, що розвивається надалі, як встановили італійські нейрофізіологи в процесі п'ятирічного експерименту, визначається одним-єдиним нейротрофним білком. Для експерименту фізіологи відібрали кілька десятків добровольців з числа закоханих. Цих респондентів порівнювали з двома контрольними групами: до першої увійшли самотні люди, у другу - ті, хто багато років перебуває у шлюбі, при цьому вважаючи свій союз цілком щасливим.

У добровольців з усіх трьох груп взяли кров на аналіз, щоб визначити рівень гормонів і білків. Виявилось, що причина відмінностей між людьми з першої і двох контрольних груп полягала в білку, званому фактором росту нервів (ФРН). За його відкриття американці Риті Леві-Монтальчіні в 1986 р. була присуджена Нобелівська премія. Джерело ФРН - слинні залози, а також клітини центральної нервової системи.

У закоханих показово ФРН в середньому на 52% перевищив той же рівень у «холостяків» і людей, що складаються в стійкому любовному зв'язку. Концентрація ж інших білків у всіх трьох груп практично не відрізнялася.

Через півроку тих же добровольців знову запросили до університету. Виявилось, що дві третини з них припинили підтримувати любовні відносини з об'єктом недавніх романтичних почуттів. У них повторно забрали кров на аналіз і знову провели оцінку за «шкалою пристрасності». Рівень пристрасності і концентрація білка ФРН у всіх досліджуваних пропорційно зменшилися і збіглися з показниками двох контрольних груп.

Під час зустрічі з об'єктом пристрасності дівчину охоплює хвилювання, частішає серцебиття (до 120-130 ударів на хвилину), підвищується артеріальний тиск, різко посилюється робота нирок, при цьому з організму вимиваються багато необхідні мікроелементи, що сприяє запамороченню. Збільшується потовиділення, і воно не тільки рясне, а й склад поту у закоханих інший - в ньому недостатньо калію і т.п., тому піт закоханих має специфічний запах.

Вчені дійшли висновку, що гормональні зміни, викликані напливом бурхливих почуттів, оборотні. Вони не тільки регулюють ряд емоційних переживань на перших стадіях закоханості, але і викликають почуття тривоги, покращують роботу серця, підвищують чутливість до болю. Вираз «любовна лихоманка», таким чином, швидше не метафора, а точний медичний «діагноз».

До речі, вироблення ФРН у підвищеній кількості у чоловіків пригнічує ріст волосся: не дарма в ряді країн лисі чоловіки вважаються особливо велелюбними. І навпаки, у пристрасних жінок цей процес викликає утворення «чоловічих» гормонів, зокрема тестостерону, що веде до збільшення волосатості.

Як вважають італійські фізіологи, їх спостереження відкривають дорогу до потенційного медикаментозного втручання в любовну сферу і, можливо, дозволять згодом створити «ліки від кохання».

2.3 Психологічний підхід у визначенні закоханості

У словнику В. Даля, закохатися – «полюбити пристрасно, зазвичай про кохання статево».

Словник С. Ожегова визначає, «закохатися - пристрасно полюбити когось. Закоханий - відчуваючий пристрасну любов, потяг до кого-небудь» [.

У вільній енциклопедії Вікіпедії, закоханість — сильне людське почуття (комплекс почуттів), об'єктом якого є інша особистість.

В англійській психологічній літературі часто використовується неологізм лімеренція (англ. limerence), введений американським професором-біхевіористом Дороті Теннов. Цікаво, що це слово є чисто апіорним винаходом автора, складеним з міркувань милозвучності, і не сходить ні до якого іншого слова. У німецькій літературі ж переважає традиційний термін *Verliebtheit*.

Для закоханості властиво стан афекта. Афект - короткочасний, бурхливо протікаючий стан сильного емоційного збудження.

Закоханість, як правило, викликається чисто зовнішньою привабливістю людини і навіть окремими рисами зовнішності (можна захопитися через очі, усмішки, ходи дівчини).

У період закоханості її об'єкт здається прекрасним і недосяжним. Людина малює у своїй уяві барвистий і прекрасний образ, який може зовсім не відповідати дійсності.

Закоханість є нестійким станом свідомості: вона існує як фаза, що протікає той чи інший, завжди кінцевий період часу. Вона може стихати, закінчуватися і з'являтися знову. По закінченні, закоханість може переходити в інше почуття, наприклад, в любов.

Закоханий відчуває сильне і яскраве почуття, але воно сконцентроване головним чином, на собі і своїх переживання, тому він вимогливий, безкомпромісний, нерідко егоїстичний.

Кілька місяців закохані перебувають у стані вираженого емоційного підйому, в піднесеному настрої, енергійні (звідси, ймовірно, готовність закоханого все життя носити свою кохану на руках), при цьому істотно менше сплять, пізно лягають, рано прокидаються. У них пропадає апетит, частішає серцебиття; вони то бліднуть, то червоніють, то падають в непритомність і взагалі виглядають як справжні хворі. Вельми нестійкою стає і психіка закоханих: то вони безпричинно веселяться, то на них знаходить зневіра, вони не чують, що кажуть їм оточуючі, або раптом вибухають і грублять близьким за якої-небудь нісенітниці. Чи варто дивуватися, що в давнину за таку незвичайну поведінку закоханим приписувалося дії зілля або чаклунських чар.

Уява закоханого переповнене об'єктом закоханості до такої міри, що він перестає помічати не тільки оточуючих, а й самого себе. Він знаходиться в стані мрійливості, у нього може з'явиться безсоння, йому стає важко концентрувати увагу (Dion, Dion).

На думку психологів, закоханість супроводжується звуженням свідомості, наслідком чого може бути перекручена оцінка об'єкта закоханості. Закоханий закриває очі на недоліки коханої людини і на протиріччя, що виникають у відносинах з ним, в той час як його позитивні якості і позитивний досвід взаємодії набувають особливу цінність. Незважаючи на позитивне забарвлення самого почуття закоханості, воно може призводити до сильних негативно забарвлених переживань, наприклад коли об'єкт закоханості негативно реагує на дії закоханого.

Однак ідеалізація має і позитивні сторони. Вона може виступати важливим фактором формування відносин між закоханими. Ідеалізація сприяє оптимізації відносин в парі, вселяючи в партнерів впевненість у ставленні до них іншої людини і підвищуючи їх рівень самоприйняття. Підвищення «цінності» партнера в очах суб'єкта служить додатковим стимулом подолання труднощів, які неминуче виникають в процесі

спілкування. Отже, ідеалізація є неодмінною умовою особистісного зростання.

Закоханість розглядається в якості феномена пристрасної любові і виражається в інтенсивній потребі до зближення з іншою особою, супроводжуване також фізичними симптомами. Нерозділене закоханість часто супроводжується тугою.

Основними причинами взаємної закоханості виступають обопільна симпатія і фізична привабливість.

Втім, професор психології з Канзаського університету Р. Стернберг вважає: те, що називають коханням з першого погляду, - це не що інше, як похоть, тобто тимчасове бажання задоволення статевих потреб. При цьому він спирається на дані опитування 1459 представників сильної і слабкої статі у віці від 18 до 45 років.

Гольдштейн зі співавторами (Goldstein et al., 1976) виявили, що закохані в два рази більше говорять один з одним і у вісім разів більше часу проводять, дивлячись один одному в очі.

Німецький психолог Курт Теппервайн так писав про стан закоханості: «Коли закоханий, відчуваєш магічну симпатію до іншої людини. Нам потрібно і притягуємо до себе те, що нас доповнює, робить більш досконалим, жадаємо отримати «докази любові», і, якщо цього не відбувається, закоханість може перейти в неприязнь, а то і в ненависть. Із зникненням закоханості рожеві окуляри спадають. Тверезий погляд на іншого дозволяє побачити цілий ряд якостей, які зовсім не здаються привабливими. У даному випадку не було реалізовано завдання дозволити закоханості своєчасно перерости у любов. Далі, можливо, обидва вважають, що все скінчилося, і роблять спроби знайти собі нову пару. Але коли нова пара знайдена - все повторюється, знову надягаються рожеві окуляри».

Здатність закоханих тверезо мислити зникає, пише Г.Чепмен, і вони часто виявляють, що роблять і говорять те, що в нормальних умовах ніколи б не зробили і не сказали. Ейфорія стану закоханості породжує ілюзію, що їхні

стосунки дуже близькі. Закохані відчують, що належать один одному. Вони вірять у те, що зможуть вирішити всі проблеми. Вони щедрі по відношенню один до одного. Така мана дає їм помилкове відчуття того, що їх егоїзм зник і вони стали кимось на кшталт Матері Терези. Вони готові зробити для своїх улюблених все, що завгодно. Буває, що протягом декількох місяців романтичної любові з люблячими, але малосексуальними жінками відбуваються воістину чудові перетворення. Насамперед зникає сором'язливість, так властива молодим жінкам. Істотно зростає насолода, яку вони отримують від близькості, з'являється або посилюється оргазменна розрядка. І всі нові форми інтимного життя вони освоюють легко, природно, на одному диханні, без будь-якого опору. Таке повне зникнення сором'язливості і поява дивовижною сексуальної розкнутості сексологи називають «зникненням кордонів тіла» - тіло коханої людини сприймається як частина власного. Причиною такої поведінки є те, що дівчина щиро вірить, що той, в кого вона закохана, відчуває по відношенню до неї те ж саме.

Під впливом закоханості відбувається глибока перебудова практично всіх функцій людини; змінюються його відчуття, сприйняття, характер уваги, пам'ять, мислення. Це почуття забарвлює собою всі пізнавальні процеси людини, роблячи їх більш яскравими і кольоровими, одночасно порушуючи точність і об'єктивність сприйняття навколишнього світу.

Закоханість повністю перетворює людину, вона ніби повертається в дитинство, стаючи схожим на дитину. Ця схожість визначається не тільки тим, що людина як би «дурніє» від любові (у таких випадках говорять, що розум поступається місцем почуттям), закоханість надає життю загублений в процесі «дорослого» життя сенс, даруючи йому радість існування і легкість буття.

Ерік Берн створивший теорію про трикомпонентну будові людської особистості (Батько-Дорослий-Дитина), зазначав, що далеко не завжди прагматичні і нудні більш досвідчені і «старі» частини дозволяють

верховодити дитині. Він писав: «Таке ставлення може існувати тільки в тому випадку, якщо Батько зі своїми зіркими очима і настороженими вухами і Дорослий зі своєю нудною передбачливістю позбавляються повноважень; саме це і відбувається, коли люди закохуються. Закохані перестають застосовувати один до одного прозові забобони і обмежувати щиросердність своєї поведінки, задовольняючись лише мінімумом необхідного здорового глузду. Закоханість - це відношення Дитина-Дитина, причому Діти в цьому відношенні навіть більш первозданні, ніж в інтимності. Дитина інтимності бачить речі такими, які вони є, у всій їх чистій красі, в той час як дитина любові додає до цього ще щось, оточуючи квітку ореолом що світиться, невидимим ні для кого, крім люблячих. Це таке собі «первинне бачення»; так, напевно, дитина сприймає матір: не тільки як найпрекрасніший об'єкт або прекрасну людину, але і як сяйво, яке опромінює всі інші світи.

Ковальов С.В. говорить про вікові періоди проявів закоханості. Вже у віці трьох років хлопчикові чи дівчинці починає дуже подобатися (строго за ознакою певної статі) інша дитина одного з ним або більш старшого (що більше властиво дівчаткам) віку.

Другий період - вік семи-восьми років, коли напівдитяча закоханість проявляється у взаємній ніжності і жалості.

Третій період - підлітковий вік (12-13 років), коли почуття до людини протилежної статі виражається в зростаючій тязі до спілкування, великому інтересі до об'єкта любові і своєрідному фетишизмі (коли особливо приваблює якийсь один компонент зовнішності: волосся, ноги і т.п.).

Четвертий період - юнацький вік (15-17 років), коли закоханість носить майже «дорослий» характер, оскільки ґрунтується на тязі до глибокої особистої інтимності, прагненні пізнати особистість об'єкта закоханості.

Закоханість виникає, очевидно, різними шляхами. В одних випадках вона може розвиватися поступово, тобто «дозріває», «кристалізується». Встановлено, що в половині випадків об'єкт любові був знайомий людині задовго до виникнення любовного почуття - і протягом кількох місяців або

навіть років нічого виняткового в ньому не виявлялося і раптом людина «прозріває».

Важливу роль при цьому відіграють уявлення про те, яким повинна бути кохана людина, що служить еталоном вибору і критерієм оцінки. У соціальній психології з цього приводу є три гіпотези, що мають під собою реальні підстави.

1. Ідеальний образ улюбленого передуює вибору реального об'єкта, спонукаючи людину шукати того, хто максимально відповідав би цьому образу.

2. Ідеалізація предмета любові, якому приписуються бажані риси незалежно від того, який він насправді.

3. Не ідеальні образи визначають вибір коханого, а властивості реального, вже обраного об'єкта обумовлюють зміст ідеалу.

В інших випадках закоханість виникає раптово, як удар блискавки, і тоді говорять про так звану кохання з першого погляду.

Якщо при зустрічі двох людей виникає кохання з першого погляду, це стає ясно людині вже в перші тридцять секунд. Про це говорять дослідження, проведені американськими психологами. Втім, С. Ортіге з Університету Сіракузи у Нью-Йорку і Ф. Бьянуї-Демічелі з Університету Женеви прийшли в 2010 р. до висновку, що для виникнення почуття закоханості достатньо і кілька сотих секунди.

Ортага-і-Гассет перераховує деякі з умов і передумов виникнення закоханості. Повинні бути присутніми три умови: потрібно зуміти побачити людину, яку нам судилося полюбити, необхідно відчутти хвилювання, тобто відреагувати на побачене, і необхідно мати сприйнятливую будову душі та особистості. Бо часом і побачити побачили, і хвилювання відчули, а почуття не охоплює всю нашу істоту, що не перевертає все догори дном того лише, що душа наша виявляється дрібною, млявою і не готовою до розвитку.

Кожна людина носить у своїй душі ідеал, який мріє зустріти коли-небудь у житті. Цей портрет складається з багатьох позитивних якостей,

уявлення про яких формується у людини ще в ранньому дитинстві. Зустрічаючи кого-небудь, ми мимоволі «скануємо» нову людину на відповідність ідеальному образу. Коли кілька ознак збігаються, це, як пише Г. Чепмен, генерує досить сильний електричний заряд для того, щоб спрацював наш «датчик любові». Особливе значення мають зовнішній вигляд, жести, запахи і голоси матері, батька та інших близьких людей. Цей ідеал ми продовжуємо шукати, ставши дорослими і самостійними. Якщо складний клубок чуттєвих вражень перегукується з відчуттями іншої людини, емоції починають «вібрувати» і сигналізують про виникнення потягу до даної людини. Може з'явиться відчуття, ніби люди знають один одного вже сто років.

К.-Г. Юнг вважав, що в момент сильної закоханості людина стикається з власними внутрішніми архетипами. Відбувається несвідома проекція так званих аніми або анимуса (аніма - сховище всього досвіду попередніх чоловіків, а анімус жінок) на партнера. Це означає, що в об'єкті пристрасті людина бачить себе і приписує йому або їй свої риси.

Давно помічено, що сила любовного тяжіння знижується, якщо об'єкт пристрасті стає доступним, і навпаки, збільшується при виникненні перешкод між закоханими. Цінність любовної потреби знижується негайно ж, як тільки задоволення стає занадто доступним. Тому Зигмунд Фрейд вважав, що для підтримки любовної енергії і потягу необхідні перешкоди, і чим вони вищі, тим любов сильніше. Тому там, де природні опори задоволенню виявляються недостатніми, люди у всі часи створювали умовні перешкоди, щоб бути в змозі насолоджуватися коханням.

Болгарський психолог Кирило Васильєв так пише про це: «За відсутності в любовній ситуації перешкод, що створюють певну протидіючу силу, їх слід навмисне придумати. Таким чином, природне напруження волі додає велику цінність почуттів, прискорює їх внутрішню пульсацію, залишає більш глибокий слід (спогади) у свідомості люблячих».

Перешкодами є опір батьків, необхідність приховувати свої стосунки (Driscoll et al., 1972; Tesser, 1978, Wegner et al., 1994) або нерішучість і стриманість партнера.

Підсилює любовні устремління гра, яка називається фліртом. Часті нетривалі розлуки або періодична негативна поведінка одного із закоханих стосовно партнера можуть значно продовжити дане почуття. Нерозділена закоханість теж сприяє в багатьох випадках її збереженню [56].

Психолог Д. Теннов, досліджуючи феномен закоханості, дійшла висновку, що стан романтичної закоханості триває від півтора до трьох років. Причина настільки короткого терміну, на думку психіатра М. Лейбовіц, обумовлена особливостями фізіології мозку - він просто не в змозі нескінченно підтримувати збудження ділянки, що відповідає за романтичні почуття. «Якщо ви хочете хвилювати один одного як і раніше, вам доведеться попрацювати, оскільки ви противитесь біології» - підсумовує Лейбовіц.

За деякими даними, досить сильна пристрасть у деяких пар може зберігатися протягом тридцяти років (Aron, Aron, 1994). Однак частіше це буває у випадках з нерозділеного кохання.

У більшості ж випадків одна закоханість може відносно швидко змінюватися іншою. Так, за даними У. Хепкарда (Hephard, 1970), опитані їм студенти закохувалися в середньому по 6-7 разів, з них двічі, за висловом респондентів, серйозно.

За Г. Чепменом, закоханість є лише тимчасовим емоційним зльотом, а Е. Фромм (1990) пише, що хоча її прийнято вважати вершиною любові, насправді ж вона тільки початок і тільки можливість отримання любові.

Причиною ослаблення переживання пристрасті в процесі тривалого любовного спілкування є адаптація, звикання до постійно діючих подразників, враженням. Іншим фактором є те, що рано чи пізно, коли закоханий починає аналізувати реальну поведінку коханого і коли виявляється, що воно не збігається з його ідеалом, димка розсіюється і він

починає повільно спускатися з небес на землю. Відбувається процес деідеалізації, або, як вдало висловився один відомий психолог, «деп'єдесталізації». Так, у ряді емпіричних досліджень (Kelley et al.; Walster, Walster) показано, що ідеалізація не є істотною особливістю стабільних любовних відносин.

Початок вичерпання закоханості проявляється, зазвичай, у нестачі часу один для одного. Закохані завжди знаходять сили для зустрічей. Охолодження, насамперед, виявляється у нестачі того і іншого. Гасне захопленість - виникають думки та розмови про труднощі. Причинами конфліктів між закоханими є недостатнє словесне спілкування і сексуальні відносини.

Варто зауважити, що закоханість не тільки не є хворобою, але сама дозволяє усувати деякі недуги. Про те, що в період закоханості люди практично не хворіють, писав ще Авіценна, але тільки сьогодні стали відомі механізми такого поліпшення здоров'я. Сучасні дослідження виявили у закоханих виражене підвищення імуноглобулінів - білків крові, які обумовлюють опір інфекціям. Підвищено і кількість еритроцитів - носіїв кисню. Любов покращує перебіг навіть хронічних захворювань. Р. Левант досліджував стан більш ніж ста молодих жінок, які з дитинства страждають на діабет. У період закоханості у них знижувалася кількість цукру в крові, припинялося погіршення зору і спостерігалось поліпшення багатьох інших функцій. В. Брукс вивчив приблизно 250 молодих людей з виразковою хворобою, і практично всі вони в період «першого кохання» виявляли не тільки зниження симптомів (болю, печії, важкості в шлунку), але і достовірне рубцювання виразки, доведене рентгенографічно і підтверджене комп'ютерним аналізом рентгенівських знімків.

Психотерапевти відзначають, що в період закоханості відбувається практично повне зникнення наявних раніше невротичних розладів. У молодих жінок часто зустрічаються невротичні симптоми: фобії, депресії, іпохондричні розлади, з яких найбільш поширені, звичайно ж, фобії - страхи.

Але варто їм закохатися - і страхи зникають. Зменшується любовне почуття - симптоми знову з'являються, але нерідко в значно ослабленому вигляді. У багатьох же випадках симптоми зникають повністю і назавжди.

Дивно, але закохані мають здатність передавати свою емоційну піднесеність і своє здоров'я, підвищений опір навантаженням і інфекціям людям, з якими вони постійно спілкуються, тривало знаходяться поруч, насамперед - колегам по роботі. У тих, хто щодня спілкується із закоханими, теж значно збільшуються показники здоров'я. Американський психотерапевт Д. Літл порівняв захворюваність на грип протягом осінньо-зимового сезону у двох великих відділах відомого Нью-Йоркського банку. У кожному з них працювало приблизно сорок чоловік одного віку і соціального стану, але в одному малася закохана пара (на піку почуття), а в іншому - ні. За шість місяців у другому відділі перехворіли тридцять два чоловіки, у першому - тільки п'ять. З хворих другого відділу троє хворіли важкою формою інфекції і були госпіталізовані, в першому ж жоден не потрапив до лікарні. До квітня середня концентрація імуноглобулінів (антитіл) у співробітників першого відділу в два рази перевищувала це показник у другого.

Подібні дослідження були пророблені і в Англії, і у Франції - результати виявилися такими ж: ті, хто тривало знаходився поруч із закоханими, стають здоровішими, і це «оздоровлення» тим сильніше, чим яскравіше «горить» закоханий.

2.4 Відмінності у переживанні кохання і закоханості

Сьогодні поширена помилка, коли кохання плутають із закоханістю.

Закоханість - це не перший етап кохання, а самостійне почуття. Вони розвиваються і протікають кожне за своїми законами і тільки зовні схожі один на одного. Закоханості, що не переходять у кохання, у багато разів більше, ніж перехідних, до того ж кохання може виникати і без закоханості.

Деякі дослідники, серед яких психіатр М. Скоп Пек і психолог Дороті Теннов, дійшли висновку, що стан закоханості взагалі не слід ототожнювати з любов'ю. М. Пек вважає, що закоханість не є справжнім коханням з трьох причин.

По-перше закоханість не є актом бажання або свідомого вибору. Скільки б ми не хотіли закохатися, ми не можемо викликати цей стан. З іншого боку, ми й не збираємося закохуватися, а це раптом відбувається. Дуже часто ми закохуємося не в той час і не в тих людей.

По-друге, закоханість не є справжнім коханням тому, що не вимагає ніяких зусиль. Що б ми не робили в стані закоханості, це не вимагає від нас ні дисципліни, ні свідомих зусиль.

По-третє, той, хто закоханий, спочатку не зацікавлений в особистісному розвитку іншого. Закоханість не сфокусовано ні на нашому власному зростанні, ні на зростанні і розвитку іншої людини. Навпаки, вона дає нам відчуття того, що ми вже досягли кінцевого пункту і подальше зростання нам не потрібне. Ми - у вищій точці життєвого щастя, і наше єдине бажання - залишатися там. Природно, що предмету нашої закоханості немає чого рости, так як вона досконала. Ми лише сподіваємося, що вона такою і залишиться.

Для того, щоб зрозуміти відмінність почуття кохання і закоханості, розглянемо їх динамічні характеристики.

Кохання приходить поступово, закоханість - швидко. Кохання росте, а зростання вимагає часу. Закоханість же зазвичай не вимагає часу для зростання, а проявляється миттєво. Дійсно, дізнатися людину, зустрівшись з нею всього лише кілька разів, неможливо, так як багато людей носять маску.

Кохання минає повільно, закоханість - швидко. Оскільки для зміцнення дійсного кохання необхідний час, то і для згасання цього почуття потрібно не менше. Якщо люди росли разом і проводили удвох майже весь свій час, то щоб остаточно порвати свої відносини, їм знадобиться тривалий час.

У центрі кохання - завжди одна людина, закоханість же здатна вміщувати декількох. Закоханий в змозі «любити» одночасно двох або більше осіб. Такі люди досить помітно відрізняються від інших своїм характером і темпераментом. Істинна любов зосереджується на одній людині, що вміщає в собі все, особливо цінне.

Кохання, як правило, враховує реальність, закоханість - ігнорує її. При справжній любові, люди дивляться на проблеми відкрито і не намагаються применшувати їх значення. Якщо, наприклад, двоє люблячих один одного студентів докладуть всіх зусиль до того, щоб все ж закінчити вуз, не вступаючи в шлюб (оскільки знають, що від цього він стане лише міцніше), вони не будуть побоюватися, що любов їх охолоне, але побудують шлюб на міцній основі.

Закоханості властива ідеалізація відносин, що, як правило, витісняє реальність: школу, роботу, навчання, гроші і відповідальність перед іншими.

Якщо люди кохають, то ідеалізація свого кохання, природно, неминуча, але вона тільки різкіше позначить реальні обставини, в яких перебуває ваш обранець, і дозволить точніше оцінити його. Закохані ж посилюють ідеалізацію, схильні прикрашати дійсність.

Кохання враховує недоліки, закоханість - ігнорує їх. Кохання допоможе розпізнати в одному прекрасні якості і на їх основі побудувати відносини. Але, знаючи про ці якості і навіть у якійсь мірі, ідеалізуючи їх, люблячі вже ніби не помічають недоліків одне одного. Вони з легкістю дивляться на те, що ряд якостей, якими вони володіють, далекі від досконалості.

Закоханість же взагалі не дозволяє людині розглядати у його партнері щось негативне. У цьому випадку, схильність закоханого ідеалізувати настільки сильна, що затуляє всі недоліки партнера. Закоханий захищає свого партнера від будь-якої критики. Він так захоплений одним-двома якостями партнера, що впадає в дурість, вважаючи, ніби вони переважають всі його недоліки і проблеми.

Коханню не загрожує розлука, для закоханості розлука - це розрив. У розлуці любов може навіть зміцніти. Відсутність коханої людини іноді перетворюється на паливо для серцевої спеки. Якщо коханне справжнє, то життя люблячого все міцніше і міцніше з'єднується з життям улюбленої людини. Коли люблячі далеко один від одного, вони відчують таке відчуття, немов позбулися якоїсь частини себе. Розлука допомагає зрозуміти, як багато значать для люблячих відносини.

Закоханість тут же помирає, варто лише іншій людині зникнути із виду.

Кохання впорядковує фізичні контакти, закоханість - їх експлуатує.

Істинно любляча пара прагне стримувати фізичний потяг протягом майже всього часу їх взаємин. Закоханість же найчастіше керується тільки цим. Більш того, фізична близькість істинно люблячих один одного людей - це менша частина всіх їх відносин, чого не скажеш про закоханих. Причина цього криється в тому, що фізичний потяг - це опора закоханості, яка в основному підтримується збудженням, пережитим від близькості. Той, кому трапляється випробувати це вперше, природно, приходять до висновку, що це має бути, щось особливе, адже раніше він ніколи не відчував таких відчуттів.

І хоча істинному коханню також властивий фізичний потяг, все ж йому передують маса інших реалій. Для люблячої пари близькість, як правило, означає щось значно більше, ніж просто задоволення. Таким чином, вони висловлюють свої почуття один до одного. На жаль, при закоханості фізична близькість самодостатня. Тут відчуття переважають над почуттям.

Кохання безкорисливе, закоханість - егоїстична. Стан, який відчують люблячі люди, виражається не тільки емоціями. Справжнє кохання піднімається вище цього рівня і пронизує собою повсякденність життя. Це означає, що люблячий очікує не тільки кохання та уваги до себе, але кохає і слухає іншого сам, причому постійно, а не тільки тоді, коли йому цього захотілося. Але чи в змозі людина буде кохати, якщо його партнер постійно

його обманює, не помічає його потреб або вічно забуває зробити те, про що його просили. Це і є тест для справжнього кохання.

Закоханість егоїстична. Закоханий частіше думає про те, що отримує від своїх відносин, а не про те, що міг би зробити сам для їх зміцнення або заради свого партнера. Наприклад, найприємніші відчуття закоханий відчуває, простуючи в товаристві свого партнера, адже те, що ця людина належить йому і всі це бачать, наповнює закоханого почуттям законної гордості.

Кохання розкриває все краще в Вас, а закоханість руйнує. Любов наповнює новою енергією Ваше життя, поставить мету і викличе інтерес до життя. Вона стане Вас «штовхати» до успіху. Ваша любов також розкриє в Вас творчість і в житті Вашої з'явиться гідна, велика мета. Закоханість, навпаки, несе безлад. Ви стаєте розсіяними, перестанете щось робити і т.п.

Кохання народжує упевненість, закоханість - сумніви. Якщо людина дійсно кохає, то, обміркувавши усі складові її відносин, випробує зростаючу в ньому впевненість. Закоханий ж виявить, що він тільки тим і зайнятий, що пригнічує в собі зростаючі ревності і відчуття безсилля. Звичайно, це зовсім не означає, що справжнє кохання геть позбавлено цих «прекрасних почуттів». Ці почуття, скоріш за все, дано пережити не тільки закоханим, але і люблячим, хоча набагато рідше і не так жорстоко.

Для наочності якостей кохання і закоханості, представимо їх у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Основні якості кохання і закоханості

Параметр \ почуття	Кохання	Закоханість
1. Когнітивний / емоційний компонент	Усвідомлене і свідоме почуття, для якого характерні раціональність та прагматизм.	Інстинктивне і несвідоме почуття, для якого характерні емоційність та ідеалізація.
2. Виникнення /	Достатньо міцне та	Достатньо крихке та

зникнення	стале почуття, яке виникає та зникає поступово, потребуючи значного часу.	тимчасове почуття, яке виникає та зникає майже миттєво, не потребуючи багато часу.
3. Центр уваги	Виключно взаємне та альтруїстичне почуття, яке зосереджене на одній-єдиній коханій людині. Перевага надається, передусім, душевним якостям людини.	Часто однобічне та егоїстичне почуття, яке зосереджене на собі і своїх переживаннях. Перевага надається, передусім, фізичним якостям людини.
4. Фізичний контакт	Почуття, яке упорядкує фізичний контакт і на яке суттєво не впливає відстань та розлука.	Почуття, яке експлуатує фізичний контакт і для якого відстань та розлука може призвести до розриву.
5. Конструктивний / деструктивний компонент	Творче почуття, яке передбачає прагнення до розвитку особистості та докладання певних зусиль для становлення та зміцнення відносин	Руйнівне почуття, яке передбачає певну дезорганізацію особистості та ігнорування виникаючих проблем у відносинах.

Проведено порівняльний аналіз за п'ятьма параметрами. Виділивши основні якості любові і закоханості можна сказати, що вони є діаметрально протилежними.

В цьому параграфі були досліджені різні підходи до визначення поняття закоханості. З точки зору філософії, закоханість є феноменом який має біполярний характер: вона може закінчитися і існувати лише в пам'яті людей протягом життя та перейти безпосередньо в любов. З точки зору фізіології та біохімії, закоханість - це специфічна активність головного мозку. З точки зору психології, закоханість – це здебільшого пристрасне кохання, для якого властивий стан афекта.

Закоханість - це не перший етап кохання, а самостійне почуття. Для закоханості характерні інстинктивність і несвідомість почуття, емоційність та ідеалізація; крихкість та тимчасовість почуття, яке виникає та зникає майже

миттєво; часто однобічність та егоїстичність почуття, яке зосереджене на собі і своїх переживаннях; певна дезорганізація особистості, експлуатація фізичного контакту. У підсумку, виділивши основні якості кохання і закоханості можна сказати, що вони є не тільки різними, але і діаметрально протилежними.

2.5 Вплив статевих та гендерних особливостей на прояв та переживання кохання та закоханості

Стать є природною характеристикою людини. На її основі відбувається первинний поділ людей на чоловіків і жінок. Спочатку такий природний поділ виходив з анатомічних відмінностей між представниками обох статей: наявність того чи іншого дітородного органу. Сучасна біологія виділяє чотири рівні статевої організації людини:

- генетичну стать (певний набір генів);
- гонадну стать (залози внутрішньої секреції);
- морфологічну стать (будова зовнішніх і внутрішніх статевих органів);
- церебральну стать (диференціація мозку під впливом тестостерону).

Генетичні, ендокринні та церебральні складові статі визначають не психологічні відмінності між чоловіками і жінками, а рівень психічної і рухової активності організму. З ними пов'язані рухова рухливість, можливість застосування м'язової маси в тій чи іншій діяльності, збудливість, швидкість реакцій і т.п. Поєднання різних характеристик кожного рівня утворює різноманіття конструкційних особливостей кожної людини. Стать, таким чином, є природним, матеріальним феноменом, це найважливіша ознака людської тілесності, завдяки якій людина належить світу, причому не тільки матеріальному, а і соціальному. Поведінка людини, в тому числі пов'язана з сексуальною функцією, регулюється не тільки біологічними (генетичними, гормональними і пр.) причинами, а і соціальними, наприклад через навчання.

Однак незмінним залишалося базове переконання про те, що в основі соціально-психологічних відмінностей між чоловіками і жінками лежить їх статева конституція. З моменту народження, люди жіночої та чоловічої статі відразу потрапляють в систему відносин, де їм відведено певні (жіночі та чоловічі) ролі: активна чоловікам і пасивна жінкам.

Для того щоб дослідити, чим керуються чоловіки і жінки при виборі партнера, розглянемо теорію сексуальних стратегій і статеві стратегії взагалі.

Девід М. Басс, професор психології університету Мічигану, який є одним з яскравих представників сучасної соціобіології, висунув 9 гіпотез, на підставі яких побудував теорію сексуальних стратегій.

Теорія сексуальних стратегій заснована на трьох головних передумовах. По-перше, люди вибирають партнера, керуючись природними стратегіями, що сформувалися в процесі еволюції. Ці стратегії існують тому, що з їх допомогою були вирішені певні проблеми в еволюційній історії людини. Важливо усвідомлювати, що для використання цих стратегій не потрібні усвідомлювані психологічні механізми. Насправді люди найчастіше абсолютно не усвідомлюють, чому певні якості партнера здаються їм привабливими. Другим компонентом теорії є припущення про те, що в різних ситуаціях використовуються різні стратегії вибору партнера. Вибираючи партнера для короткострокових або тривалих відносин, люди поведуться по-різному. По-третє, в процесі еволюції людини перед чоловіками і жінками при виборі партнера стояли різні завдання, внаслідок чого у них сформувалися різні стратегії.

Теорія сексуальних стратегій включає дев'ять гіпотез:

Гіпотеза 1: У житті чоловіків, на відміну від жінок, короткострокові сексуальні відносини відіграють більш важливу роль.

Гіпотеза 2: Перед чоловіками, що шукають партнерку для короткострокових сексуальних відносин, стоїть завдання знаходження жінок, які сексуально доступні.

Гіпотеза 3: Чоловіки, які шукають партнерку на короткий термін, будуть намагатися звести до мінімуму свої зобов'язання і витрати.

Гіпотези 4 і 5: Чоловіки, які шукають партнерку на короткий термін, вирішуватимуть проблему виявлення жінок, здатних до дітонародження, в той час як чоловіки, які шукають партнерку на тривалий термін, вирішуватимуть проблему виявлення репродуктивно цінних жінок.

Гіпотеза 6: Чоловіки, які шукають партнерку на тривалий термін, вирішуватимуть проблему забезпечення впевненості у своєму батьківстві.

Гіпотеза 7: Жінки, які шукають партнера для короткострокових відносин, повинні віддавати перевагу чоловікам, згодних відразу ж поділитися з ними ресурсами.

Гіпотеза 8: При виборі партнера для короткострокових відносин жінки повинні бути більш розбірливими та вимогливими.

Гіпотеза 9: Жінки, які шукають партнера на тривалий термін, будуть віддавати перевагу чоловікам, здатних забезпечити ресурсами їхніх дітей.

З даних гіпотез, Девід М. Басс виділив репродуктивні завдання чоловіка і жінки в залежності від типу відносин з партнером.

Репродуктивні завдання чоловіка і жінки в залежності від типу відносин з партнером для наочності представимо в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Репродуктивні завдання чоловіка і жінки в залежності від типу відносин з партнером

Тип відносин з партнером	Репродуктивні завдання чоловіка	Репродуктивні завдання жінки
Короткострокові	<ul style="list-style-type: none"> • Знаходження великої кількості партнерок; • знаходження сексуально доступних жінок; • мінімізація витрат, ризику і зобов'язань; • знаходження жінок, здатних до дітонародження. 	<ul style="list-style-type: none"> • Швидке отримання ресурсів від чоловіка; • оцінка можливості довгострокових відносин з випадковими партнерами; • знаходження чоловіків з «високоякісними» генами; • підтримка відносин з «запасними» партнерами.

<p>Довгострокові</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Забезпечення впевненості у своєму батьківстві; • оцінка репродуктивної цінності жінки; • виконання зобов'язань; • знаходження жінок, здатних стати хорошими матерями; • знаходження жінок з «високоякісними» генами. 	<ul style="list-style-type: none"> • Знаходження чоловіків, здатних і охочих забезпечувати жінку ресурсами; • захист від агресивних чоловіків; • знаходження чоловіків, які згодні прийняти на себе зобов'язання; • знаходження чоловіків, здатних стати гарними батьками; • знаходження чоловіків з «високоякісними» генами.
-----------------------------	---	--

При виборі сексуального партнера як чоловіки, так жінки стикаються з різними проблемами, залежно від того, чи шукають вони партнера для короткострокових або довгострокових відносин, оскільки перед представниками кожної статі стоять власні унікальні репродуктивні завдання.

Оскільки перед чоловіками і жінками стоять різні репродуктивні завдання, то в процесі еволюції у них виробилися різні сексуальні стратегії і у представників протилежної статі їх приваблюють не однакові якості.

Еволюція чоловіків і жінок протікала по-різному, оскільки різними були обставини. Чоловік полював, жінка збирала. Чоловік захищав. Жінка няньчила. У результаті еволюція, як тіла, так і мислення йшла різними шляхами. У міру того як тіло удосконалювалося, щоб з найбільшою ефективністю виконувати поставлені завдання, змінювалося і мислення. Мільйони років структура мозку чоловіків і жінок змінювалася під тиском відмінних один від одного вимог. Тепер відомо, що обробка інформації у представників різної статі відбувається по-різному. Чоловіки та жінки і думають по-різному, вірять по-різному, у них різне сприйняття, пріоритети і поведінка.

Дослідження показують, що людина не жертва соціальних стереотипів, а, в першу чергу, біологічно запрограмована особина. Чоловіки та жінки і ведуть себе не однаково тому, що діяльність клітин їхнього мозку організована інакше. Це змушує їх по-різному сприймати світ, по-іншому розташовувати пріоритети і будувати іншу шкалу цінностей, по-різному відчувати та переживати кохання.

Чоловік націлений на те, щоб досягти мети, завоювати певний соціальний статус і владу, перемогти в конкурентній боротьбі і успішно досягти «підсумкової риси». Фокус жіночих інтересів - спілкування, співпраця, гармонія, любов, взаєморозуміння.

Здатність кохати у жінки сильніше, ніж у чоловіка. Це пов'язано з роллю матері. У чоловіка сильніше виявляється почуття закоханості, це пов'язано з біологічною потребою запліднити якомога більше самок.

Гіпоталамус - мозковий центр сексу, що реагує на тестостерон. Чоловіки мають гіпоталамус не тільки більший за розміром, ніж у середньої жінки, але і тестостерону в їх тілі в 10-20 разів більше. Ось чому чоловік завжди готовий до статевого акту, а жінка зазвичай - ні.

Алан та Барбара Піз у своїй книзі «Мова взаємовідносин» сексуальний потяг чоловіка уподібляють газовій плиті: вогонь в ній спалахує миттєво і відразу на повну потужність. Настільки ж швидко він і гасне, вимикається, коли їжа приготовлена. Сексуальний потяг жінки можна порівняти з електричною плитою: вона повільно розігрівається до граничних температур і набагато довше газової плити остигає.

Реальність така, що чоловік, як і більшість приматів і інших самців, біологічно не схильний до повної моногамії.

Чоловіки, як правило, хочуть сексу, а жінки, як правило - любові.

Теорія сексуальних стратегій дозволяє зробити висновок про те, що жінки більше здатні любити, а чоловіки закохуватися.

Юрій Шербатих проводив опитування серед студентів медичної академії, у результаті яких з'ясувалося, що до краси і сексуальності об'єкта

любові чоловіки були більш вимогливими: 86% чоловіків і лише 45% жінок в якості критерію вибору відзначили «зовнішні дані», а 71% чоловіків і 30% жінок - сексуальність. Проте для жінок більше, ніж для чоловіків, значення мають соціальний статус і матеріальне становище. Приблизно 30% студенток відзначили ці критерії в якості важливих при виборі об'єктів любові. За цим пунктом результати повністю збігаються з американськими показниками - приблизно третина жінок готові полюбити чоловіка тільки за те, що він багатий чи займає високе положення в суспільстві.

Сорок сім відсотків росіян вважають за краще бути об'єктом любові, ніж дарувати її. І чоловіки, і жінки в більшості своїй зізнаються, що набагато важливіше відчувати, що тебе люблять, ніж страждати самому. Однак потреба відчувати себе об'єктом прихильності сильніше у жінок: 53% представниць прекрасної статі вважають, що «може, це і егоїстично, але страждати від нерозділеного кохання куди гірше», і справа не тільки в егоїзмі - вони переконані, що «коли людина відчуває любов від оточуючих, вона розкривається повністю, а це дає їй можливість реалізувати себе». Чоловіки ж (41%) мотивують своє бажання бути коханими по-іншому: вони бояться розчарувань і вважають за краще бути об'єктом пристрасті, ніж мучитися від нерозділеного кохання.

«Це так здорово - відчувати любов самому!» - вважають 31% опитаних. Прекрасне почуття окрилює і хвилює кров. Тридцять чотири відсотки чоловіків готові дарувати свою любов, але не можуть утриматися від зауважень: «Непогано б ще вірити, що тебе теж люблять». Коментарі жінок більш жертвними: «Любов - світло, який відкриває дорогу, життя. Любов не заради себе, а заради коханого, коханих. Це неймовірне щастя». Але от відсоток жінок, згодних на таку любов, все-таки менше: тільки 28% представниць прекрасної статі вибрали фразу: «Для мене важливіше самому відчувати любов» як варіант своєї відповіді.

У любовних переживаннях спостерігається статева специфіка.

Наприклад, у супереч поширеним стереотипам, чоловіки в цілому характеризуються більшим рівнем романтизму, ніж жінки, легше і швидше закохуються, більшою мірою поділяють романтичні уявлення про кохання (Walster, Walster; Dion, Dion; Replau, Gordon.). Те що жінки не мають переваги в романтизації любовних відносин, встановлено і в дослідженні Пеллегріні (Pellegriny), який опитав 900 чоловіків і жінок.

Бажання закохатися є для чоловіків більш сильною основою для взаємостосунків, ніж для жінок (Hill et al.).

Проте закохані жінки більш емоційні. Їх більше, ніж чоловіків, хвилюють довірливість у стосунках і турбота про партнера. Чоловіки ж більш, ніж жінки, надають значення ігровій стороні відносин і фізичної близькості (Hendrick, Hendrick).

Опитування (Dion, Dion.; Replau, Gordon,) показали, що чоловіки є більш влюбливими, ніж жінки. На відміну від чоловіків, жінки більш схильні фокусувати свою увагу на інтимній довірчості відносин, і на необхідності піклуватися про партнера. Чоловіків же більше займає ігрова і фізична сторона взаємин (Replau, Gordon.).

Сорок шість відсотків опитаних чоловіків за кілька хвилин знайомства або навіть до нього, лише здалеку спостерігаючи за дівчиною за сусіднім столиком, миттєво з'ясовують для себе, змогли б вони в неї закохатися.

Кожному п'ятому достатньо для цього рішення всього кілька секунд. Тільки 17 % чоловіків потрібно поспілкуватися з дівчиною близько години, щоб зрозуміти, чи подобається вона йому. І близько 16 % особливо ґрунтовних осіб чоловічої статі говорили про те, що їм потрібно кілька побачень з жінкою, щоб визначитися зі своїм любовним потенціалом.

Протягом останніх тисячоліть єдино вірним вважався біологічно детермінований підхід, що в основі соціально-психологічних відмінностей між чоловіками і жінками лежить їх статеві конституція. З моменту народження, люди жіночої та чоловічої статі відразу потрапляють в систему

відносин, де їм відведено певні (жіночі та чоловічі) ролі: активна чоловікам і пасивна жінкам.

Тільки у 60-70-х рр. ХХ століття на Заході в різних галузях наукового знання активно стала заявляти про себе гендерна проблематика. Поступово ця тенденція торкнулася і вітчизняної науки. Серед психологічних публікацій з'явилися роботи, що включають поняття «гендер», «гендерні дослідження», «гендерний аналіз», як відображення нового теоретичного напрямку у розвитку вітчизняної психології.

У російській мові ми не знайдемо адекватного перекладу слову «гендер». Його написання і вимова скальковані з англійської, тому шукати сенс і значення цього слова слід там, звідки воно прийшло. У Англо-російському словнику В. Мюллера «гендер» має два значення. Перше - граматичний рід, друге - стать як жартівливе позначення. У словнику С.І. Ожегова категорія «рід» має, такі значення: граматичний категорія слів (чоловічий, жіночий, середній рід); різновид чого-небудь, що володіє яким-небудь якістю, властивістю; позначення ряду поколінь (у систематиці тварин - об'єднання декількох видів).

Аналіз значень слова «gender» зі словників різних країн, зроблений Терезою де Лауретіс показав наступне. В Американському словнику спадщини англійської мови (American Heritage Dictionary of English Language) слово «гендер» визначено, в першу чергу як класифікаційний термін і як морфологічна характеристика («граматичний рід»). Інше значення в цьому словнику - «класифікація статі», «стать». Тут же можна виявити ще одне значення слова «gender» - представлення відносин, що показує приналежність до класу, групі, категорії, що відповідає одному зі значень слова «рід» в російській мові.

Таким чином, поняття «гендер» позначає відносини між одним об'єктом (або істотою) та іншими, ранні вже позначеними класом, групою - це відносини приналежності. Гендер слід розуміти як соціальне ставлення, репрезентація кожного індивіда в термінах специфічних соціальних відносин.

Дослідники J. Mone і R. Stoller одними з перших запропонували розвести поняття «стать» і «гендер» («рід»). Так R. Stoller у своїй роботі «Sex and Gender» пише, що до цих пір в науці можна було спостерігати дві тенденції: тенденцію розрізняти стать (що має своє джерело в природі) і тенденцію розрізняти спосіб існування статі в соціумі (гендер).

R. Stoller запропонував обмежити термін «стать» біологією: хромосоми, гормони, геніталії, вторинні статеві ознаки. На його думку «стать» людини визначається алгебраїчною сумою всіх цих якостей, і більшість людей належить до однієї з двох окремих груп, одна з яких називається «чоловіками», а інша «жінками». «Гендер», згідно Stoller, це культурний і психологічний термін, що відноситься до кількості мужності чи жіночності людини, і «не дивлячись на те, що в багатьох людях є суміш і того й іншого, у нормального чоловіка переважає мужність, а у нормальної жінки - жіночність».

Гендер вказує на соціальний статус і соціально-психологічні характеристики особистості, які суспільство наказує чоловікам і жінкам, на підставі їхніх статевих відмінностей. Між тим слід зазначити, що гендер не зводяться буквально до сукупності психологічних рис особистості (відповідно чоловічих і жіночих). Ключовим тут є приписування психологічних рис індивідам, з метою закріплення за ними соціального статусу і обмеження в системі гендерних відносин.

Гендер - це одночасно і продукт і процес. Гендер як продукт - це сформована в суспільній та індивідуальній свідомості система гендерних уявлень, норм, ролей. Продуктом так само є сформована гендерна самосвідомість конкретної людини - її уявлення про власну відповідність моделям фемінінності/маскулінності, оцінка подібної відповідності та готовність чинити в плані створення власної моделі поведінки. Гендер як процес - це практика повсякденного життя, проходячи яку, людина формує і освоює образи «справжнього чоловіка» і «справжньої жінки». Гендер як процес включає дії, відчуття, почуття і думки, пов'язані зі сприйняттям

людиною себе як представника своєї статі, і що нормуються схваленням або засудженням з боку суспільства.

Гендер не однорідний, він є мінливим і культурно залежним феноменом. Він залежить від соціально-економічного та історичного контекстів, від специфіки гендерних відносин у різних етнічних групах, соціальних класах і поколіннях. Кожне суспільство, в певний історичний період формує свою систему символів, ролей і норм, які наповнюють змістом поняття «фемінінність» і «маскулінність», наказуючи чоловікам і жінкам вести себе відповідно з цими значеннями.

Гендерні або статево-рольові стереотипи - це схематизований набір уявлень про персональні характеристики чоловіків і жінок.

Гендерні стереотипи - стандартизовані уявлення про моделі поведінки, рисах характеру, відповідні поняттям «чоловіче» та «жіноче».

Нарешті, ще одна група визначень бере за підставу самі концепти маскулінності і фемінінності. Гендерні стереотипи - це схематизовані, узагальнені образи маскулінності і фемінінності.

На думку Рябової Т.Б. найбільш коректними є визначення дане Unger R.K: «Гендерні стереотипи - це соціально конструйовані категорії «маскулінність» і «фемінінність», які підтверджуються різною в залежності від статі поведінкою, різним розподілом чоловіків і жінок усередині соціальних ролей і статусів; і які підтримуються психологічними потребами людини поводитися в соціально бажаній манері і відчувати свою цілісність, несуперечність».

Маскулінність-фемінінність - нормативні уявлення щодо соматичних, психічних і поведінкових властивостей, характерних для чоловіків і жінок. У колективній свідомості глибоко вкоренилися уявлення про те, що чоловіки і жінки, по-перше, володіють різними соціально-психологічними властивостями, по-друге, ці властивості протистоять один одному. Речовий штамп «протилежна стать», наочно ілюструє це протистояння. Маскулінність ототожнюється з активно-творчим, культурним початком, а фемінінність - з

пасивно репродуктивним, природним. Такі стереотипні уявлення полярно протиставляють чоловіків і жінок: чоловіки домінантні, незалежні, компетентні, самовпевнені, агресивні і схильні міркувати логічно; жінки покірні, залежні, емоційні, конформні і ніжні.

И.С.Кон, визначаючи зміст маскулінності, розглядає її з трьох різних позицій, які цілком застосовні і до категорії «фемінінність».

1. Маскулінність і фемінінність - це описові категорії, які позначають сукупність поведінкових і психічних рис, властивостей і особливостей, об'єктивно притаманних чоловікам, на відміну від жінок і жінкам, на відміну від чоловіків.

2. Маскулінність і фемінінність це о категорії, що позначають один з елементів символічної культури суспільства, сукупність соціальних уявлень, установок і вірувань про те, чим є чоловік і жінка і які якості їм приписуються.

3. Маскулінність і фемінінність - це система приписів що входять в ідеальні, образи «справжнього чоловіка» і «істинної жінки», свого роду нормативні еталони.

Стереотипи маскулінності/фемінінності є культурні уявлення про чоловічих і жіночих якостях, образах і призначенні. Їх зміст відображає ідею про те, що біологічні (статеві) відмінності обумовлюють соціально-психологічні характеристики чоловіків і жінок. У сучасній суспільній свідомості, в практиках міжгрупової і міжособистісної взаємодії такі стереотипні образи чоловіків і жінок розглядаються як «істинні». На думку Ф.С. Джейс, будучи «істинними», гендрні стереотипи трансформуються в образи «істинної» фемінінності і «істинної» маскулінності. В результаті, існуючі норми якостей і поведінки перетворюються на приписи і визначають поведінку і статусні характеристики чоловіків і жінок у суспільстві.

Зміст стереотипів маскулінності.

Маскулінність означає деяку сукупність якостей, які в культурі прийнято вважати чоловічими. «Маскулінний чоловік» означає, чоловіка у якого у високому ступеню виражені маскулінні характеристики.

Застосування даного терміну щодо жінки («маскулінна жінка») має подвійне значення. У першу чергу, це переважання в її характері й поведінці «чоловічих» якостей. По-друге, визначення «маскулінна жінка» несе в собі оцінку, тобто характеризує жінку як чоловікоподібну.

Особистісні якості, що входять до стереотипу маскулінності, в першу чергу характеризують чоловіків, як діяльних і активних, тобто здатних виконувати інструментальну роль. Їм приписується прагнення до досягнення, підприємливість, рішучість, наполегливість, відвага, цілеспрямованість, впевненість у своїх силах, незалежність, здатність вести справи, заробляти гроші.

Оскільки в патріархальній культурі «влада» традиційно співвідноситься з чоловічим началом, а «підпорядкування» - з жіночим, то «справжньому чоловікові» приписуються лідерські якості. Серед них - владність, впливовість, здатність приймати рішення, об'єктивність, розум, сила, авторитетність, прагнення до лідерства і здатність бути лідером. Перераховані якості становлять не тільки ідеал правителя, а й ідеал чоловіка, і відтворюються на всіх рівнях і мікрорівнях влади (політичному, економічному, соціальному, сімейному).

Стереотипи щодо інтелектуальних здібностей характеризують чоловіків як знаючих і компетентних, раціонально і логічно мислячих. Вважається, що чоловіки володіють більш швидким, у порівнянні з жінками розумом, їм більшою мірою притаманне абстрактне мислення і здатність до критичного аналізу, креативність.

В емоційній сфері маскулінність так само містить позитивні характеристики. Чоловіки сприймаються як емоційно стійкі, тобто відчувають мало почуттів і в змозі вирішувати свої емоційні проблеми самостійно, без допомоги інших. «Чоловічими» так само вважаються

здатність відокремити раціональні доводи від емоційних, контроль над своїми почуттями, стриманість, вони менш експресивні, ніж жінки. Серед негативних характеристик, пов'язаних з емоційною сферою - бездушність, нездатність до співпереживання, холодність, черствість.

Стереотипи про поведінку чоловіків у міжособистісних відносинах безпосередньо пов'язані з характеристиками їх емоційної сфери. Вони полярні, як за змістом, так і за оцінкою. Чоловікам приписується з одного боку прямота, з іншого, нетактовність і грубість. Позитивні якості - самовладання, надійність, відповідальність поєднуються в образі чоловіка з егоїзмом, прагненням конкурувати, суперництвом, нечутливістю, жорстокістю. Справедливість протистоїть відсутності милосердя і жалю. Стереотипним є так само уявлення про непостійність чоловіків, їх нездатності вибудувувати і підтримувати стосунки з однією жінкою. Причому така якість виправдовується переконаннями типу: «чоловіки полігамні, тому що вони так влаштовані від природи». Ще одна характеристика чоловіків у сфері міжособистісних відносин може бути представлена поняттям «чоловіча дружба», яке є синонімом поняттю «справжня дружба» і характеризує чоловіків як надійних, відданих, здатних до взаємовиручки.

У сфері моралі образ чоловіка так само має неоднозначний характер. У колективній свідомості укоренився набір чоловічих якостей, що входять в так званий «чоловічий кодекс честі». Він включає благородство, чесність, вірність слову і обов'язку. З іншого боку, існують велика кількість стереотипів, згідно з якими «чоловіки - істоти безрозсудні, безвідповідальні, і тільки жінка здатна тримати їх у рамках», «чоловіки за природою своєю сексуально розпущені, і, щоб утримати їх при собі, жінкам треба дуже і дуже старатися». Подібні переконання розділяють і чоловіки і жінки, і ні тих і ні інших не бентежить очевидне протиріччя таких суджень. Наприклад, що чоловіки «за природою» і раціональні, і безвідповідальні, хоча раціоналізм, здавалося б, повинен породжувати в людині почуття відповідальності.

Стереотипізації піддається і набір соціальних ролей. Маскулінність традиційно пов'язується з публічною сферою - участю в житті суспільства. Чоловікам наказується включеність в суспільне життя, професійна успішність, відповідальність за забезпечення сім'ї. Найбільш значущими соціальними ролями для чоловіків є саме професійні ролі. У зв'язку з цим, чоловік сприймається, насамперед, як працівник і громадянин.

Стереотип маскулінності співвідноситься з ідеєю успішності і статусу. Від чоловіків очікується здатність і прагнення досягати певного, бажано високого соціального становища (норма статусу) і поваги інших. Норма успішності і статусу - це гендерний стереотип, який стверджує, що соціальна цінність чоловіка визначається його успіхами на службі і величиною заробітку. Мужність, таким чином, конструюється навколо положення в суспільстві, багатства і влади. У зв'язку з цим, носію традиційної мужності наказується ніколи не зупиняється на досягнутому, а постійно рухатися вперед і далі, підтверджуючи свій статус, незалежно від обраної ним сфери (професійної, політичної, спортивної тощо), так як «силу гравця дивляться по останній грі».

Завершуючи огляд змісту маскулінності, слід зазначити стереотип антижіночності, який наказує чоловікам уникати видів діяльності, моделей поведінки і будь-яких проявів, які в культурі вважаються жіночими. Даний стереотип виражається у вигляді заборон, і характеризує чоловічі якості через заперечення: чоловіки не плачуть; не проявляють слабкість (не показують що їм страшно, боляче); не шукають допомоги, підтримки, не займається жіночими домашніми справами і пр. Функціональне значення цих стереотипних заборон полягає в посиленні «істинно чоловічих» якостей і позначенні кордону, за межами якої втрачається мужність, і ті привілеї, якими вона наділяє чоловіка.

Зміст стереотипів фемінінності.

«Фемінінність» - це науковий термін. Стереотипи фемінінності включають уявлення щодо соматичних, психічних і поведінкових властивостей, характерних для жінок.

Стосовно до чоловіка («жіночний чоловік») цей термін означає відсутність чоловічих якостей, надмірна м'якість, податливість, слабкість, тобто має негативне забарвлення.

Опис фемінінності слід почати з аналізу стереотипів щодо фізичних особливостей жінки, які містять фізичні характеристики і норми. Згідно гендерних норм, жінка не тільки повинна бути фізично привабливою, але і зобов'язана піклуватися про свою привабливість, підтримувати фізичну форму, доглядати за собою. Відомий вислів «слабка стать» досить точно характеризує сприйняття жінки як слабкої істоти: легко схильної до хвороб, менш витривалої в порівнянні з чоловіками, що потребує опіки та захисту.

Досі колективна свідомість схильна сприймати жінку не інакше як через її репродуктивну функцію, значення якої полягає у народженні і вихованні дітей, прояві турботи про них та регулюванні взаємовідносин всередині сім'ї. Тому в особистісній сфері жінці в першу чергу приписують якості, асоційовані з емоційністю. Як і маскуліність, в емоційній сфері фемінінність містить характеристики з різними знаками оцінки, причому негативні оцінки переважають. Вважається, що жінки надмірно емоційні, легко збудливі і ранимі. Вони тривожні, схильні до зміни настрою, скаргливі, плаксиві, примхливі, істеричні. Як позитивні оцінюються чутливість і велика у порівнянні з чоловіками емпатія.

Сприйняття інтелектуальних здібностей жінок перебуває в тісному зв'язку з приписуваною їм емоційністю. Існує переконання, що, перебуваючи у владі емоцій, жінки не здатні раціонально міркувати, логічно мислити, вони ірраціональні, і навіть дурні. На підтвердження цього можна згадати дуже поширене вираз: «жіноча логіка». Єдиним соціально-схвалюваним атрибутом жінки в когнітивної сфері є інтуїція - якість, яка відсутня в стереотипному образі чоловіка.

Стереотипні уявлення про поведінку і якостях жінок, що виявляються в міжособистісних відносинах, формують вельми неоднозначний образ жінки, який відповідає відомій логіці гендерних стереотипів - полярність. Саме в цій сфері більшою мірою проявляється механізм «розщеплення» стереотипу на два протилежних елементи: «хороший» і «поганий». Зазвичай, як позитивні оцінюються такі «жіночі» якості як м'якосердя, дбайливість, тактовність, ввічливість, чутливість до стану іншого, схильність до прояву почуттів, м'якість, ніжність, сором'язливість і скромність, любов до дітей, здатність пожертвувати своїми інтересами, заради дітей, сім'ї, благополуччя близьких. Серед негативних характеристик слід зазначити стереотипна думка про жіночу непостійність, про те, що в силу своєї невпевненості, жінка може підвести і на неї важко покладатися в серйозних ситуаціях. Так само існують досить стійкі стереотипи про те, що жінки не стримані, балакучі, незадоволені, хитрі, тому їм не слід безоглядно довіряти. У колективній свідомості глибоко вкоренилося переконання про те, що між жінками не може бути справжніх дружніх стосунків, жінки можуть лише конкурувати, а предмет їх конкуренції - увага чоловіків, тому як вони одержимі ідеєю заміжжя. У відносинах з чоловіками вони здатні проявляти хитрість і підступність, здатні за допомогою своєї чарівності і «жіночих чар» спокусити, підпорядкувати і навіть погубити його. Подібні стереотипи про жінку вводять нас в сферу моралі.

Стереотипи, що характеризують жінок з точки зору моралі, є наслідком того, як розуміється в культурі її призначення, і яке місце їй відведено у суспільстві. З одного боку, як мати, жінка наділяється такими якостями, як чеснота, здатність до самопожертви, душевність. Завдяки цим здібностям вона скріплює сім'ю, виховує дітей, передає їм соціальні навички, моральні норми, релігійні та естетичні цінності. Однак такий погляд на жінок має і зворотну сторону. Будь-який відступ жінки від традиційної ролі матері і вихід її за межі сім'ї негативно позначається на її моральному обличчі. Дослідниця Дж. Хантер, проаналізувавши образи жінок в історії, дійшла

висновку, що процес жіночої емансипації з часів глибокої античності зв'язувався з деструктивними соціальними наслідками, з розпадом моралі і руйнуванням сім'ї. Так, в якості однієї з причин загибелі Римської імперії дослідники називають далеко зайшовший процес жіночої емансипації. Таким чином, ми бачимо, що позитивні аспекти фемінінності мають на меті закріпити за жінкою виконання певних ролей, і тим самим контролювати їх виконання, бо будь-яке відхилення від заданої ролі дискредитує її в очах оточуючих.

Слід кілька слів сказати щодо негативного стереотипу «жінки-спокусниці». Як було сказано вище, гендерні стереотипи приписують чоловікам велику досвідченість в питаннях сексу. Однак даний стереотип не применшує гідності чоловіків, скоріше навпаки. Відносно жінок погляд інший. Жінка як сексуальний об'єкт приваблює чоловіка, сексуальний же потяг згідно християнській доктрині вважався гріховним, але колективна свідомість звинувачує не чоловіка як носія гріха, а жінку («посудина гріховна»), так як саме вона є першопричиною чоловічого гріха. У більш ранні часи чоловіки боролися за увагу жінки, наслідки таких змагань деколи були трагічними, але звинувачувалася жінка, так як вона була причиною розбрату, вона збивала чоловіків з шляху істинного. Донині живуть стереотипні уявлення про жіночу підступність і непомірну чуттєвість, і як наслідок невірність, непостійність.

Стереотипне уявлення про жінок приписує їм виконання певних соціальних ролей. Фемінінність пов'язана з приватною сферою - сім'єю, будинком, вихованням дітей, тому, стереотипні жіночі ролі це в першу чергу - дружина і мати, і тільки потім працівниця. Вважається, що заміжжя і материнство залишаються головними кінцевими цілями жінки відповідно до її очікуваної роллю в суспільстві. Однак слід зазначити, що даний стереотип нині зазнає суттєвих змін. У міру того як все більше і більше жінок вважають за краще працювати, а не залишатися вдома, уявлення про несумісність ділової кар'єри і жіночності поступово стає надбанням минулого.

Стереотипи фемінінності включають набір якостей, які характеризують професійні здібності жінки. У зв'язку з тим, що фемінінність в першу чергу асоціюється з пасивністю, нерішучістю, обережністю і конформізмом. Передбачається, що жінки не здатні займати високі управлінські посади та виконувати роботу, що припускає контроль ресурсів, і вирішення серйозних виробничих проблем. Згідно з дослідженнями С. Філпс і Н. Остін, до цих пір існує думка, що жінки менш здатні мати справу з завданнями, які вимагають точного аналізу, планування, і зазнають труднощів при роботі з цифрами і бюджетом.

Детальний розгляд змісту стереотипів маскулінності/фемінінності дозволяє зробити наступні висновки. Вони не є нейтральними, так як мають оціночний характер, і вони афективно заряджені. У переважній більшості позитивними вважаються якості, співвідносні з маскулінністю. Стереотипи маскулінності/фемінінності трактують відмінності якостей, притаманних чоловікам і жінкам як полярні протилежності. Сенс поляризації полягає в тому, що представникам чоловічої статі приписуються найбільш цінні характеристики, значимі для підтримки статусу чоловіків у системі владних відносин патріархального суспільства; так формується образ «справжнього чоловіка». Отже, «маскулінність» існує не інакше як в контрасті з «фемінінність». Стереотипний образ жінки як слабкої, залежної, емоційної ірраціональної необхідний, щоб відтінити і підсилити традиційний образ мужності - сила, розум, раціональність, активність, самовладання.

Механізм протиставлення діє і всередині стереотипів маскулінності/фемінінності, «розщеплюючи» кожен на два протилежних елементи. Тому стереотипні образи і чоловіків і жінок завжди амбівалентні, містять і «хороші» і «погані», характеристики. Причому протиставлювані характеристики взаємопов'язані. Розщеплення має на меті зміцнити «істинні» стереотипні образи існуванням негативного «чоловічого» і негативного «жіночого» стереотипу, і тим самим контролювати і підтримувати встановлений гендерний порядок. Такий процес стереотипізації відтворює в

колективній свідомості спрощені образи представників чоловічої та жіночої груп, які покликані репрезентувати сутність всіх чоловіків і всіх жінок, не допускаючи можливих відмінностей і винятків із загальних правил. Цілком очевидно, що таких чоловіків і жінок, які відповідали б стереотипним образам, не існує. Насправді ж будь-яка людина, незалежно від статі є унікальне поєднання особистісних та професійних якостей, життєвого досвіду, мотивів, цінностей і соціальних досягнень, які в сукупності можуть не тільки значно відрізнятися від «істинних» зразків, але і спростовувати їх «істинність».

На сьогоднішній день, найбільш масштабне крос-культурне дослідження було проведено психологами Джоном Вільямсом і Деборою Бест. У своїй книзі «Вимірювання стереотипів, пов'язаних зі статтю: дослідження тридцяти народів» автори представили великий матеріал, про особливості сприйняття психологічних якостей чоловіків у різних культурах. Для цієї мети вчені опитали чоловіків і жінок з 25 країн. Респондентам пропонували список з 300 прикметників, які використовуються для опису людей і просили по кожному прикметника вирішити, чи пов'язують його частіше з чоловіками або з жінками.

У 19 з 25 країнах (75 %) якості приписувані чоловікам і жінкам практично збіглися. Список прикметників вказаний в Таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Якості, що асоціюються тільки з чоловіками та жінками

Якості асоційовані з чоловіками (N = 48)		
Агресивний (24)	Лінивий (21)	Реалістичний (20)
Активний (23)	Логічний (22)	Самовпевнений (21)
Амбіційний (22)	Мудрий (22)	Серйозний (20)
Безстрашний (20)	Мужній (25)	Сильний (25)
Владний (24)	Напористий (20)	Схильний до ризику (25)
Гучний (21)	Недобрий (19)	Суворий (23)
Грубий (23)	Незалежний (25)	Тверезомислячий (21)
Зухвалий (24)	Неорганізований (21)	Тупоголовий (21)
Домінуючий (25)	Необережний (20)	Переконливий ((25)
Жорстокий (21)	Необтесаний (21)	Впевнений (19)
Жорстокосердний (21)	Нестерпний (19)	Хвалькуватий (19)
Зарозумілий (20)	Невблаганний (24)	Хоробрий (23)
Винахідний (22)	Неемоційний (23)	Цілеспрямований (21)
Ініціативний (21)	Оппортуністичний(20)	Жартівливий (19)
Майстерний (19)	Прогресивний (20)	Егоцентричний (21)
Міцний (24)	Раціональний (20)	Енергійний (22)
Якостей а асоційовані з жінками (N = 25)		
Боязка (23)	М'яка (21)	Сексуальна (22)
Добра (19)	Сердечна (23)	Сентиментальна (25)
Манірна (20)	Ніжна (24)	Слабка (23)
Жіночна (24)	Чарівна (20)	Спокійна (21)
Залежна (23)	Покірна (25)	Забобонна (25)
Сором'язлива (19)	Приваблива (23)	Тривожна (19)
Лагідна (19)	Приємна (19)	Чутлива (24)
Цікава (21)	Балакуча (20)	Емоціона (23)
Мрійна(24)		

Далі у своєму дослідженні Бест і Вільямс виявили ще ряд закономірностей:

- стереотипні характеристики жінок в більшості своїй оцінюють їх як пасивних, а чоловіків як активних;

- привабливість чоловічих якостей вище в тих країнах, де вони асоціюються з силою і активністю;
- стереотипний образ жінки частіше асоціюється з взаємодією (товариськістю, відкритим проявом своїх почуттів), а чоловіків з дією (результативність, змагальність, автономія, прагнення контролювати).

Незважаючи на те, що Бест і Вільямс встановили деякі розбіжності в сприйнятті чоловіків і жінок у різних країнах, загальний характер отриманих ними даних вказує на наявність панкультурної подібності гендерних стереотипів. У результаті вчені прийшли до висновку, що гендерні стереотипи виникли в давнину на основі такого поділу праці, де жінки зайняті домашніми обов'язками, а чоловіки працюють за межами дому.

Гендерні стереотипи виявилися вбудованими в культуру і стали частиною культурного устрою, як соціально необхідні системи, що визначають статусне положення членів суспільства (влада чоловіка і підлегле становище жінки). У зв'язку з цим, соціалізація дітей була організована так, щоб підготувати до виконання різних гендерних ролей.

Як зазначає В.Є. Каган, не все в людині може бути описано альтернативою «чоловіче» або «жіноче». Наприклад, чоловічі і жіночі статеві гормони продукують як чоловічий, так і жіночий організми, а гормональна маскуліність або фемінінність визначається за переважанням тих чи інших.

За даними Дж. Мані (J. Money), у чоловіків рівень жіночих гормонів варіює у великих діапазонах: естрогенів - від 2% до 30% того, що мається у жіночому організмі, а прогестерону - від 6% до 100%. У жінок рівень андрогенів (чоловічі статеві гормони) становить у порівнянні з рівнем у чоловіків 6%. Головний мозок несе в собі можливості програмування поведінки і за чоловічим, і за жіночим типом (П. А. Вундер; J. Money; R. Whalen). Тому маскуліність-фемінінність описують як модель у вигляді сполучених посудин, і «своя» посудина має бути заповнена більше, ніж «чужа».

О. Вейнингер теж писав на початку ХХ ст. про бісексуальність кожної людини. «Диференціація статі, поділ її ніколи не буває абсолютно закінченим, - писав він. - Всі особливості чоловічої статі можна знайти, хоча б і в самому слабкому розвитку, і у жіночої статі. Всі статеві ознаки жінки є і у чоловіка, хоча б тільки в зародковому, рудиментарному вигляді». І далі: «Можна навіть сказати, що в області досвіду немає ні чоловіка, ні жінки. Існує тільки мужнє і жіночне».

На основі цієї ідеї західні психологи в 30-60-х рр. ХХ в. створили кілька спеціальних шкал для вимірювання маскулінності-фемінінності розумових здібностей, інтересів, емоцій і т. д. (тест Термана-Майлз, шкала М/Ф ММРІ, шкала маскулінності Гілфорда та ін.) Ці шкали припускають, що індивіди розрізняються за ступенем маскулінності-фемінінності. Всі властивості в цих тестах альтернативні, тобто висока маскулінність повинна корелювати з низькою фемінінність і назад, причому для чоловіка бажана висока маскулінність, а для жінки - висока фемінінність. Однак далеко не всі психічні якості чітко поділяються на чоловічі та жіночі. Крім того, виявилось, що співвідношення М/Ф за різними шкалами може бути різним: людина, маскулінна за одними показниками, може бути фемінінна за іншими.

Інші методи - тест Сандри Бем (S. Bem, 1979) і «Запитальник особистісних властивостей» Джанет Спенс і Роберта Хельмріха (J. Spence, R. Helmrich, 1979) - розглядають маскулінність і фемінінність не як альтернативи, полюси одного і того ж континууму, а як незалежні якості.

С. Бем за допомогою свого тесту виділила чотири групи чоловіків і жінок (табл.2.4). У підсумку виділилися 8 статеворольових типів (по 4 для чоловіків і жінок).

Типологія чоловіків і жінок по вираженості
маскулінності і фемінінності

Тип	Маскулінність	Фемінінність
Маскулінний	Висока	Низька
Фемінінний	Низька	Висока
Андрогінний	Висока	Висока
Недиференційований	Низька	Низька

Багато дослідників дотримуються думки, що цілісну (холічну) особистість характеризує не маскулінність або фемінінність, а андрогінія, тобто інтеграція жіночого емоційно-експресивного стилю з чоловічим інструментальним стилем діяльності, свобода тілесних експресій і переваг від жорсткого диктату статевих ролей. Цікаво, що ще за часів Платона була поширена легенда про людей-андрогінів, які поєднували в собі вид обох статей. Вони були сильні і жили задуми зазіхнути навіть на владу богів. І тоді Зевс розділив їх на дві половини - чоловічу і жіночу. «Ось з яких давніх пір, - пише Платон, - властиво людям любовний потяг один до одного, яке, з'єднуючи колишні половини, намагається зробити з двох одне і тим самим зцілити людську природу».

Андрогінія розуміється як емансипація обох статей, а не як боротьба жінок за рівність у маскулінно-орієнтованому суспільстві.

Хоча творцем теорії андрогінності вважається Сандра Бем, у неї були попередники, в тому числі і такий авторитетний, як Карл Юнг.

К. Юнг бачив в ідеї єдності двох протилежностей - чоловічого і жіночого - образ архетипічний. Втілення жіночого начала в чоловічому несвідомому (аніма) і чоловічого в жіночому (анімус), тобто психологічну бісексуальність він розглядав як найзначніші архетипи, як регулятори поведінки, що проявляють себе найбільш типово в деяких снах і фантазіях або в ірраціональності чоловічого почуття і жіночого міркування.

Як анімус, так і аніма перебувають, за К. Юнгом, між індивідуальною свідомістю і колективним несвідомим. Анімус виражається в спонтанних, ненавмисних поглядах, що впливають на емоційне життя жінки. Аніма є подібним з'єднанням почувань, які впливають на світорозуміння чоловіків, будучи спрямованим на несвідоме і двозначне в жінці, а також у бік її марнославства, холодності і безпорадності. Архетип «аніма-анімус», за К. Юнгом, складається з витіснених, непрожитих рис особистості, що містять в собі величезні можливості і енергію для більш повної реалізації потенціалу особистості. Залишаючись в несвідомому, аніма і анімус є багато в чому небезпечними. Усвідомлення ж чоловіком своєї внутрішньої жіночності (аніми), а жінкою - мужності (анімуса), призводить до відкриття та інтеграції істинної сутності, що є показником особистісного зростання.

Близька до точки зору К. Юнга і позиція представника сучасної аналітичної психології Р. Джонсона, який вважає, що життєвий шлях жінки - це безперервна боротьба і еволюція по відношенню до чоловічого способу життя, що знаходиться як зовні її, так і всередині, в якості власного анімуса. «Розвиток жінки може продовжуватися, якщо анімус, усвідомлений як такий, займе положення між свідомим его і несвідомим внутрішнім світом і стане посередником між ними, допомагаючи, де тільки може. Згодом він допоможе відкрити для неї справжній духовний світ», - пише Р. Джонсон.

В останні роки уявлення про чоловічих і жіночих статевих ролях піддаються критиці з боку ряду авторів. Представники нової точки зору вважають, що традиційні статеві ролі обмежують і стримують розвиток не тільки жінок, але й чоловіків. Вони служать джерелом психічної напруженості чоловіків і непридатні для виховання хлопчиків. Вказується, що ці стереотипи не підходять більшості чоловіків. Більше того, вони шкідливі, тому що чоловіки, які не беруть їх, піддаються громадському осуду; ті ж, хто намагається їм слідувати, здійснюють над собою насильство. Для особи чоловічої статі розплакатися - значить порушити норму мужності. В результаті у хлопчиків може розвинути феміфобія, тобто страх перед

проявом у себе жіночності. У дорослих чоловіків поява цього страху може бути обумовлено уявленнями про те, що гомосексуалізм властивий чоловікам з рисами жіночності (J. O'Neil). Тому чоловіки з вираженим традиційним підходом до чоловічої ролі можуть вважати, що раз чоловік не повинен бути емоційним, то немає чого вдосконалювати експресивні здібності і здатність розуміти емоції інших. В результаті природні відмінності між чоловіками і жінками ще більше збільшуються.

Схоже, що жінки засвоїли чисто чоловічі якості, зберігши при цьому традиційно жіночі риси. Західна жінка ХХ ст. - Свого роду двостатеве створення. Вона одночасно мужня і жіночна, граючи то одну, то іншу роль в залежності від часу доби або періоду життя. Вона з небажанням приймає нове і відмовляється від старого, балансуючи, як канатоходець (що не завжди легко), між своїми жіночими та чоловічими устремліннями. Те пасивна - то повна енергії, то любляча мати - то честолюбна егоїстка, то ніжна - то агресивна, то терпляча - то напориста сучасна жінка змішала всі карти, які здала їй доля.

На тлі цього «жіночого бунту» відразу стає помітним опір чоловіків і навіть їх стурбованість. Зміни, які відбуваються з жінками, і їх нові вимоги змушують чоловіків ставити під сумнів своє традиційне ставлення до самих себе. Той факт, що жінки освоїли всі чоловічі заняття і привласнили собі риси, які споконвіку вважалися чоловічими, часто сприймається чоловіками як грабіж серед білого дня, як втрата, з якою вони ніяк не можуть примиритися.

Чоловікам важко засвоювати риси жіночого характеру і відкрито проявляти їх у своїй поведінці, оскільки вони вбачають в цьому загрозу своєї чоловічої гідності. Що стосується жінок, то вони інакше дивляться на цю проблему. Найбільш переконливе пояснення такої реакції чоловіків дає американський психоаналітик Роберт Дж. Стіллер. На противагу Фрейду він стверджує, що «чоловічі» якості нітрохи не сильніше або природніше жіночих. У перші кілька місяців життя новонароджений хлопчик ототожнює

себе з матір'ю, в симбіозі з якою він живе» (Елізабет Бадінтер. - Кур'єр ЮНЕСКО. - 1986. - Апр. - С. 16).

Сандра Бем (S. Bem, 1975) вважала, що андрогін забезпечує великі можливості соціальної адаптації. Так, в зарубіжних дослідженнях було виявлено зв'язок андрогінії з ситуативною гнучкістю (S. Bem), високою самоповагою (J. Orlofsky), мотивацією до досягнень (J. Spence, R. Helmrich), хорошим виконанням батьківської ролі (D. Baumrind). Відзначено також велику задоволеність шлюбом, більше відчуття благополуччя і т. д. У нашій країні теж є прихильники такої точки зору на андрогінію. Так, В. М. Погольша вважає, що чоловіки і жінки, які володіють андрогінними рисами, можуть мати переваги, наприклад, у здатності впливати на інших людей. Встановлено, що у людей складаються більш задовільні відносини з андрогінними партнерами.

Сама С. Бем в останній книзі (1993) визнає, що концепція андрогінії далека від реального стану справ, оскільки перехід особистості до андрогінії вимагає змін не особистісних особливостей, а структури суспільних інститутів. Крім того, існує небезпека втрати того позитивного, що несе в собі згладжування дихотомії чоловічого-жіночого.

Водночас позитивною стороною концепції С. Бем щодо андрогінії є те, що вона привернула увагу до того факту, що для суспільства однаково привабливими можуть бути як чоловічі, так і жіночі якості.

2.6 Кохання та сучасні гендерні стереотипи

Фемінізація чоловіків і маскулінізація жінок стають невід'ємними рисами сучасного суспільства.

Сьогодні, як показують численні соціологічні дослідження, більшість сучасних жінок вважає, що задовольнити коханого чоловіка, сподобатися йому (мається на увазі не тільки в сексуальному, а й духовному плані) і, таким чином, вирішити для себе одну з онтологічних потреб «бути коханою»

можна тільки за умови наявності набору «маскулінних» характеристик (демонстративна сексуальність, сильний характер, самовпевненість, активна позиція, наявність автономної сфери особистих і професійних інтересів і т.д.). Недарма на повсякденному рівні існує уявлення про те, що чоловік шукає в жінці сексуальний об'єкт, а жінка в чоловікові - потенційного чоловіка.

Подібна думка наочно підтверджується широко представленою науково-популярною літературою для жінок, яка часто виглядає як практичні посібники, інструкції по стосункам з чоловіками («Як вийти заміж», «Секрети спілкування з чоловіками» і т.д.). Основний мотив даних текстів можна сформулювати однією думкою: щоб стати цікавою і привабливою особистістю, жінка повинна бути сексуальною, самодостатньою, самовпевненою і сильною, матеріально незалежною і духовно вільною. Але перераховані вище характеристики традиційно приписувалися чоловікові. Звідси в літературі останніх років стали фігурувати такі поняття, як «маскулінна жінка» або «жінка з чоловічим стилем поведінки», поряд із поняттями «традиційної» або «фемінної» жінки. Як наслідок цього, філософи і соціологи відзначають такі тенденції гендерного порядку в сучасному суспільстві, як «маскулінізація» жінок і «фемінізація» чоловіків. Підтвердженням цієї думки, може бути дослідження сучасного соціолога С.В. Климової, яка виділяє жіночі і чоловічі моделі любові, «отримані шляхом аналітичної індукції опису взаємодій респондентів в ситуаціях любові». Спираючись на дані цього дослідження, можна зробити висновок про те, що жіночі моделі любові («раціональна», «вимоглива», «сексуальна» і «активна»), які виділяє автор, не тільки нічим не відрізняються від традиційних чоловічих установок, але ще більшою мірою трансформують її образ у сторону маскулінності. Це демонструється тим, що з чоловічих моделей любові дослідник виділяє «сексуально залежного», «вимогливого», «раціонального» і «розуміючого» чоловіка. Дані цього соціологічного дослідження вказують на те, що традиційна «Гегемонна маскулінність»

поповнюється жіночими атрибутами в особі «розуміючого» чоловіка, а традиційна фемінінність збагачується «чоловічими» характеристиками.

Сьогодні в ЗМІ активно проголошується ідеал універсальної жінки, що несе в собі як традиційні риси (доброта, ніжність, дбайливість), так і ті, що були результатом соціалізації жінки в публічній сфері (рішучість, активність, самостійність, сексуальність). Причому останні традиційно приписувалися тільки чоловічій природі, але сьогодні вони якраз і допомагають жінці реалізуватися в соціальному житті, в тому числі і у виборі сексуального партнера.

Треба відзначити, що сьогодні в пострадянському суспільстві склалася досить складна і суперечлива ситуація в пошуку найбільш прийнятних і адекватних форм гендерних контрактів. Це багато в чому пояснюється, з одного боку, переважанням контракту «працюючої матері» з його ідеалом вільної та економічно незалежної жінки, а з іншого - «неотрадиціоналістськими» тенденціями, відроджувати класичну роль жінки з її самореалізацією тільки в приватній сфері. В результаті чого модель структурного функціоналізму знову стає привабливою для багатьох дослідників в поясненні соціально-гендерних процесів сучасного суспільства. Сьогодні мало постулювати криза «жіночності» і «мужності»; «тупикова» ситуація в сучасних (особливо пострадянських) гендерних дослідженнях повинна послужити потужним стимулом для розвитку таких, націлених на пошуки і побудови адекватних стратегій гендерної поведінки.

У найзагальнішому вигляді критерієм вибору партнера є його відповідність нашим особистим ідеалізованим уявленням про сексуальну привабливість, морально-етичні якості, інтелектуальні та інші складові. І в цьому сенсі важливо, щоб партнер відповідав власним потребам, цінностям та інтересам, на цьому і будується союз закоханих, які знайшли один одного.

Людині навряд чи буде симпатичний той, хто не відповідає його смакам і уподобанням, особливо це стосується сфери любові. Звідси можна зробити висновок, що вибір сексуального партнера (у майбутньому,

можливо, і кохану людину) здійснюється за принципом суб'єктивного відповідності та особистої переваги (або як єдність протилежностей, або за ознакою доповнення).

В цьому параграфі було досліджено вплив статевих та гендерних особливостей на прояв та переживання кохання та закоханості. Досліджено чим керуються чоловіки і жінки при виборі партнера, розглянута теорія сексуальних стратегій та статеві стратегії взагалі. Чоловіки та жінки ведуть себе не однаково тому, що діяльність клітин їхнього мозку організована інакше. Це змушує їх по-різному сприймати світ, по-іншому розташовувати пріоритети і будувати іншу шкалу цінностей, по-різному відчувати та переживати кохання. У любовних переживаннях вченими була виявлена певна статеві специфіка: усупереч поширеним стереотипам, чоловіки в цілому характеризуються більшим рівнем романтизму, легше і швидше закохуються, більшою мірою поділяють романтичні уявлення щодо кохання, ніж жінки, яким притаманна значна доля прагматизму у коханні.

Протягом останніх тисячоліть єдино вірним вважався біологічно детермінований підхід, що в основі соціально-психологічних відмінностей між чоловіками і жінками лежить їх статеві конституція. З моменту народження, люди жіночої та чоловічої статі відразу потрапляють в систему відносин, де їм відведено певні (жіночі та чоловічі) ролі: активна чоловікам і пасивна жінкам.

Тільки у 60-70-х рр. ХХ століття на Заході в різних галузях наукового знання активно стала заявляти про себе гендерна проблематика.

Гендер - це культурний і психологічний термін, що відноситься до кількості мужності чи жіночності людини. «Гендерні стереотипи - це соціально конструйовані категорії «маскулінність» і «фемінінність», які підтверджуються різною в залежності від статі поведінкою, різним розподілом чоловіків і жінок усередині соціальних ролей і статусів; і які підтримуються психологічними потребами людини поводитися в соціально бажаній манері і відчувати свою цілісність, несуперечність».

Невід'ємними рисами сучасного суспільства стають фемінізація чоловіків і маскулінізація жінок.

Виявлено, що існують статеві та гендерні особливості переживання кохання та закоханості.

Висновки до розділу 2

Таким чином, в цьому розділі було визначено, що специфіка розуміння поняття «любов» пов'язана з неоднорідністю теоретичних основ.

В соціальному аспекті любов вивчали такі мислителі як Дж. Локк, Т. Кампанелл, А. де Вер-Симон, Л. Фейєрбах, Н.А. Добролюбов, П.Р. Чернишевський, А.І. Герцен, П.Л. Лавров, Н.Ф. Федоров, В.С. Соловйов. Любов як естетичне явище виступає у роботах В.В. Розанова, М.М. Бахтіна, А.Ф. Лосєва. У містичному аспекті любов розглядали Я. Беме, Ф. Бадер, У. Джемс, Х. Ортег і Гассет.

Перші спроби визначити стрижневі характеристики любові за допомогою факторного аналізу призвели до виділення двох: 1) емоційна підтримка об'єкта любові і 2) толерантність до його недоліків і вимогам. З. Рубін включив в любов турботу, потребу і довіру до іншого. Однак ці складові притаманні до дружби. Дінер і Пишчінській спростили любов до високої симпатії та сексуального потягу, а Педерсен і Шумейкер розуміють любов як п'ятикомпонентне явище, в яке входять: 1) спільність - активність, здійснювана тільки з романтичним партнером; 2) вираження - вербальне і невербальне вираження схильності і прихильності; 3) намір і комунікація - усвідомлення проблем партнера по любові і здатність обговорювати і вирішувати ці проблеми; 4) романтичність - наявність ідеалізованих установок по відношенню до любовних взаємин, що підкреслюють хвилювання в присутності коханої людини; 5) сензитивність і спонтанність - готовність відповідати на спонтанні бажання партнера.

Дослідження феномена любові здатні відповісти на багато запитів як теорії психології, так і психологічної практики. Варто зазначити, що сьогодні психологія любові є одним з розділів психології та максимально повно відображає основні тенденції її розвитку: 1) необхідність синтезу досягнень вітчизняної та західної психології; 2) зближення психології з практикою,

народження «живої» психології; 3) поліпарадигмальність; 4) популяризація і пов'язана з нею фальсифікація психологічних знань.

Були проаналізовані визначення любові, представлені у тлумачних, енциклопедичних, філософських і психологічних словниках, де «любов» визначається через такі поняття як «почуття», «ставлення», «стан психіки», «прагнення», «потяг», «емоція», «схильність». У всіх визначеннях кохання підкреслюється така її характеристика як спрямованість: деякі поняття, через які визначається любов самі по собі припускають наявність суб'єкта та об'єкта, в ряді визначень спрямованість підкреслюється підрядними конструкціями. У багато визначень включені фактори, що зумовлюють виникнення любові: сексуальні інстинкти, статевий потяг, подяку за турботу, звичка загального життя, взаємне розташування, симпатія, близькість. У ряді визначень підкреслюються такі характеристики любові як інтенсивність і стійкість.

Дано огляд та аналіз концепцій любові, сформульованих в різних психологічних школах: психодинамічний напрямок (З. Фрейд, К.Г. Юнг, А. Адлер, К. Хорні, Е. Еріксон, Е. Фромм, Е. Берн), гештальт-психологія (І. Польштер, М. Польштер, Дж. Рейноутер), біхевіоризм та необіхевіоризм (Б.Ф. Скінер, С. Дак, Дж. Харві, Дж. Флойд, М. Кларк, Дж. Мілс, С. Каслер), когнітивна психологія (С. Шехтер, Е. Уолтер, Д. Даттон, А. Арон, Д. Лі, Кемерон-Бендлер Л.), гуманістична психологія (А.Г. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл), біологізаторський напрямок (Дольник, Лейбович); соціально-психологічний напрямок (Т. Кемпер, З. Рубін, В.І. Мустейн, Е. Уолстер, Б. Уолстер, Р. Дж. Стенберг, Р. Мей), а також вітчизняні психологи (Л.Я. Гозман, А. Афанасьєв, В.І. Мясіщєв, В.Ф. Присняков та Л.М. Приснякова М.Т. Кузнєцов).

Досліджені підходи до класифікації видів любові таких вчених як, Е. Хатфільд, А. Афанасьєв, Р. Мей, Е. Фромм, Т. Кемпер, С. Уотс та П. Стеннер, Джон Алан Лі, Роберт Дж. Стернберг.

Були досліджені різні підходи до визначення поняття закоханості. З точки зору філософії, закоханість є феноменом який має біполярний характер: вона може закінчитися і існувати лише в пам'яті людей протягом життя та перейти безпосередньо в любов. З точки зору фізіології та біохімії, закоханість - це специфічна активність головного мозку. З точки зору психології, закоханість – це здебільшого пристрасне кохання, для якого властивий стан афекта. Закоханість - це не перший етап кохання, а самостійне почуття. Для закоханості характерні інстинктивність і несвідомість почуття, емоційність та ідеалізація; крижкість та тимчасовість почуття, яке виникає та зникає майже миттєво; часто односторонність та егоїстичність почуття, яке зосереджене на собі і своїх переживаннях; певна дезорганізація особистості, експлуатація фізичного контакту. У підсумку, виділивши основні якості кохання і закоханості можна сказати, що вони є не тільки різними, але і діаметрально протилежними.

Було досліджено вплив статевих та гендерних особливостей на прояв та переживання кохання та закоханості. Досліджено чим керуються чоловіки і жінки при виборі партнера, розглянута теорія сексуальних стратегій та статеві стратегії взагалі. Чоловіки та жінки ведуть себе не однаково тому, що діяльність клітин їхнього мозку організована інакше. Це змушує їх по-різному сприймати світ, по-іншому розташовувати пріоритети і будувати іншу шкалу цінностей, по-різному відчувати та переживати кохання. У любовних переживаннях вченими була виявлена певна статева специфіка: усупереч поширеним стереотипам, чоловіки в цілому характеризуються більшим рівнем романтизму, легше і швидше закохуються, більшою мірою поділяють романтичні уявлення щодо кохання, ніж жінки, яким притаманна значна доля прагматизму у коханні.

Протягом останніх тисячоліть єдино вірним вважався біологічно детермінований підхід, що в основі соціально-психологічних відмінностей між чоловіками і жінками лежить їх статева конституція. З моменту народження, люди жіночої та чоловічої статі відразу потрапляють в систему

відносин, де їм відведено певні (жіночі та чоловічі) ролі: активна чоловікам і пасивна жінкам.

Тільки у 60-70-х рр. XX століття на Заході в різних галузях наукового знання активно стала заявляти про себе гендерна проблематика.

Гендер - це культурний і психологічний термін, що відноситься до кількості мужності чи жіночності людини. «Гендерні стереотипи - це соціально конструйовані категорії «маскулінність» і «фемінінність», які підтверджуються різною в залежності від статі поведінкою, різним розподілом чоловіків і жінок усередині соціальних ролей і статусів; і які підтримуються психологічними потребами людини поводитися в соціально бажаній манері і відчувати свою цілісність, несуперечність».

Невід'ємними рисами сучасного суспільства стають фемінізація чоловіків і маскулінізація жінок.

Таким чином, на основі теоретичного дослідження нами була сформована гіпотеза щодо зв'язку психологічних особливостей переживання індивідом почуття кохання/закоханості з його гендерними (маскулінністю/фемінінністю) ознаками.

РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОХАННЯ ТА ЗАКОХАНОСТІ

3.1 Методи та методики дослідження

Аналіз теоретичного матеріалу та завдання дослідження дозволили нам сформулювати модель емпіричного дослідження (рис. 2.1), яка дозволяє бачити не тільки відібрані методики дослідження, але і об'єднувати отримані показники з урахуванням диференціації понять кохання і закоханості.

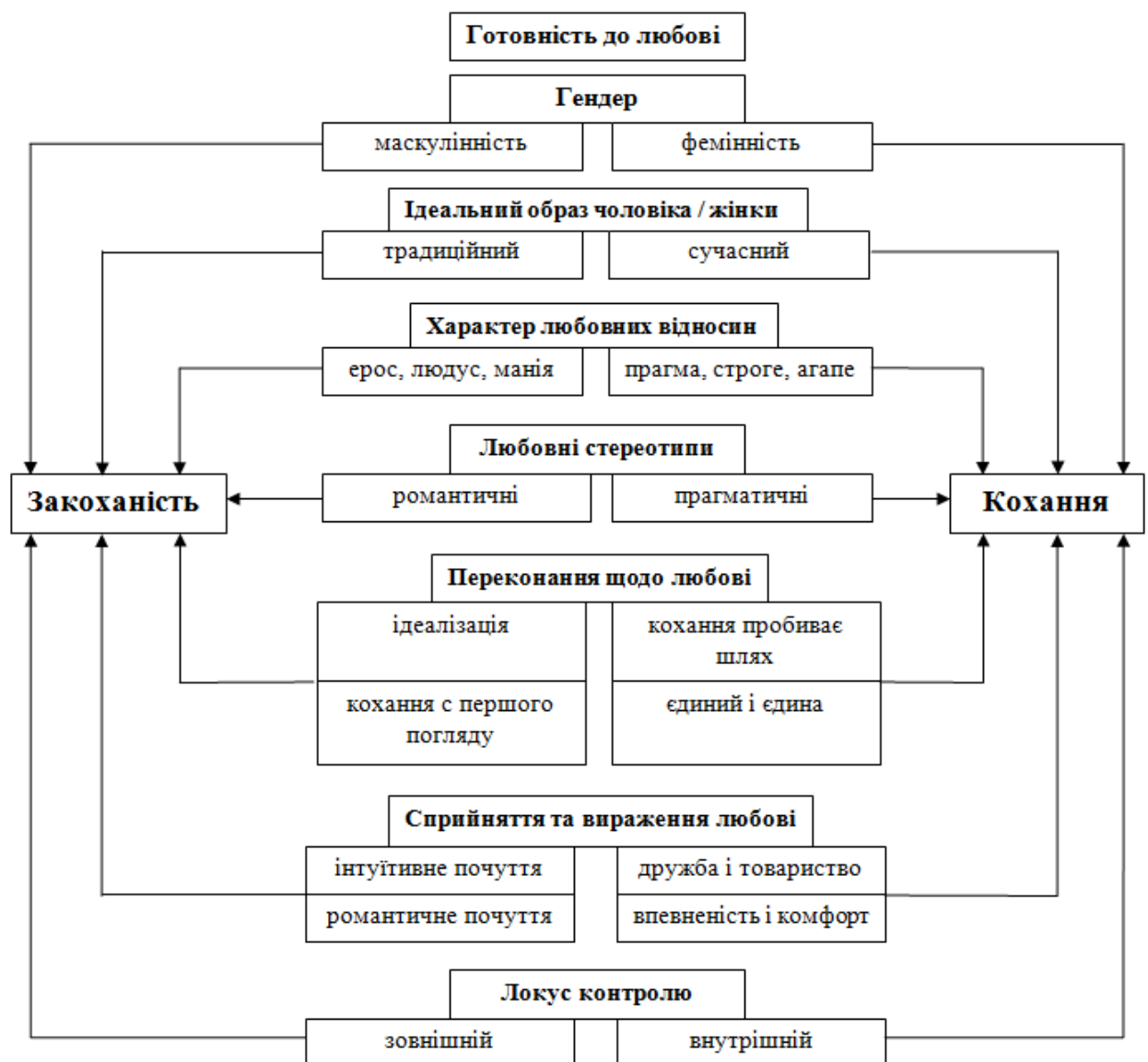

Рис. 3.1. Модель емпіричного дослідження

В подальшому плануванні аналізу результатів та інтерпретації модель має певні зміни (рис. 3.2).

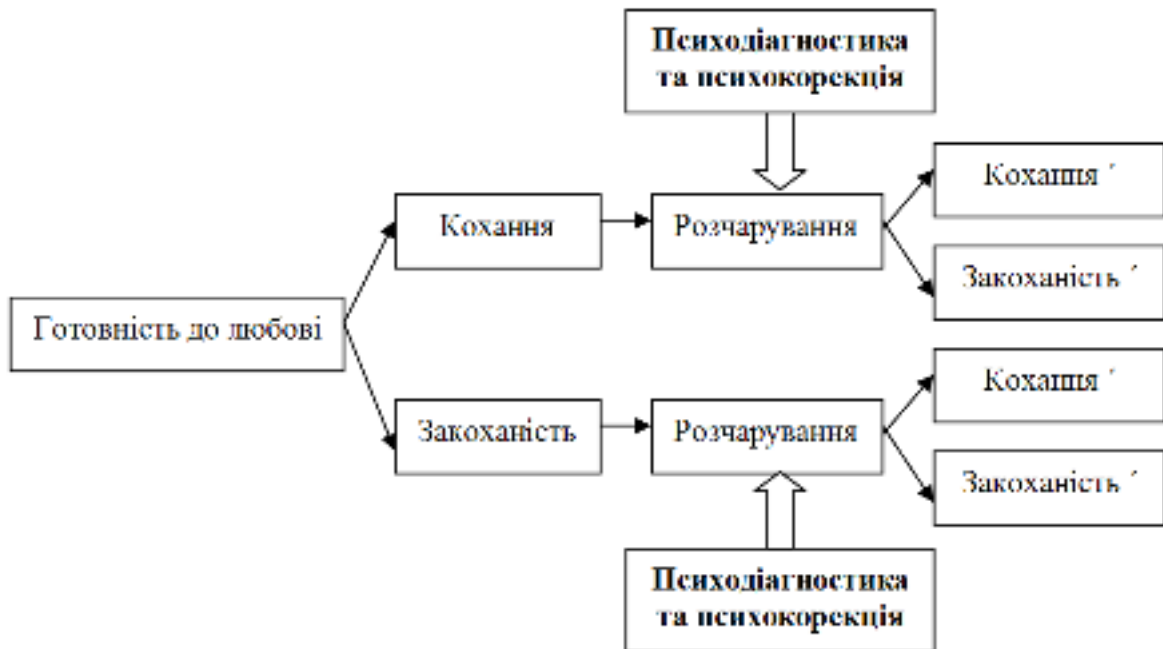

Рис. 3.2. Модель психодіагностичної та психокорекційної допомоги з урахуванням динаміки почуття кохання та закоханості

Згідно мети дослідження, згідно сформованих завдань, згідно гіпотези (для її підтвердження або спростування), в нашому дослідженні використовувались наступні методи:

1. Теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення психологічної літератури з проблеми дослідження);

2. Емпіричні (анкетування, спостереження, психодіагностика). Для психодіагностики були застосовані наступні методики:

- 1) Анкета статевих ролей (С. Бем).
- 2) Метод особистісного семантичного диференціала (О. Кустова).
- 3) Запитальник на схильність до кохання або закоханості.
- 4) Тест на характер любовних стосунків (К. Хендрік, С. Хендрік).
- 5) Тест на романтичні стереотипи. (Д. Нокс, М. Спораківські).
- 6) Тест на переконання щодо кохання. (Д. Шпрехер, Б. Меттс).

7) Тест на сприйняття та вираження кохання (М. Хект, П. Марстон, Л. Ларкі).

8) Запитальник на визначення локусу контролю у любовних стосунках (Ф. Люїс, Т. Чейні, С. Девіс).

3. Математико-статистичні методи (метод середніх значень, дисперсія, кореляційний аналіз, t-критерій Стюдента).

$$\text{Середнє значення: } A_{\text{сер.знач}} = \frac{a_1 + a_2 + \dots + a_n}{n}$$

$$\text{Дисперсія: } \delta = \sqrt{\frac{\sum \Delta^2}{n-1}}$$

$$\text{Кореляційний аналіз: } R_{x,y} = \frac{M_{xy} - M_x M_y}{S_x S_y}$$

$$\text{t-критерій Стюдента: } t = \frac{R_{x,y} \sqrt{n-2}}{\sqrt{1 - R_{x,y}^2}}$$

Дамо характеристику методик дослідження:

1) Анкета статевих ролей (С. Бем).

Адаптований варіант тесту С. Бем, як і оригінальна методика BSRI, включає шкали фемінінності і маскуліності і буферну шкалу загальних якостей, загальна кількість яких - 42.

Тест заснований на принципі самооцінки і складається з трьох вербальних шкал, що містять по 14 характеристик фемінності, маскуліності і загальних (однаковою мірою характерних як для чоловіків, так і для жінок).

Характеристики кожної з трьох шкал чергуються. При тестуванні пропонується оцінити ступінь вираженості кожної характеристики у себе за семибальною шкалою (від 1, якщо характеристика ніколи не буває вірна, до 7 - завжди або майже завжди вірна). Шкала загальних характеристик є буферною і не піддається аналізу. Порівняння показників одного і того ж індивіда за шкалами маскуліності і фемінності дозволяє обчислити ступінь його андрогінності. У результаті виявляється рівень фемінінності, маскуліності, андрогінності або недиференційності психологічної статі

особистості в рамках ортогональної моделі. Дана методика розрахована на учасників дослідження від 12 років і старше (Повний тестовий матеріал за методикою «Анкета статевих ролей» представлені у додатку А).

2) Метод особистісного семантичного диференціала (О. Кустова).

Метод побудований на базі прикметників і деяких описових тверджень, що позначають риси особистості та характеру і орієнтований на оцінку самого себе чи іншої людини і рекомендований його для дослідження гендерних стереотипів особистості.

Опитувальник, містить 40 біполярних і 5 уніполярних шкал. Ряд антонімів, утворюють біполярні градуальні шкали, які були відібрані автором методики з експериментальних досліджень, представлених В.Ф. Петренко. Ряд шкал був складений автором самостійно з опорою на логіку і процедуру розробки, представлену в монографії «Психосемантика свідомості». Ряд доданих якостей, відповідають чоловічим і жіночим ролям, вони взяті з опитувальників MMPI і BSRI. Деякі шкали входять відразу в кілька факторів.

Отримані результати відображають ступінь вираженості традиційного, стереотипного погляду на жінку або чоловіка, а також стереотипність поведінкової моделі випробуваного (Повний тестовий матеріал за методикою «Запитальник на визначення локусу контролю у любовних стосунках» представлені у додатку Б).

3) Запитальник на схильність до кохання або закоханості.

Запитальник був розроблений автором самостійно з опорою на логіку і процедуру розробки та на основі виявлених якостей кохання та закоханості, представлених у таблиці . Запитальник складається з 26 запитань та дозволяє виявити схильність індивіда до кохання або закоханості (Повний тестовий матеріал за методикою «Запитальник на схильність до кохання або закоханості» представлені у додатку В).

4) Тест на характер любовних стосунків (К. Хендрік, С. Хендрік).

Тест призначений для виявлення характер любовних стосунків індивіда і складається з 42 тверджень, які відображають різні погляди партнерів на

кохання. У цьому тесті об'єднанні шість критеріїв, за якими нараховується бали за шістьма субтестами. Ерос уособлює фізичний аспект любові. Він відрізняється інтенсивною емоційною насиченістю і виражається у сильному взаємному тяжінні закоханих один до одного на ранньому етапі відносин. Людус – «любов-гра», бажано з декількома партнерами відразу. Обман для таких відносин цілком прийнятний і, більше того, навіть необхідний як частина любовного ритуалу. Сторге - сплав любові і дружби. У ній немає полум'я еросу; вона надійна, практична і земна. Прагма - розумовий пошук тих якостей, які ми хотіли б бачити в партнері. Манія - неприборкана і нестабільна різновид любові. Агапе - любов самовіддана і повна альтруїзму (Повний тестовий матеріал за методикою «Тест на характер любовних стосунків» представлені у додатку Г).

5) Тест на романтичні стереотипи (Д. Нокс, М. Спораківські).

Тест являє собою біполярну шкалу з 29 тверджень, низький бал за якою означає прихильність до «романтичного кохання», високий бал відповідає «прагматичному кохання» (Повний тестовий матеріал за методикою «Тест на романтичні стереотипи» представлені у додатку Д).

6) Тест на переконання щодо кохання (Д. Шпрехер, Б. Меттс).

Тест призначений для виявлення переконань про любов індивіда і складається з 15 питань. У тесті набирається підсумковий бал, але підрахунок балів здійснюється і в рамках чотирьох окремих субтестів: «Любов пробиває шлях», «Єдиний і єдина», «Ідеалізація» і «Кохання з першого погляду» (Повний тестовий матеріал за методикою «Тест на переконання про любов» представлені у додатку Е).

7) Тест на сприйняття та вираження кохання (М. Хект, П. Марстон, Л. Ларкі).

Тест призначається для виявлення сприйняття та вираження почуття любові і складається з 31 твердження. М. Хект і його колеги встановили, що існує п'ять основних «проявів кохання», - це ті п'ять критеріїв, бали за які підсумовували для результатів даного тесту. Перший критерій, інтуїтивне

відчуття, пов'язаний з усім різноманіттям фізичних відчуттів, такими, як відчуття теплоти і реалізація почуття в сексі. Критерій готовності до стосунків відноситься вже до тих закоханих, які провели деякий час разом і дійшли висновку, що їм хочеться будувати спільне майбутнє. Третя властивість кохання, впевненість і комфорт, визначається відчуттям переконаності і проявляється через можливість ділитися найпотаємнішими почуттями і з радістю поступатися партнеру. Критерій дружби і товариства описує відчуття єдності, яке пронизує стосунки пари і її бажання ділити між собою все, що приносить закоханим життя. Критерій романтичного, або традиційного почуття об'єднує в собі ті почуття і відчуття, які властиві більшості закоханих людей: відчуття привабливості, бажаності, припливу сил, поряд з нервозністю, які закохані часто описують як хвилююче відчуття у животі (Повний тестовий матеріал за методикою «Тест на сприйняття та вираження любові» представлені у додатку Є).

8) Запитальник на визначення локусу контролю у любовних стосунках (Ф. Люїс, Т. Чейні, С. Девіс).

Тест складається з 28 тверджень та призначається для прогнозування поведінки людей в соціальному середовищі. Тест є доопрацювання загального запитальник на визначення локусу контролю розробленого психологом Д. Роттером. Власники зовнішнього локусу контролю в міжособистісних відносинах переконані, що вони мало чим можуть вплинути на характер відносин з іншими людьми. Власники внутрішнього локусу контролю в міжособистісних відносинах допускають, що така манера їх спілкування з іншими людьми визначить, як ті в свою чергу будуть з ними обходитися (Повний тестовий матеріал за методикою «Запитальник на визначення локусу контролю у любовних стосунках» представлені у додатку Ж).

Деякі результати дослідження нами були співставленні з розрахунками за формулою любові (В.Ф. Присняков та Л.М. Приснякова), яка ставить у відповідність емоційне напруження широкого почуття любові і різницю між

наявною в пам'яті людини інформацією щодо деякої абстрактної особистості і реальною людиною. Емоційне напруження вузького прийняття почуття любові може відповідати різниці інформацій про абстрактну людину протилежної статі як об'єкт задоволення потреби продовження роду, свого особистого продовження Q та інформацією в пам'яті тієї ж людини в даний момент часу щодо реальних якостей конкретного суб'єкта.

Покажемо, як використовуючи розроблену теорію переробки інформації пам'яттю людини (ТППЛ), точно визначити зазначену вище різницю між двома кількостями інформації

$$\Delta J = Q - J \quad (1).$$

Нехай M - суб'єкт, який отримує інформацію про людину протилежної статі F . Визначимо спочатку величину L емоційної напруги почуття любові M до F як зворотне значення різниці кількості інформації

$$\Delta J: L - 1 / \Delta J \quad (2).$$

Нехай Q' - абсолютна кількість інформації про ідеал (в даному випадку про ідеал жіночої статі F). Ця інформація включає деякі ідеалізовані уявлення, сформовані вихованням, освітою, культурою, літературою і кіно, самим життям і т.п. Реальна сформована в пам'яті M до початку знайомства з F величина «допустимого» ідеалу Q з часом може мінятися (наприклад, з віком M , через зниження пропонованих вимог до F і т.д.). Іншими словами, відбувається адаптація M до його уявлення щодо своєї «судженої» (або навпаки). Можна цю закладену в пам'ять абстрактну інформацію щодо ідеалу людини протилежної статі представити у відносному вигляді як

$$Q = Q / Q' \quad (3).$$

На першому етапі знайомства відсутність повної інформації щодо конкретної людини протилежної статі (у розглянутому прикладі щодо F) може сприяти «домислюванню» - додаванню передбачуваних можливих рис F . Цю інформацію будемо позначати через Z або у відносному вигляді

$$Z = Z / Q' \quad (4).$$

З початку знайомства у пам'ять суб'єкта М починає надходити інформація щодо істинних рисах суб'єкта F. Прийmemo, що позитивна інформація від F до М надходить з темпом G, негативна - з темпом g, причому тривалість надходження першої t', другої t'. Очевидно в загальному випадку припускати, що після «сеансу» подачі певної інформації настає період мовчання t" (позитивна) або t" (негативна інформація), за час якого засвоєна інформація частково забувається. У результаті в пам'яті суб'єкта М накопичується позитивна інформація щодо людини протилежної статі у кількості U або у відносному вигляді

$$U = U / U_{\Sigma} \quad (5).$$

Аналогічно можна записати і величину негативної інформації E або

$$E = E / E_{\Sigma} \quad (6).$$

Природно вважати, що межею першої величини буде U_{Σ} - загальна кількість позитивної інформації щодо людини протилежної статі F, яке надходить в пам'ять М за весь час. Швидше за все $Q' > U_{\Sigma}$, т.я. реальна людина навряд чи буде краще створеного у пам'яті, уявного ідеалу, хоча це і не виключено. Межею негативної інформації є величина E_{Σ} - кількість інформації щодо всіх негативних рисах F, яка надійшла в пам'ять М за весь час, що розглядається.

Визначимо коефіцієнт любові однієї людини до іншої як величину, зворотною - пропорційну різниці між «уявним» ідеалом М щодо F Q і та реальною величиною інформації, що надійшла Z, U, E:

$$L \sim \frac{1}{Q - Z - U + |E|} \quad (7).$$

Таким чином, розроблена модель емпіричного дослідження дасть змогу об'єднувати та аналізувати отримані результати за двома основними почуттями: закоханістю та коханням. Використання отриманих результатів у вигляді математичної залежності дає змогу визначити коефіцієнт любові.

3.2 Учасники емпіричного дослідження

Базою емпіричного дослідження були вищі навчальні заклади міста Дніпра

Загалом у дослідженні приймали участь 120 осіб різної статі (90 чоловіків та 30 жінок).

Представимо статеві особливості учасників емпіричного дослідження у кількісному значенні на діаграмі (рис. 3.3).

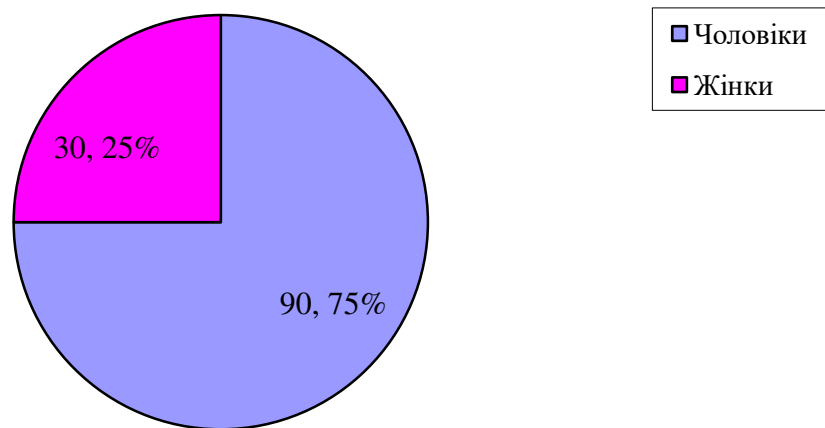

Рис. 3.3. Співвідношення учасників емпіричного дослідження за статевими ознаками у кількісному значенні

Як бачимо з діаграми 3.3, у досліджуваній групі 75% чоловіків та 25% жінок.

3.3 Результати емпіричного дослідження та їх аналіз

Для виявлення особливостей переживання кохання-закоханості в залежності гендерних ознак, ми у нашому дослідженні акцентували увагу на наступних методиках.

3.3.1 Анкета статевих ролей

Для диференціації досліджуваної групи за гендерними ознаками (маскулінність, фемінність, андрогінність) ми використали «Анкету статевих ролей» (автор: С. Бем).

Узагальнюючі данні щодо учасників емпіричного дослідження за статевими та гендерними ознаками представимо у вигляді таблиці (табл. 3.1).

Табл. 3.1

Учасники емпіричного дослідження за статевими та гендерними ознаками

Гендер \ Стать	Чоловіки	Жінки	Всього за гендером
Маскулінні	54	3	57
Фемінні	-	6	6
Андрогінні	36	21	57
Всього за статтю	90	30	120

Представимо учасників дослідження чоловічої статі за гендерними ознаками у вигляді діаграми (рис. 3.4)

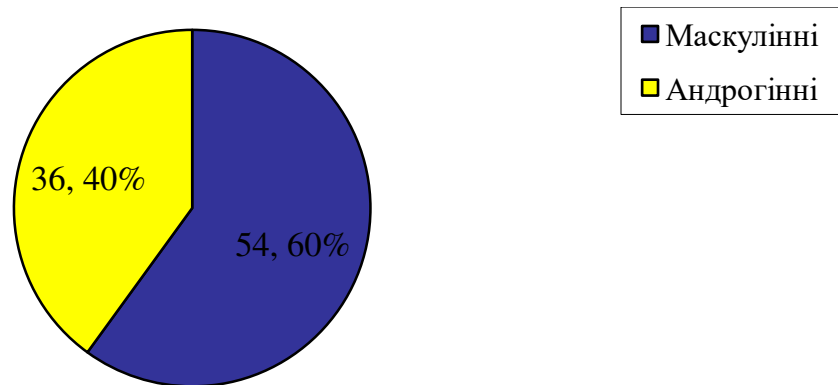

Рис. 3.4. Гендерні ознаки учасників дослідження чоловічої статі

Як бачимо з рис. 3.4, серед учасників дослідження 60% маскулінних та 40% андрогінних чоловіків. Варто зауважити, що серед учасників дослідження фемінні чоловіки відсутні.

Представимо учасників дослідження жіночої статі за гендерними ознаками у вигляді діаграми (рис. 3.5)

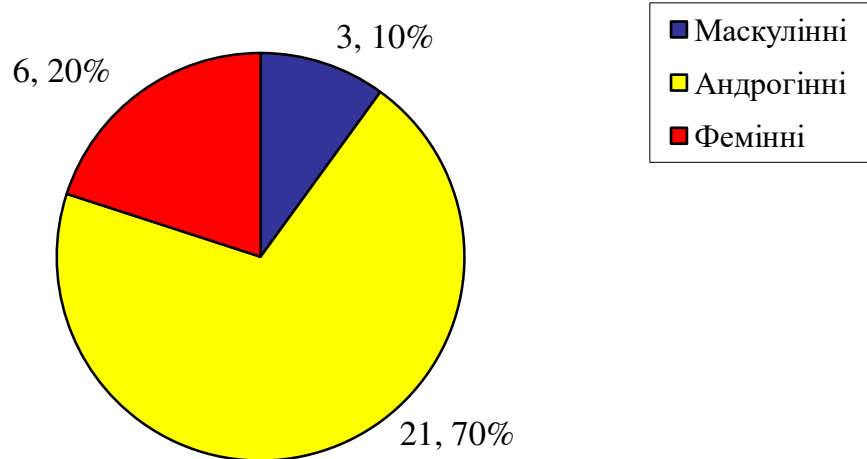

Рис. 3.5. Гендерні ознаки учасників дослідження жіночої статі

Як бачимо з рис. 3.5, серед учасників дослідження 70% андрогінних, 20% фемінних та 10% маскулінних жінок.

Представимо всіх учасників дослідження (чоловіків і жінок) за гендерними ознаками у вигляді діаграми (рис. 3.6)

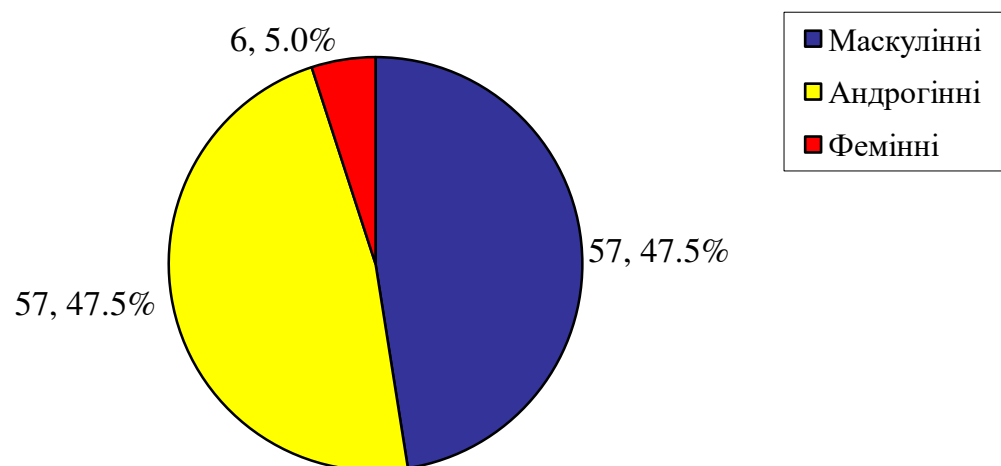

Рис. 3.6. Гендерні ознаки учасників дослідження

Як бачимо з рис. 3.6, серед учасників дослідження 47,5% маскулінних, 47,5% андрогінних та 5% маскулінних індивідів.

Значні показники андрогінності у чоловіків (40%) свідчать про загальну тенденцію в українському суспільстві щодо фемінізації чоловіків, а значні показники маскулінності (10%) та андрогінності (70%) свідчать про загальну тенденцію в українському суспільстві щодо маскулінізації жінок.

Зробимо порівняльну таблицю учасників дослідження за статевими та гендерними ознаками таблиці (табл. 3.2).

Табл. 3.2

Порівняння учасників емпіричного дослідження за статевими та гендерними ознаками

Статеві ознаки		Гендерні ознаки		
Чоловіки	Жінки	Маскулінні	Андрогінні	Фемінні
75%	25%	47,5%	47,5%	5%

Як бачимо з порівняльної табл. 3.2, після виявлення гендерних ознак учасників дослідження, група має зовсім інакший вигляд.

В результаті виявлення гендерних ознак групи, учасники дослідження були нами виділені у п'ять груп (табл. 3.3)

Табл. 3.3

Групи учасників емпіричного дослідження за гендерними ознаками

Чоловіки маскулінні Ч(м)	Чоловіки андрогінні Ч(а)	Жінки маскулінні Ж(м)	Жінки андрогінні Ж(а)	Жінки фемінні Ж(ф)
54	36	3	21	6

Представимо групи учасників емпіричного дослідження за гендерними ознаками у вигляді діаграми (рис. 3.6)

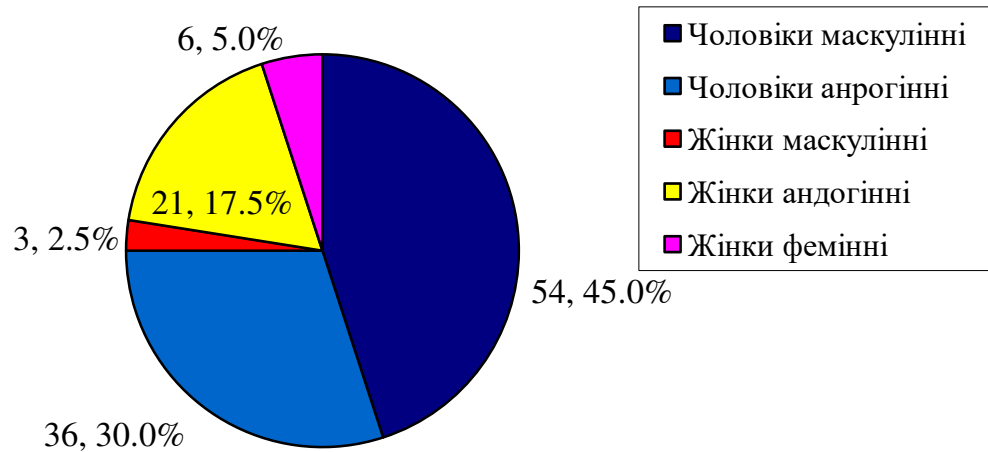

Рис. 3.7. Групи учасників емпіричного дослідження за гендерними ознаками

Таким чином, отримані результати дають нам змогу аналізувати результати учасників дослідження за віковими та гендерними ознаками.

3.3.2 Метод особистісного семантичного диференціала

Для виявлення образів ідеальної жінки та ідеального чоловіка ми використали «Метод особистісного семантичного диференціала» (автор: О. Кустова).

Узагальнюючі данні щодо образів ідеальної жінки та ідеального чоловіка учасників емпіричного дослідження за гендерними ознаками представимо у вигляді таблиці (табл. 3.4).

Табл. 3.4

Образи ідеальної жінки та ідеального чоловіка учасників емпіричного дослідження за гендерними ознаками

Ідеальний образ		Ч(м)	Ч(а)	Ж(м)	Ж(а)	Ж(ф)
Образ ідеальної жінки	Традиційний	54 (100%)	36 (100%)	-	5 (24%)	6 (100%)
	Сучасний	-	-	3 (100%)	16 (76%)	-
Образ ідеального чоловіка	Традиційний	33 (61%)	6 (17%)	3 (100%)	2 (10%)	6 (100%)
	Сучасний	21 (39%)	30 (83%)	-	19 (90%)	-

Виявивши у учасників емпіричного дослідження образи ідеальної жінки та ідеального чоловіка можна сказати, що 100% маскулінних та андрогінних чоловіків схильні до традиційного образу ідеальної жінки. Традиційний образ ідеальної жінки також підтримують 100% фімінних та 24% андрогінних жінок. Сучасний образ ідеальної жінки підтримують 100% маскулінних та 76% андрогінних жінок.

Традиційний образ ідеального чоловіка підтримують 61% маскулінних та 17% андрогінних чоловіків. Традиційний образ ідеального чоловіка підтримують 100% маскулінних та фімінних жінок, а також 10% андрогінних. Сучасний образ ідеального чоловіка підтримують 39% маскулінних та 83% андрогінних чоловіків, а також 90% андрогінних жінок.

Найбільші протиріччя виникли в уявленнях образу ідеальної жінки саме у представниць жіночої статі. Їхня думка в оцінці розходиться з думкою чоловіків у наслінок емансипованого погляду на місце і роль жінки в сучасному суспільстві та сім'ї. Чоловіки у своїй думці більш об'єктивні, а жінки суб'єктивні.

Таким чином, виявлені гендерні особливості образів ідеальної жінки та ідеального чоловіка учасників емпіричного дослідження.

3.3.3 Запитальник на схильність до кохання або закоханості

Для виявлення схильності до кохання або закоханості учасників дослідження ми використали «Запитальник на схильність до кохання або закоханості».

Узагальнюючі данні щодо схильності до кохання або закоханості учасників дослідження за гендерними ознаками представимо у вигляді таблиці (табл. 3.5).

Схильність до кохання або закоханості учасників емпіричного дослідження
за гендерними ознаками

Кохання / закоханість	Ч(м)	Ч(а)	Ж(м)	Ж(а)	Ж(ф)
Кохання	5 (9%)	13 (36%)	-	16 (76%)	5 (83%)
Закоханість	49 (91%)	23 (64%)	3 (100%)	5 (24%)	1 (17%)

Виявивши у учасників емпіричного дослідження схильність до кохання або закоханості можна сказати, що абсолютна більшість маскулінних чоловіків (91%) та маскулінних жінок (100%) схильні до почуття закоханості, а абсолютна більшість фемінних жінок (83%) схильні до почуття кохання. Більшість андрогінних чоловіків (64%) схильна до почуття закоханості, а більшість андрогенних жінок (76%) схильні до почуття кохання. В результаті цього можна говорити про пряму залежність гендерних ознак індивіда та його схильністю до кохання/закоханості, а саме: вираженість маскулінних ознак індивіда говорить про схильність до почуття закоханості, а вираженість фемінних ознак – до почуття кохання.

Схильність до кохання та закоханості пояснюється ще віковими особливостями учасників емпіричного дослідження (20-21 рік) та різницею статевих уявлень щодо любовних відносин. У чоловічої статі переважає романтична фаза відносин, тобто пріоритет тілесного над духовним, а у жінок – духовного над тілесним.

Таким чином, виявлені гендерні особливості схильності до кохання або закоханості учасників емпіричного дослідження.

3.3.4 Тест на характер любовних стосунків

Для виявлення характеру любовних стосунків учасників дослідження ми використали «Тест на характер любовних стосунків» (автор: К. Хендрік, С. Хендрік).

Узагальнюючі данні щодо характеру любовних стосунків учасників дослідження за гендерними ознаками представимо у вигляді таблиці (табл. 3.6).

Табл. 3.6

Характер любовних стосунків учасників емпіричного дослідження за гендерними ознаками

Характер любовних стосунків	Ч(м)	Ч(а)	Ж(м)	Ж(а)	Ж(ф)
Ерос	54 (100%)	36 (100%)	3 (100%)	21 (100%)	6 (100%)
Людус	6 (11%)	-	1 (33%)	-	-
Прагма	-	9 (25%)	1 (33%)	15 (71%)	4 (66%)
Сторхе	-	21 (58%)	1 (33%)	12 (57%)	4 (66%)
Мания	-	19 (52%)	-	11 (52%)	3 (50%)
Агапе	54 (100%)	36 (100%)	3 (100%)	21 (100%)	6 (100%)

Виявивши у учасників емпіричного дослідження характер любовних стосунків можна сказати, що «Ерос» та «Агапе» характерні для всіх незалежно від гендерних ознак. Це може свідчити про те, що учасникам дослідження у стосунках характерні пристрасть та самопожертва, як базові елементи любовних стосунків.

Стосунки типу «Людус» більшості не характерні, за винятком декількох маскулінних чоловіків (11%) та маскулінних жінок (33%). Це може свідчити про прямий зв'язок, хоча і не сильний, між маскулінністю індивіда та характером стосунків типу «Людус».

Стосунки типу «Прагма» характерні для більшості андогінних (71%) та фемінних жінок (66%). Маскуліним чоловікам абсолютно не характерні стосунки типу «Прагма», але трохи характерні андрогінним чоловікам (25%). Це може свідчити про прямий зв'язок між фемінністю індивіда та характером стосунків типу «Прагма».

Стосунки типу «Сторхе» характерні для більшості фемінних (66%) та андогінних (57%) жінок, а також для більшості андрогінних чоловіків (58%). Маскуліним чоловікам не характерні стосунки типу «Сторхе», так як і більшості маскуліним жінкам (33%). Це може свідчити про прямий зв'язок між фемінністю та андрогінністю індивіда та характером стосунків типу «Сторхе».

Стосунки типу «Манія» характерні для половини фемінних (50) та андрогенних (52%) жінок та андрогінних чоловіків (52%), але не характерні для маскулінних чоловіків та маскулінних жінок. Це може свідчити про прямий зв'язок між фемінністю та андрогінністю індивіда та характером стосунків типу «Сторхе».

Представлений характер любовних стосунків в сучасному суспільстві може мати деякі трансформації, але метою нашого дослідження було виявлення не трансформацій, а характер.

Таким чином, виявлені гендерні особливості характеру любовних стосунків учасників емпіричного дослідження.

3.3.5 Тест на романтичні стереотипи

Для виявлення стереотипів у любовних стосунках учасників дослідження ми використали «Тест на романтичні стереотипи» (автор: Д. Нокс, М. Спораківські).

Узагальнюючі данні щодо стереотипів у любовних стосунках учасників дослідження за гендерними ознаками представимо у вигляді таблиці (табл. 3.7).

Табл. 3.7

Стереотипи у любовних стосунках учасників емпіричного дослідження за гендерними ознаками

Стереотипи у любовних стосунках	Ч(м)	Ч(а)	Ж(м)	Ж(а)	Ж(ф)
Романтизм	32 (59%)	29 (80%)	2 (66%)	8 (38%)	1 (17%)
Прагматизм	22 (41%)	7 (20%)	1 (34%)	13 (62%)	5 (83%)

Виявивши у учасників емпіричного дослідження стереотипи у любовних стосунках можна сказати, що до романтизму схильні більшість маскулінних чоловіків (59%), андрогінних чоловіків (80%) та маскулінних жінок (66%). Це може свідчити про прямий зв'язок між маскулінністю та романтизмом.

До прагматизму схильні більшість фемінних жінок (83%) та андрогінних жінок (62%). Це може свідчити про прямий зв'язок між фемінністю та прагматизмом.

Слід зазначити, що в сучасному українському суспільстві жінки більш адаптовані, тому і більш прагматичні. При виборі любовного партнера вони орієнтовані на матеріальний добробут, ніж на романтичні почуття. Саме матеріальний добробут партнера дає жінкам можливість рости дітей та давати їм належну освіту.

Таким чином, виявлені гендерні особливості стереотипів у любовних стосунках учасників емпіричного дослідження.

3.3.6 Тест на переконання щодо кохання

Для виявлення переконань щодо кохання учасників дослідження ми використали «Тест на переконання щодо кохання» (автор: Д. Шпрехер, Б. Меттс).

Узагальнюючі данні про переконання щодо коханні учасників дослідження за гендерними ознаками представимо у вигляді таблиці (табл. 3.8).

Табл. 3.8

Переконання щодо кохання учасників емпіричного дослідження за гендерними ознаками

Переконання щодо кохання	Ч(м)	Ч(а)	Ж(м)	Ж(а)	Ж(ф)
Єдиний та єдина	-	4 (11%)	-	6 (28%)	4 (66%)
Ідеалізація	32 (59%)	21 (58%)	2 (66%)	13 (62%)	4 (66%)
Кохання пробиває шлях	43 (80%)	31 (86%)	2 (66%)	17 (80%)	4 (66%)
Кохання з першого погляду	48 (89%)	26 (72%)	2 (66%)	8 (38%)	2 (33%)

Виявивши у учасників емпіричного дослідження переконання щодо кохання можна сказати, що «Ідеалізація» партнера і стосунків та переконання що «Кохання пробиває шлях» притаманні більшості індивідам по кожній групі. Це може свідчити про те, що більшості людей притаманна ідеалізація у любовних стосунках та впевненість в тому що з любов'ю вони все переможуть.

До «Кохання з першого погляду» схильні більшість маскулінних чоловіків (89%) та андрогінних чоловіків (72%), а також маскулінних жінок

(66%). Це може свідчити про прямий зв'язок між маскулінністю та коханням з першого погляду.

Віра у «Єдиного та єдину» притаманна більшості фемінним жінкам (66%). У маскулінних чоловіків та маскулінних жінок така віра відсутня. Це може свідчити про прямий зв'язок між фемінністю та вірою у «Єдиного та єдину».

Аналіз отриманих результатів свідчить про психічний розвиток особистостей у віковій групі, яка взяла участь у емпіричному дослідженні. Чоловікам більш притаманна наївність у переконаннях щодо кохання. Жінки більше орієнтовані на особистісний та соціальний досвід, що знаходить відображення у кількісних показниках.

Таким чином, виявлені гендерні особливості переконань щодо кохання учасників емпіричного дослідження.

3.3.7 Тест на сприйняття та вираження кохання

Для виявлення сприйняття та вираження кохання учасників дослідження ми використали «Тест на сприйняття та вираження кохання» (автор: М. Хект, П. Марстон, Л. Ларкі).

Узагальнюючі данні щодо сприйняття та вираження кохання учасників дослідження за гендерними ознаками представимо у вигляді таблиці (табл. 3.9).

Табл. 3.9

Сприйняття та вираження кохання учасників емпіричного дослідження за гендерними ознаками

Сприйняття та вираження кохання	Ч(м)	Ч(а)	Ж(м)	Ж(а)	Ж(ф)
Інтуїтивне відчуття	45 (83%)	23 (64%)	2 (66%)	8 (38%)	3 (50%)
Дружба і товариство	19 (35%)	21 (70%)	1 (33%)	18 (86%)	5 (83%)

Впевненість і комфорт	21 (39%)	19 (53%)	1 (33%)	16 (76%)	4 (66%)
Романтичне почуття	41 (76%)	21 (58%)	2 (66%)	9 (42%)	2 (33%)
Готовність до стосунків	38 (70%)	29 (80%)	2 (66%)	18 (86%)	6 (100%)

Виявивши у учасників емпіричного дослідження сприйняття та вираження кохання можна сказати, що готовність до стосунків притаманна більшості індивідам по кожній групі. Це може свідчити про те, що у всіх людей є потреба у коханні та стосунках.

До «Інтуїтивне почуття» схильні більшість маскулінних (83%) та андрогінних (64%) чоловіків, а також маскулінних жінок (66%). Це може свідчити про прямий зв'язок між маскулінністю та схильністю до інтуїтивного відчуття у коханні.

До «Дружби та товариства» схильні більшість фемінних (83%) та андрогінних (86%) жінок, а також андрогінних чоловіків (66%). Це може свідчити про прямий зв'язок між фемінністю та схильністю до дружби та товариства у коханні.

До «Впевненості і комфорту» схильні більшість фемінних (66%) та андрогінних (76%) жінок, а також андрогінних чоловіків (53%). Це може свідчити про прямий зв'язок між фемінністю та схильністю до впевненості і комфорту у коханні.

До «Романтичного почуття» схильні більшість маскулінних (76%) та андрогінних (58%) чоловіків, а також маскулінних жінок (66%). Це може свідчити про прямий зв'язок між маскулінністю та схильністю до романтичного почуття у коханні.

Аналіз отриманих результатів свідчить про потребу психологічного добробуту. Психологічний добробут - це поняття, що має пряме відношення до якості людського життя, що включає в себе переживання щастя, відчуття

осмислення свого існування, почуття самоактуалізації і повноти життя (Ryan, Deci, 2001). На думку Т. Кассера довготривалі життєві цілі можуть потрапляти під дві категорії:

1) прагнення накопичити багатство і мати привабливу зовнішність, тобто стосується зовнішніх показників людських цінностей;

2) відповідає задоволенню базових потреб і включає внутрішні цілі, тобто побудова міжособистісних відносин, особистісного росту. Таким чином чоловіки, учасники емпіричного дослідження, більше орієнтовані на 1 категорію життєвих цілей, а жінки на 2 категорію.

Таким чином, виявлені гендерні особливості сприйняття та вираження кохання учасників емпіричного дослідження.

3.3.8 Запитальник на визначення локусу контролю у любовних стосунках

Для виявлення локусу контролю у любовних стосунках учасників дослідження ми використали «Запитальник на визначення локусу контролю у любовних стосунках» (автор: Ф. Люїс, Т. Чейні, С. Девіс).

Узагальнюючі данні щодо локусу контролю у любовних стосунках учасників дослідження за гендерними ознаками представимо у вигляді таблиці (табл. 3.10).

Табл. 3.10

Локус контролю у любовних стосунках учасників емпіричного дослідження за гендерними ознаками

Локус контролю у любовних стосунках	Ч(м)	Ч(а)	Ж(м)	Ж(а)	Ж(ф)
Внутрішній	34 (63%)	19 (53%)	2 (66%)	11 (52%)	2 (33%)
Зовнішній	20 (37%)	17 (47%)	1 (33%)	10 (48%)	4 (66%)

Виявивши у учасників емпіричного дослідження локус контролю у любовних стосунках можна сказати, що до внутрішнього локус контролю схильні більшість маскулінних (63%) та андрогінних (53%) чоловіків, а також маскулінних жінок (66%). Це може свідчити про прямий зв'язок між маскулінністю та внутрішнім локусом контролю у любовних стосунках.

До зовнішнього локус контролю схильні більшість фемінних (66%), а також практично половина андрогінних жінок (48%) та чоловіків (47%). Це може свідчити про прямий зв'язок між фемінністю та зовнішнім локусом контролю у любовних стосунках.

Отримані результати свідчать про специфіку локусу контролю у любовних стосунках. У всіх маскулінних та андрогінних досліджуваних індивідів внутрішній локус контролю домінує над зовнішнім. Тільки у фемінних жінок домінує зовнішній локус контролю. Це свідчить про залежність фемінних жінок від сприйняття їх оточуючим світом та ґрунтуванні їх свідомості на культурологічній основі (які складаються з традицій, звичаїв та норм поведінки).

Таким чином, виявлені гендерні особливості локусу контролю у любовних стосунках учасників емпіричного дослідження.

Узагальнюючі данні щодо всіх методик емпіричного дослідження у формі виражених показників представимо у вигляді зведеної таблиці (табл. 3.11).

Зведена таблиця результатів емпіричного дослідження у формі
виражених показників

№	Методики	Ч(м)	Ч(а)	Ж(м)	Ж(а)	Ж(ф)
1.а	Образ ідеальної жінки (традиційний-сучасний)	Т	Т	С	С	Т
1.б	Образ ідеального чоловіка (традиційний-сучасний)	Т	С	Т	С	Т
2.	Схильність до кохання або закоханості	З	З	З	К	К
3.	Характер любовних стосунків	Е, А	Е, А, С, М	Е, А	Е, А, П, С, М	Е, А, П, С
4.	Стереотипи у любовних стосунках (романтизм-прагматизм)	Р	Р	Р	П	П
5.	Переконання щодо кохання	І, КПШ, КПП	І, КПШ, КПП	І, КПШ, КПП	І, КПШ	ЄЄ, І, КПШ,
6.	Сприйняття та вираження кохання	ІВ, РП, ГС	ІВ, ДТ, ВК, РП, ГС	ІВ, РП, ГС	ДТ, ВК, ГС	ДТ, ВК, ГС
7.	Локус контролю у любовних стосунках (внутрішній-зовнішній)	В	В	В	В	З

З метою виявлення кількісних показників ступеня готовності до кохання (L) нами був використаний метод ТПП, який дозволяє нам простежити на нашій вибірці зміну показників у чоловіків і жінок. Тому в формулу були вставлені значення таблиць емпіричної частини нашого дослідження, які узгоджуються зі значеннями теоретичної формули авторів (формули кохання). Для нашої вибірки результати розрахунків виглядають таким чином:

Z - стереотипи у любовних стосунки (дані табл. 3.7);

U₊₁ - переконання щодо кохання (дані табл. 3.8);

E₋₁ - локус контролю (внутрішній > зовнішній) (дані табл. 3.10);

Q - схильність до кохання або закоханості (дані табл. 3.5).

$$L \sim \frac{1}{Q - Z - U + |E|}$$

$$L_{\text{ч(м)}} = 1 / (49 - 32 - 48 + 34) = 1 / 3 = 0,33$$

$$L_{\text{ч(а)}} = 1 / (23 - 29 - 26 + 19) = 1 / 13 = 0,08$$

$$L_{\text{ж(м)}} = 1 / (3 - 2 - 2 + 2) = 1 / 1 = 1$$

$$L_{\text{ж(а)}} = 1 / (16 - 13 - 8 + 11) = 1 / 6 = 0,17$$

$$L_{\text{ж(ф)}} = 1 / (5 - 5 - 2 + 4) = 1 / 2 = 0,5$$

	Маскулінні	Андрогінні	Фемінні
Чоловіки	0,33	0,08	-
Жінки	1,0	0,17	0,5

У осіб, які мають чітко визначену психологічну стать показник готовності до кохання має більш високі значення ніж у осіб, які мають ознаки і маскулінності і фемінності (у маскулінних чоловіків $L=0,33$, а у чоловіків андрогенних $L=0,08$); у жінок (маскулінних $L=1$, у андрогенних $L=0,17$, а у фемінних $L=0,5$). Таким чином, особи, які мають домінування маскулінності у своєї психологічної статі мають значення L вищу ніж у фемінних. На наш погляд, це пов'язано із самостійністю, рішучістю та ініціативністю маскулінних особистостей. На наш погляд, отримані показники готовності до кохання доповнюють дослідження С. Бем.

Готовність до любові більше виражена у жінок, ніж у чоловіків, що пов'язано з особливостями формування як фізіологічному прояві так і у психічному. Жінки у своєму психічному розвитку випереджують розвиток чоловіків на 5-6 років. Тому отримані результати підтверджують думку щодо гендерних ознак психічного формування особистості.

Проблема математизації психічних процесів та психічних явищ являється актуальною в психології. Математизація почуттів особистості має незначні по кількості видання, но при тому дуже якісні. До таких досліджень відносяться дослідження П.Сімонова, П. Анохіна та інш. Тому робота над математизацією готовності до любові у гендерному напрямку буде нами продовжена та ускладнена в аналізі.

Таким чином, в нашій дослідницькій роботі була зроблена спроба створення моделі емпіричного дослідження, аналізу отриманих результатів та увязання результатів з розглядаємими поняттями – кохання та закоханість, фемінність та маскуліність, готовність до кохання та кохання і таке інш. Наш погляд це є одним із моментів, які допомагають розглядати та аналізувати гендерні особливості теорії кохання.

Таким чином, гіпотеза нашого дослідження підтверджена, всі завдання виконані, мета дослідження досягнута.

Висновки до розділу 3

Таким чином, в цьому розділі було проведено емпіричне дослідження для виявлення особливостей переживання кохання/закоханості в залежності гендерних ознак.

Базою емпіричного дослідження був вищій навчальний заклад міста Дніпропетровська державної форми власності: Національна металургійна академія України (НМетАУ). В дослідженні приймали участь студенти 4-го курсу факультету комп'ютерних систем, енергетики та автоматизації НМетАУ. Загалом у дослідженні приймали участь 120 осіб різної статі (90 чоловіків та 30 жінок).

В результаті виявлення гендерних ознак групи, учасники дослідження були нами виділені у п'ять груп: маскулінні чоловіки, андрогінні чоловіки, маскулінні жінки, андрогінні жінки та фемінні жінки.

Виявивши у учасників емпіричного дослідження образи ідеальної жінки та ідеального чоловіка можна сказати, що 100% маскулінних та андрогінних чоловіків схильні до традиційного образу ідеальної жінки. Традиційний образ ідеальної жінки також підтримують 100% фемінних та 24% андрогінних жінок. Сучасний образ ідеальної жінки підтримують 100% маскулінних та 76% андрогінних жінок. Традиційний образ ідеального чоловіка підтримують 61% маскулінних та 17% андрогінних чоловіків. Традиційний образ ідеального чоловіка підтримують 100% маскулінних та фемінних жінок, а також 10% андрогінних. Сучасний образ ідеального чоловіка підтримують 39% маскулінних та 83% андрогінних чоловіків, а також 90% андрогінних жінок.

Виявивши у учасників емпіричного дослідження схильність до кохання або закоханості можна сказати, що абсолютна більшість маскулінних чоловіків (91%) та маскулінних жінок (100%) схильні до почуття закоханості, а абсолютна більшість фемінних жінок (83%) схильні до почуття кохання. Більшість андрогінних чоловіків (64%) схильна до почуття закоханості, а

більшість андрогенних жінок (76%) схильні до почуття кохання. В результаті цього можна говорити про певну залежність гендерних ознак індивіда та його схильністю до кохання/закоханості, а саме: вираженість маскулінних ознак індивіда говорить про схильність до почуття закоханості, а вираженість фемінних ознак – до почуття кохання.

Виявивши у учасників емпіричного дослідження характер любовних стосунків можна сказати, що «Ерос» та «Агапе» характерні для всіх незалежно від гендерних ознак. Це може свідчити про те, що учасникам дослідження у стосунках характерні пристрасть та самопожертва, як базові елементи любовних стосунків. Стосунки типу «Людус» більшості не характерні, за винятком декількох маскулінних чоловіків (11%) та маскулінних жінок (33%). Це може свідчити про прямий зв'язок, хоча і не сильний, між маскулінністю індивіда та характером стосунків типу «Людус». Стосунки типу «Прагма» характерні для більшості андогінних (71%) та фемінних жінок (66%). Маскуліним чоловікам абсолютно не характерні стосунки типу «Прагма» але трохи характерні андрогінним чоловікам (25%). Це може свідчити про прямий зв'язок між фемінністю індивіда та характером стосунків типу «Прагма». Стосунки типу «Сторхе» характерні для більшості фемінних (66%) та андогінних (57%) жінок, а також для більшості андрогенних чоловіків (58%). Маскуліним чоловікам не характерні стосунки типу «Сторхе», так як і більшості маскуліним жінкам (33%). Це може свідчити про прямий зв'язок між фемінністю та андрогінністю індивіда та характером стосунків типу «Сторхе». Стосунки типу «Манія» характерні для половини фемінних (50) та андрогенних (52%) жінок та андрогінних чоловіків (52%), але не характерні для маскулінних чоловіків та маскулінних жінок. Це може свідчити про прямий зв'язок між фемінністю та андрогінністю індивіда та характером стосунків типу «Сторхе».

Виявивши у учасників емпіричного дослідження стереотипи у любовних стосунках можна сказати, що до романтизму схильні більшість маскуліних чоловіків (59%), андрогінних чоловіків (80%) та маскуліних

жінок (66%). Це може свідчити про прямий зв'язок між маскулінністю та романтизмом. До прагматизму схильні більшість ремінних жінок (83%) та андрогінних жінок (62%). Це може свідчити про прямий зв'язок між фемінністю та прагматизмом.

Виявивши у учасників емпіричного дослідження переконання щодо кохання можна сказати, що «Ідеалізація» партнера і стосунків та переконання що «Кохання пробиває шлях» притаманні більшості індивідам по кожній групі. Це може свідчити про те, що більшості людей притаманна ідеалізація у любовних стосунках та впевненість в тому що з любов'ю вони все переможуть. До «Кохання з першого погляду» схильні більшість маскулінних чоловіків (89%) та андрогінних чоловіків (72%), а також маскулінних жінок (66%). Це може свідчити про прямий зв'язок між маскулінністю та коханням з першого погляду. Віра у «Єдиного та єдину» притаманна більшості фемінним жінкам (66%). У маскаулінних чоловіків та маскулінних жінок така віра відсутня. Це може свідчити про прямий зв'язок між фемінністю та вірою у «Єдиного та єдину».

Виявивши у учасників емпіричного дослідження сприйняття та вираження кохання можна сказати, що готовність до стосунків притаманна більшості індивідам по кожній групі. Це може свідчити про те, що у всіх людей є потреба у коханні та стосунках. До «Інтуїтивне почуття» схильні більшість маскулінних (83%) та андрогінних (64%) чоловіків, а також маскулінних жінок (66%). Це може свідчити про прямий зв'язок між маскулінністю та схильністю до інтуїтивного відчуття у коханні. До «Дружби та товариства» схильні більшість фемінних (83%) та андрогінних (86%) жінок, а також андрогінних чоловіків (66%). Це може свідчити про прямий зв'язок між фемінністю та схильністю до дружби та товариства у коханні. До «Впевненості і комфорту» схильні більшість фемінних (66%) та андрогінних (76%) жінок, а також андрогінних чоловіків (53%). Це може свідчити про прямий зв'язок між фемінністю та схильністю до впевненості і комфорту у коханні. До «Романтичного почуття» схильні більшість

маскулінних (76%) та андрогінних (58%) чоловіків, а також маскулінних жінок (66%). Це може свідчити про прямий зв'язок між маскулінністю та схильністю до романтичного почуття у коханні.

Виявивши у учасників емпіричного дослідження локус контролю у любовних стосунках можна сказати, що до внутрішнього локус контролю схильні більшість маскулінних (63%) та андрогінних (53%) чоловіків, а також маскулінних жінок (66%). Це може свідчити про прямий зв'язок між маскулінністю та внутрішнім локусом контролю у любовних стосунках. До зовнішнього локус контролю схильні більшість фемінних (66%), а також практично половина андрогінних жінок (48%) та чоловіків (47%). Це може свідчити про прямий зв'язок між фемінністю та зовнішнім локусом контролю у любовних стосунках.

Таким чином, гіпотеза нашого дослідження, щодо зв'язку психологічних особливостей переживання індивідом почуття кохання-закоханості з його гендерними ознаками підтверджена. В результаті проведеного дослідження можна говорити про пряму залежність гендерних ознак індивіда та його схильністю до кохання-закоханості, а саме: вираженість маскулінних ознак індивіда говорить про схильність до почуття закоханості, а вираженість фемінних ознак – до почуття кохання.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

В дипломному проекті (роботі) освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» було визначено, що специфіка розуміння поняття «любов» пов'язана з неоднорідністю теоретичних основ.

В соціальному аспекті любов вивчали такі мислителі як Дж. Локк, Т. Кампанелл, А. де Вер-Симон, Л. Фейєрбах, Н.А. Добролюбов, П.Р. Чернишевський, А.І. Герцен, П.Л. Лавров, Н.Ф. Федоров, В.С. Соловійов. Любов як естетичне явище виступає у роботах В.В. Розанова, М.М. Бахтіна, А.Ф. Лосєва. У містичному аспекті любов розглядали Я. Беме, Ф. Бадер, У. Джемс, Х. Ортег і Гассет.

Перші спроби визначити стрижневі характеристики любові за допомогою факторного аналізу призвели до виділення двох: - **емоційна підтримка** об'єкта любові і; - **толерантність** до його недоліків і вимогам.

З. Рубін включив в любов турботу, потребу і довіру до іншого. Однак ці складові притаманні до дружби. Дінер і Пишчінській спростили любов до високої симпатії та сексуального потягу, а Педерсен і Шумейкер розуміють любов як п'ятикомпонентне явище, в яке входять: 1- спільність - активність, здійснювана тільки з романтичним партнером; 2- вираження - вербальне і невербальне вираження схильності і прихильності; 3- намір і комунікація - усвідомлення проблем партнера по любові і здатність обговорювати і вирішувати ці проблеми; 4- романтичність - наявність ідеалізованих установок по відношенню до любовних взаємин, що підкреслюють хвилювання в присутності коханої людини; 5- сензитивність і спонтанність - готовність відповідати на спонтанні бажання партнера.

Дослідження феномена любові здатні відповісти на багато запитів як теорії психології, так і психологічної практики. Варто зазначити, що сьогодні психологія любові є одним з розділів психології та максимально повно відображає основні тенденції її розвитку: 1- необхідність синтезу досягнень вітчизняної та західної психології; 2- зближення психології з практикою,

народження «живої» психології; 3- поліпарадигмальність; 4- популяризація і пов'язана з нею фальсифікація психологічних знань.

Були проаналізовані визначення любові, представлені у тлумачних, енциклопедичних, філософських і психологічних словниках, де «любов» визначається через такі поняття як «почуття», «ставлення», «стан психіки», «прагнення», «потяг», «емоція», «схильність». У всіх визначеннях кохання підкреслюється така її характеристика як спрямованість: деякі поняття, через які визначається любов самі по собі припускають наявність суб'єкта та об'єкта, в ряді визначень спрямованість підкреслюється підрядними конструкціями. У багато визначень включені фактори, що зумовлюють виникнення любові: сексуальні інстинкти, статевий потяг, подяку за турботу, звичка загального життя, взаємне розташування, симпатія, близькість. У ряді визначень підкреслюються такі характеристики любові як інтенсивність і стійкість.

Дано огляд та аналіз концепцій любові, сформульованих в різних психологічних школах: психодинамічний напрямок (З. Фрейд, К.Г. Юнг, А. Адлер, К. Хорні, Е. Еріксон, Е. Фромм, Е. Берн), гештальт-психологія (І. Польштер, М. Польштер, Дж. Рейноутер), біхевіоризм та необіхевіоризм (Б.Ф. Скінер, С. Дак, Дж. Харві, Дж. Флойд, М. Кларк, Дж. Мілс, С. Каслер), когнітивна психологія (С. Шехтер, Е. Уолтер, Д. Даттон, А. Арон, Д. Лі, Кемерон-Бендлер Л.), гуманістична психологія (А.Г. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл), біологізаторський напрямок (Дольник, Лейбович); соціально-психологічний напрямок (Т. Кемпер, З. Рубін, В.І. Мустейн, Е. Уолстер, Б. Уолстер, Р. Дж. Стенберг, Р. Мей), а також вітчизняні психологи (Л.Я. Гозман, А. Афанасьєв, В.І. Мясіщєв, В.Ф. Присняков та Л.М. Приснякова М.Т. Кузнєцов).

Досліджені підходи до класифікації видів любові таких вчених як, Е. Хатфільд, А. Афанасьєв, Р. Мей, Е. Фромм, Т. Кемпер, С. Уотс та П. Стеннер, Джон Алан Лі, Роберт Дж. Стернберг.

Були досліджені різні підходи до визначення поняття закоханості. З точки зору філософії, закоханість є феноменом який має біполярний характер: вона може закінчитися і існувати лише в пам'яті людей протягом життя та перейти безпосередньо в любов. З точки зору фізіології та біохімії, закоханість - це специфічна активність головного мозку. З точки зору психології, закоханість – це здебільшого пристрасне кохання, для якого властивий стан афекта. Закоханість - це не перший етап кохання, а самостійне почуття. Для закоханості характерні інстинктивність і несвідомість почуття, емоційність та ідеалізація; крижкість та тимчасовість почуття, яке виникає та зникає майже миттєво; часто односторонність та егоїстичність почуття, яке зосереджене на собі і своїх переживаннях; певна дезорганізація особистості, експлуатація фізичного контакту. У підсумку, виділивши основні якості кохання і закоханості можна сказати, що вони є не тільки різними, але і діаметрально протилежними.

Було досліджено вплив статевих та гендерних особливостей на прояв та переживання кохання та закоханості. Досліджено чим керуються чоловіки і жінки при виборі партнера, розглянута теорія сексуальних стратегій та статеві стратегії взагалі. Чоловіки та жінки ведуть себе не однаково тому, що діяльність клітин їхнього мозку організована інакше. Це змушує їх по-різному сприймати світ, по-іншому розташовувати пріоритети і будувати іншу шкалу цінностей, по-різному відчувати та переживати кохання. У любовних переживаннях вченими була виявлена певна статева специфіка: усупереч поширеним стереотипам, чоловіки в цілому характеризуються більшим рівнем романтизму, легше і швидше закохуються, більшою мірою поділяють романтичні уявлення щодо кохання, ніж жінки, яким притаманна значна доля прагматизму у коханні.

Протягом останніх тисячоліть єдино вірним вважався біологічно детермінований підхід, що в основі соціально-психологічних відмінностей між чоловіками і жінками лежить їх статева конституція. З моменту народження, люди жіночої та чоловічої статі відразу потрапляють в систему

відносин, де їм відведено певні (жіночі та чоловічі) ролі: активна чоловікам і пасивна жінкам.

Тільки у 60-70-х рр. ХХ століття на Заході в різних галузях наукового знання активно стала заявляти про себе гендерна проблематика.

Гендер - це культурний і психологічний термін, що відноситься до кількості мужності чи жіночності людини. «Гендерні стереотипи - це соціально конструйовані категорії «маскулінність» і «фемінінність», які підтверджуються різною в залежності від статі поведінкою, різним розподілом чоловіків і жінок усередині соціальних ролей і статусів; і які підтримуються психологічними потребами людини поводитися в соціально бажаній манері і відчувати свою цілісність, несуперечність».

Невід'ємними рисами сучасного суспільства стають фемінізація чоловіків і маскулінізація жінок.

Таким чином, нами було сформована гіпотеза та проведене емпіричне дослідження щодо виявлення особливостей переживання кохання/закоханості в залежності гендерних ознак.

В результаті виявлення гендерних ознак групи, учасники дослідження були нами виділені у п'ять груп: маскулінні чоловіки, андрогінні чоловіки, маскулінні жінки, андрогінні жінки та фемінні жінки.

Виявивши у учасників емпіричного дослідження образи ідеальної жінки та ідеального чоловіка можна сказати, що 100% маскулінних та андрогінних чоловіків схильні до традиційного образу ідеальної жінки. Традиційний образ ідеальної жінки також підтримують 100% фемінних та 24% андрогінних жінок. Сучасний образ ідеальної жінки підтримують 100% маскулінних та 76% андрогінних жінок. Традиційний образ ідеального чоловіка підтримують 61% маскулінних та 17% андрогінних чоловіків. Традиційний образ ідеального чоловіка підтримують 100% маскулінних та фемінних жінок, а також 10% андрогінних. Сучасний образ ідеального чоловіка підтримують 39% маскулінних та 83% андрогінних чоловіків, а також 90% андрогінних жінок.

Виявивши у учасників емпіричного дослідження схильність до кохання або закоханості можна сказати, що абсолютна більшість маскулінних чоловіків (91%) та маскулінних жінок (100%) схильні до почуття закоханості, а абсолютна більшість фемінних жінок (83%) схильні до почуття кохання. Більшість андрогінних чоловіків (64%) схильна до почуття закоханості, а більшість андрогенних жінок (76%) схильні до почуття кохання. В результаті цього можна говорити про певну залежність гендерних ознак індивіда та його схильністю до кохання/закоханості, а саме: вираженість маскулінних ознак індивіда говорить про схильність до почуття закоханості, а вираженість фемінних ознак – до почуття кохання.

Виявивши у учасників емпіричного дослідження характер любовних стосунків можна сказати, що «Ерос» та «Агапе» характерні для всіх незалежно від гендерних ознак. Це може свідчити про те, що учасникам дослідження у стосунках характерні пристрасть та самопожертва, як базові елементи любовних стосунків. Стосунки типу «Людус» більшості не характерні, за винятком декількох маскулінних чоловіків (11%) та маскулінних жінок (33%). Це може свідчити про прямий зв'язок, хоча і не сильний, між маскулінністю індивіда та характером стосунків типу «Людус». Стосунки типу «Прагма» характерні для більшості андрогінних (71%) та фемінних жінок (66%). Маскулінним чоловікам абсолютно не характерні стосунки типу «Прагма» але трохи характерні андрогінним чоловікам (25%). Це може свідчити про прямий зв'язок між фемінністю індивіда та характером стосунків типу «Прагма». Стосунки типу «Сторхе» характерні для більшості фемінних (66%) та андрогінних (57%) жінок, а також для більшості андрогенних чоловіків (58%). Маскулінним чоловікам не характерні стосунки типу «Сторхе», так як і більшості маскулінним жінкам (33%). Це може свідчити про прямий зв'язок між фемінністю та андрогінністю індивіда та характером стосунків типу «Сторхе». Стосунки типу «Манія» характерні для половини фемінних (50) та андрогенних (52%) жінок та андрогінних чоловіків (52%), але не характерні для маскулінних чоловіків та маскулінних

жінок. Це може свідчити про прямий зв'язок між фемінністю та андрогіністю індивіда та характером стосунків типу «Сторхе».

Виявивши у учасників емпіричного дослідження стереотипи у любовних стосунках можна сказати, що до романтизму схильні більшість маскулінних чоловіків (59%), андрогінних чоловіків (80%) та маскулінних жінок (66%). Це може свідчити про прямий зв'язок між маскулінністю та романтизмом. До прагматизму схильні більшість ремінних жінок (83%) та андрогінних жінок (62%). Це може свідчити про прямий зв'язок між фемінністю та прагматизмом.

Виявивши у учасників емпіричного дослідження переконання щодо кохання можна сказати, що «Ідеалізація» партнера і стосунків та переконання що «Кохання пробиває шлях» притаманні більшості індивідам по кожній групі. Це може свідчити про те, що більшості людей притаманна ідеалізація у любовних стосунках та впевненість в тому що з любов'ю вони все переможуть. До «Кохання з першого погляду» схильні більшість маскулінних чоловіків (89%) та андрогінних чоловіків (72%), а також маскулінних жінок (66%). Це може свідчити про прямий зв'язок між маскулінністю та коханням з першого погляду. Віра у «Єдиного та єдину» притаманна більшості фемінним жінкам (66%). У маскаулінних чоловіків та маскулінних жінок така віра відсутня. Це може свідчити про прямий зв'язок між фемінністю та вірою у «Єдиного та єдину».

Виявивши у учасників емпіричного дослідження сприйняття та вираження кохання можна сказати, що готовність до стосунків притаманна більшості індивідам по кожній групі. Це може свідчити про те, що у всіх людей є потреба у коханні та стосунках. До «Інтуїтивне почуття» схильні більшість маскулінних (83%) та андрогінних (64%) чоловіків, а також маскулінних жінок (66%). Це може свідчити про прямий зв'язок між маскулінністю та схильністю до інтуїтивного відчуття у коханні. До «Дружби та товариства» схильні більшість фемінних (83%) та андрогінних (86%) жінок, а також андрогінних чоловіків (66%). Це може свідчити про

прямий зв'язок між фемінністю та схильністю до дружби та товариства у коханні. До «Впевненості і комфорту» схильні більшість фемінних (66%) та андрогінних (76%) жінок, а також андрогінних чоловіків (53%). Це може свідчити про прямий зв'язок між фемінністю та схильністю до впевненості і комфорту у коханні. До «Романтичного почуття» схильні більшість маскулінних (76%) та андрогінних (58%) чоловіків, а також маскулінних жінок (66%). Це може свідчити про прямий зв'язок між маскулінністю та схильністю до романтичного почуття у коханні.

Виявивши у учасників емпіричного дослідження локус контролю у любовних стосунках можна сказати, що до внутрішнього локус контролю схильні більшість маскулінних (63%) та андрогінних (53%) чоловіків, а також маскулінних жінок (66%). Це може свідчити про прямий зв'язок між маскулінністю та внутрішнім локусом контролю у любовних стосунках. До зовнішнього локус контролю схильні більшість фемінних (66%), а також практично половина андрогінних жінок (48%) та чоловіків (47%). Це може свідчити про прямий зв'язок між фемінністю та зовнішнім локусом контролю у любовних стосунках.

Виявивши у учасників емпіричного дослідження показник готовності до кохання, можна сказати, що у осіб, які мають чітко визначену психологічну стать показник готовності до кохання має більш високі значення ніж у осіб, які мають ознаки і маскулінності і фемінності (у маскулінних чоловіків $L=0,33$, а у чоловіків андрогенних $L=0,08$); у жінок (маскулінних $L=1$, у андрогенних $L=0,17$, а у фемінних $L=0,5$). Таким чином, особи, які мають домінування маскулінності у своєї психологічної статі мають значення L вищу ніж у фемінних. На наш погляд, це пов'язано із самостійністю, рішучістю та ініціативністю маскулінних особистостей. На наш погляд, отримані показники готовності до кохання доповнюють дослідження С. Бем.

Готовність до любові більше виражена у жінок, ніж у чоловіків, що пов'язано з особливостями формування як фізіологічному прояві так і у

психічному. Жінки у своєму психічному розвитку випереджують розвиток чоловіків на 5-6 років. Тому отримані результати підтверджують думку щодо гендерних ознак психічного формування особистості.

Таким чином, в нашій дослідницькій роботі була зроблена спроба створення моделі емпіричного дослідження, аналізу отриманих результатів та увязання результатів з розглядаємими поняттями – кохання та закоханість, фемінність та маскулінність, готовність до кохання та кохання і таке інше. Наш погляд це є одним із моментів, які допомагають розглядати та аналізувати гендерні особливості теорії кохання.

Таким чином, гіпотеза нашого дослідження, щодо зв'язку психологічних особливостей переживання індивідом почуття кохання-закоханості з його гендерними ознаками підтверджена. В результаті проведеного дослідження можна говорити про пряму залежність гендерних ознак індивіда та його схильністю до кохання-закоханості, а саме: вираженість маскулінних ознак індивіда говорить про схильність до почуття закоханості, а вираженість фемінних ознак – до почуття кохання.

Проведений в даному дослідженні теоретичний аналіз феномена любові та диференціація почуттів кохання і закоханості в психології дозволяє адекватно розробляти методики діагностики та корекції почуття любові і любовних стосунків, а також курси та тренінги з психології любові для різних вікових груп. У рамках даної роботи був розроблений «Запитальник на схильність до любові або закоханості» (додаток 3), а також робоча програма з дисципліни «Психологія любові» для студентів-психологів (додаток 9).

У психодіагностичній роботі ми рекомендуємо застосовувати методи дикі які були використані в даному дослідженні: «Анкета статевих ролей» (С. Бем), «Метод особистісного семантичного диференціала» (О. Кустова), «Запитальник на схильність до кохання або закоханості» (С. Отчич), «Тест на характер любовних стосунків» (К. Хендрік, С. Хендрік), «Тест на романтичні стереотипи» (Д. Нокс, М. Спораківські), «Тест на переконання щодо кохання»

(Д. Шпрехер, Б. Меттс), «Тест на сприйняття та вираження кохання» (М. Хект, П. Марстон, Л. Ларкі), «Запитальник на визначення локусу контролю у любовних стосунках» (Ф. Люїс, Т. Чейні, С. Девіс), а також запитальник на оцінку любовних відносин (Р. Ейделсон, Ейделсон, Н. Епстейном), запитальник на ознаки закоханості (Юю Метс), запитальник на визначення потенціалу любовних відносин (Е. Пем, Р. Платчик, Х. Конт) та інші.

Для психорекційної роботи рекомендуємо використовувати всі техніки та прийоми сучасних психологічних шкіл.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абельяр П. Історія моїх страждань. Листування Абельяра й Елоїзи / П'єр Абельяр ; [пер. з лат. Р. Паранько]. – Львів : Літопис, 2004. – 136 с.
2. Августин Св. Сповідь / Августин Святий ; [пер. з лат. Ю. Мушака]. – Львів : Свічадо, 2011. – 356 с.
3. Алексієвич С. Час SEKOND-HAND (кінець червоної людини) / Світлана Алексієвич ; [пер. з рос. Л. Лисенко]. – К. : Дух і Літера, 2015. – 456 с.
4. Аляев Г. Религиозно-философское credo Н. Бердяева («Основы религиозной философии»: источниковедческие разыскания) / Геннадий Аляев // Ноосфера і цивілізація : Всеукраїнський науковий журнал. – Донецьк, 2014. – Вип. 1 (15). – С. 12-20.
5. Баадер Ф. Сорок тез релігійної еротики / Франц Баадер // Мислителі німецького романтизму. – Івано-Франківськ : Лілея НВ, 2003. – С. 143–157.
6. Бадью А. Хвала любові / Ален Бадью [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://commons.com.ua/hvala-lyubovi/>
7. Бахтин М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура Средневековья и Ренессанса / Михаил Бахтин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bim-bad.ru/docs/bakhtin_rablai.pdf
8. Білоцерківець Н. Сартр і наша сучасність / Наталка Білоцерківець // Сартр Ж.-П. Нудота. Мур. Слова. – К. : Основи, 1993. – С. 459–463.
9. Бичко І. Сьорен К'єркегор і Микола Гоголь: екзистенціальні паралелі мислення / Ігор Бичко // Сьорен К'єркегор і його роль в інтелектуальному житті Європи. Доповіді міжнародного семінару. Переклади. Матеріали. – Львів : Центр гуманітарних досліджень ЛДУ ім. І. Франка, 1998. – С.36–49. 183
10. Брюкнер П. Парадокс любові: есей / Паскаль Брюкнер ; [пер. з фр. Л. Кононовича] – К. : Грані-Т, 2012. – 344 с.
11. Бубер М. Диалог / Мартин Бубер // Бубер М. Два образа веры. – М. : Республика, 1995. – С. 93–120.

12. Бубер М. Я і Ти. / Мартін Бубер // Бубер М. Я і Ти. Шлях людини за хасидським вченням. – К. : Дух і літера, 2012. – С.25–223.
13. Васильєв Є. М. Драматургія Французького Опору: п'єси Ж. Ануя «Антигона» та Ж.-П. Сартра «Мухи» / Є. М. Васильєв // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2006. – №3. – С. 2–9.
14. Ватолина Ю. В. М.М. Бахтин и Ж.-П. Сартр: «я» / другой, границы рефлексии / Ю. В. Ватолина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://jkhora.narod.ru/2010-12-09.pdf>
15. Венедикт XVI. Deus Caritas Est. Бог є любов / Венедикт XVI. – Жовква : Місіонер, 2008. – 60 с.
16. Венедикт XVI. Caritas in veritate. Любов у правді / Венедикт XVI. – Львів : Свічадо, 2011. – 95 с.
17. Вільчинська С. Антропологічні розвідки Памфіла Юркевича і Сьорена К'єркегора: аналогії і паралелі / Світлана Вільчинська // Сьорен К'єркегор і його роль в інтелектуальному житті Європи. Доповіді міжнародного семінару. Переклади. Матеріали. – Львів : Центр гуманітарних досліджень ЛДУ ім. І. Франка, 1998. – С. 50–62.
18. Вулф В.Своя кімната / Вірджинія Вульф [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bookmate.com/books/Q0Sorwm0>
19. Галік Т. Ніч сповідника. Парадокси малої віри у постоптимістичну епоху / Томаш Галік ; [пер. з чес. Н. Лобур, Л. Федик}. – Жовква : Місіонер, 2010. – 288 с.
20. Гюлен Ф. Діалог і толерантність / Фетхуллах Гюлен ; [пер. з тур. О. Зубань] – К. : Видавництво Жупанського, 2012. – 376 с
21. Дахній А. Людина ХХ століття крізь призму філософії К'єркегора / Андрій Дахній // Сьорен К'єркегор і його роль в інтелектуальному житті Європи. Доповіді міжнародного семінару. Переклади. Матеріали – Львів, 1998. – С. 25–30.
22. Дахній А. Нариси історії західної філософії ХІХ-ХХ ст.: навч. посібник / Андрій Дахній. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – 488 с.

23. Дахній А. Становлення людської екзистенції у творчості Сьорена К'єркегора: від естетизму до релігійності / Андрій Дахній // Преображення. Альманах християнської думки. – Випуск 1. – Львів, 2003. – С. 78–90.
24. Демидов А. Феномен человеческого бытия / А. Демидов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://psylib.org.ua/books/demid01/index.htm>
25. Дінцельбахер П. Історія європейської ментальності / За ред. Петера Дінцельбахера ; [пер. з нім. В. Кам'янець]. – Львів : Літопис, 2004. – 720 с.
26. Достоевський Ф. Злочин і кара / Федір Достоевський ; [упоряд., авт. ст. та прим. В. Звиняцьковський ; пер. з рос. І. М. Сергєєва ; іл. С. Якутовича]. – К. : Либідь, 2014. – 668 с.
27. Заболотских К. Проблема Бога у філософії Мигеля де Унамуну / К. Заболотских [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://virlib.eunnet.net/sofia/07-2005/>
28. Захара І. Категорія любові у творчості Григорія Сковороди / Ігор Захара // Спадщина Григорія Сковороди і сучасність. – Львів, 1996. – С. 50–56.
29. Зенкин С. Сартр и сакральное / С. Зенкин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://magazines.russ.ru/nlo/2005/76/ze8.html>
30. Зенкова А. Ж.-П. Сартр: опасность визуального самоопределения / Анна Зенкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://discoursepm.ur.ru/avtor5/zenkovaaur.php>
31. Ивин А. Апокалипсис любви. Философское эссе / Александр Ивин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.proza.ru/2010/12/08/1137>
32. Іларіон. Слово про Закон і Благодать / Іларіон Київський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/oldukr/ilarion.htm>
33. Йенсен М. Хранительница любовного пламени: Регина Ольсен и Сёрен Кьеркегор / Мортен Йенсен [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gefter.ru/archive/12350>
34. Кісь Р. Теоцентрична антропологія Сьорена К'єркегора і категорія окремішнього індивіда (антиномії чи взаємозв'язки?) / Роман Кісь // Сьорен К'єркегор і його роль в інтелектуальному житті Європи. Доповіді міжнародного

семінару. Переклади. Матеріали. – Львів : Центр гуманітарних досліджень ЛДУ ім. І. Франка, 1998. – С. 93–103.

35. Клімань С. Я та Інший: любов як відповідальність в контексті «діалогічності життя» / С. Клімань // Проблеми гуманітарних наук (Серія «Філософія»). – Дрогобич, 2015. – Вип. 35. – С. 42–52. 188

36. Ключовський Я. Філософія діалогу / Ян Ключовський – К. : Дух і Літера, 2013. – 224 с.

37. Кнотц К. Секс, якого не знаєте / Ксаверій Кнотц. – Львів : Свічадо, 2010. – 224 с.

38. Ковальчук Ю. Любов до Бога як творчий шлях особистості у філософії любові Миколи Бердяєва / Юлія Ковальчук // Актуальні проблеми філософії та соціології. – Одеса : Одеська юридична академія, 2015. – Вип. 4. – С. 79–83.

39. Ковальчук Ю. Любов у Середні віки: sic et non / Юлія Ковальчук // Університетська кафедра. – №4. – К. : КНЕУ, 2015. – С. 17–24.

40. Ковальчук Ю. Любов як одкровення між «Я» і «Ти» у філософії діалогу / Юлія Ковальчук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія». – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – Вип. 17. – С. 107–111.

41. Ковальчук Ю. Поняття шлюбу у любовному дискурсі Сьорена К'єркегора / Юлія Ковальчук // Людинознавчі студії: збірник наукових праць ДДПУ ім. Івана Франка. – Дрогобич : Видавничий відділ ДДПУ ім. Івана Франка, 2015. – Вип. 32. – С. 65–74.

42. Ковальчук Ю. Сьорен К'єркегор і Франц Баадер: дві парадигми любові до Бога / Юлія Ковальчук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «історичне релігієзнавство». – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – Вип.11. – С. 104–114.

43. Ковальчук Ю. Сьорен К'єркегор як віртуоз філософії любові / Сьорен К'єркегор // Гілея, 2015. – Вип. 101 (10). – С. 225–228.

44. Ковальчук Ю. Трактатування любові як «воскресіння в іншому» у філософських рефлексіях Мігеля де Унамуну / Юлія Ковальчук // Проблеми

гуманітарних наук: збірник наукових праць ДДПУ ім. Івана Франка. – Дрогобич : Видавничий відділ ДДПУ ім. Івана Франка, 2015. – Вип. 35. – С. 34–41.

45. Ковальчук Ю. Феномен любові у філософії статі Миколи Бердяєва / Юлія Ковальчук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Гендерні дослідження». – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – Вип.1. – С. 104–114. 189

46. Ковальчук Ю. Філософський аналіз категорії любові в екзистенційних візіях Світлани Алексієвич / Юлія Ковальчук // Актуальні проблеми філософії та соціології. – Одеса : Одеська юридична академія, 2016. – Вип. 10. – С. 62–64. 190

47. Маланчук Г. Сьорен К'єркегор та його значення як мислителя / Г. Маланчук // Сьорен К'єркегор і його роль в інтелектуальному житті Європи. Доповіді міжнародного семінару. Переклади. Матеріали. – Львів : Центр гуманітарних досліджень ЛДУ ім. І. Франка, 1998. – С. 16–24.

48. Малахов В. Поліфонія страху в філософській творчості К'єркегора / Віктор Малахов // Сьорен К'єркегор і його роль в інтелектуальному житті Європи. Доповіді міжнародного семінару. Переклади. Матеріали. – Львів : Центр гуманітарних досліджень ЛДУ ім. І. Франка, 1998. – С. 115–121.

49. Малахов В. Уязвимость любви / Виктор Малахов. – К. : Дух І Літера, 2005. – 560 с.

50. Марсель Г. Homo viator / Габріель Марсель. – К. : Видавничий дім «KM Academia», Університетське вид-во «Пульсари», 1999. – 320 с

51. Менжулін В. Біографія філософа як складова історико-філософського пізнання: досвід фахівців з англomовних країн / Вадим Менжулін // Практична філософія. – № 3. – 2008. – С. 237–248.

52. Менжулін В. Історико-філософська біографістика: провідні тенденції та віхи становлення / Вадим Менжулін [Електронний ресурс]. – Режим доступу:https://www.researchgate.net/publication/305755190_Istorikofilosofska_biografistika_providni_tendencii_ta_vihi_stanovle

53. Мень А. Мировая духовная культура / Александр Мень [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/bogoslov/Men/_Index.php 124. Мень А. Николай Александрович Бердяев / Александр Мень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vehi.net/men/berdyaev.html>

54. Онищук О. Антиномія віри і розуму в екзистенційній філософії Сьорена К'єркегора / Оксана Онищук // Філософські пошуки. Пізнання: епістемологічний, онтологічний та соціальний виміри. – Вип. ХІХ. – Львів-Одеса, 2005. – С. 261–269. 192

55. Онищук О. Духовна ситуація часу та філософська позиція С. К'єркегора / Оксана Онищук // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності. – Вип. 17. – К., 2006. – С. 269–274.

56. Онищук О. Непряма комунікація як метод філософії Сьорена К'єркегора / Оксана Онищук // Збірник наукових праць ДДПУ «Людинознавчі студії». – Вип. 16. – 2007. – С. 54–64.

57. Онищук О. Ціннісні орієнтації людського існування у філософії Сьорена К'єркегора / О. Онищук // Людинознавчі студії. Збірник наукових праць ДДПУ. Вип.10 Філософія – Дрогобич, 2004. – С. 180–190.

58. Павко А. І. Екзистенціалізм Жана Поля Сартра у контексті філософії свободи / А. І. Павко // Трибуна. – 2010. – №5/6. – С. 29–31.

59. Парнев А. Габриэль Марсель о доказательствах бытия / А. Парнев [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://anthropology.ru/ru/text/parnevav/gabriel-marsel-o-dokazatelstvah-bytiya-boga-1>

60. Парова Н. С. Екзистенційна проблематика у творчості Мігеля де Унамуно / Н.С. Парова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.filosof.com.ua/Jornel/M_43/Parova.htm

61. Паскаль Б. Думки / Блез Паскаль; [пер. з фр. Олег Хома]. – К. : Дух і Літера, 2009. – 704 с.

62. Паскаль Б. Рассуждение о страстях любви / Блез Паскаль // Трактаты. Полемические сочинения. Письма. – К. : Port-Royal, 1997. – 576 с.

63. Перье Ж. Жизнь Блеза Паскаля / Жильберта Перье // Паскаль Б. Трактаты. Полемические сочинения. Письма. [Сост. О. И. Хома]. – К. : Port-Royal, 1997. – С.279–324.
64. Платон. Бенкет / Платон ; [пер. з давньог. І коментарі У. Головач, вступна стаття Джованні Реале]. – Львів : Вид-во Укр. католицького університету, 2005. – 178 с.
65. Пролєєв С. Екзистенційна помилка Сьорена К'єркегора / Сергій Пролєєв // Сьорен К'єркегор і його роль в інтелектуальному житті Європи. Доповіді міжнародного семінару. Переклади. Матеріали. – Львів : Центр гуманітарних досліджень ЛДУ ім. І. Франка, 1998. – С. 142–152
66. Пронкевич О. Роман як засіб екзистенційного експериментування: післямова / Олександр Пронкевич // Унамуно М. Вибрані твори. – Львів : Астролябія, 2015. – С. 548–571.
67. Ружмон Д. де. Любов і західна культура / Дені де Ружмон. – Львів : Літопис, 2000. – 304 с.
68. Сартр Ж.-П. Буття і ніщо: нарис феноменологічної онтології / Жан-Поль Сартр ; [пер. з фр. В. Лях, П. Таращук]. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – 854 с. 194
69. Сартр Ж.-П. Перша позиція щодо іншого: кохання, мова, мазохізм / Ж.-П. Сартр // Сартр Ж.-П. Буття і ніщо: нарис феноменологічної онтології. – К. : Основи, 2001. – С. 508–529.
70. Сартр Ж.-П. Слова / Ж.-П. Сартр // Сартр Ж.-П. Нудота. Мур. Слова ; [пер. з фр. О. Жупанського]. – К. : Основи, 1993. – С. 329–458.
71. Сковорода Г. Повне зібрання творів: У 2 т. / Григорій Сковорода. – К. : Наук. думка, 1973. – Т. 2. – 574 с
72. Суходуб Т. «Щоденник спокусника» в контексті життєвих ситуацій та літературних тем ХХст./ Тетяна Суходуб // Українська К'єркегоріана. – Львів, 1998. – С. 122–130.
73. Унамуно М. Туман / Мігель де Унамуно // Вибрані твори. – Львів : Астролябія, 2015. – С. 5–245.

74. Унамуно М. У всякому разі справжній чоловік / Мігель де Унамуно [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litorpys.org.ua/novela/unamuno.htm>
75. Шіллер Ф. Про піднесене / Фрідріх Шіллер // Мислителі німецького романтизму. – Івано-Франківськ, 2003. – С. 94–109.
76. Шморгун О. Гуманістичні виміри свободи в екзистенційній драматургії Лесі Українки та Ж.- П. Сартра / О. Шморгун // Слово і час. – 2010. – №2. – С. 41–53.
77. Шморгун О. Драма людського буття: від відчаю до свободи. Леся Українка і Жан-Поль Сартр / О. Шморгун // Філософська думка. – 2010. – №4. – С. 86–102. 197
78. Ярошенко Т. До проблеми філософського стилю Сьорена К'єркегора / Тетяна Ярошенко // Сьорен К'єркегор і його роль в інтелектуальному житті Європи. Доповіді міжнародного семінару. Переклади. Матеріали. – Львів : Центр гуманітарних досліджень ЛДУ ім. І. Франка, 1998. – С. 153–158.
79. Barbier R. J-P. SARTRE et J. KRISHNAMURTI, deux « athéismes » pour une morale [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.barbier-rd.no> 199. Beauvoir S. Le Deuxième Sexe I / Simone de Beauvoir. – Paris : Gallimard, 1976. – 395 с.
80. Bruckner P. L'amour du prochain / P. Bruckner [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.babelio.com/livres/Bruckner-LAmour-du-prochain/36538>
81. Cesbron G. «Gabriel Marcel: l'unite d'un temoignage» / G. Cesbron [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gabrielmarcel.com/Pdf/cesbron.pdf>
82. Kovalchuk Yu. Two Images of Love: a philosophical reflection on the phenomenon of love in the writings of Xaver von Baader/ Yu. Kovalchuk // Science and education a new dimension. – Budapest, 2015. – Issue 64. – P.10–13.
83. Marcel G. «Tu ne mourras pas» / G. Marcel [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.laprocedure.com/mourras-gabriel-marcel/9782845900578.html>

84. Mounier E. «Introduction aux existentialismes» / E. Mounier [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://classiques.uqac.ca/classiques/Mounier_Emanuel/intro_aux_existentialismes/intro_aux_existentialismes.html

85. Parain-Vial J. «Être et essences dans la philosophie de Gabriel Marcel» / J. Parain-Vial [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://www.google.com.ua/search?q=Mounier+E.+«Introduction+aux+existentialismes»&ie=utf-8&oe=utf-8&gws_rd=cr&

86. Raynova Y. «Le Problème de l'Autre dans la philosophie française du vingtième siècle» / Y. Raynova [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://web.ics.purdue.edu/~smith132/French_Philosophy/Win95/siecl.pdf

87. Rizk H. «Comprendre Sartre» / H. Rizk [Электрон. ресурс]. – Режим доступа : <https://www.amazon.fr/Comprendre-Sartre-Hadi-Rizk/dp/2200346417> 208. Thévenaz P. «Études critiques: la philosophie de M. Gabriel Marcel : une métaphysique de la présence et de la fidélité» / P. Thévenaz [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.google.com.ua/search?q=Thévenaz+P.+«Études+critiques:+la+philosophie+de+M.+Gabriel+Marcel+:+une+m>

88. Touchet F. «Kierkegaard, foi, morale et existence» / F. Touchet [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.philosophie.acversailles.fr/bibliotheque/Kierkegaard.foi.pdf>

89. Fisher H. «Pourquoi nous aimons?» / H. Fisher [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.scienceshumaines.com/qu-est-ce-que-l-amour_fr_14434.html

90. Fournie M. L'amour: une philosophie nouvelle pour le XXIe siècle / Martine Fournie [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.scienceshumaines.com/l-amour-une-philosophie-nouvelle-pour-le-xxiesiecle_fr_31243.html

91. Fournie M. «Réinventer l'amour Entretien avec Alain Badiou» / Martine Fournie [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.scienceshumaines.com/reinventer-l-amour-badiou_fr_36030.htm